٦٧٥٠١

کۆمەڵگای نموونەیی

بەشی یەکەم و دووەم
یەکگرتن و کۆمەکی دەروون

نووسینی نیازی محمد شـــاکر

١٤١٩ هـ - ١٩٩٩ ز

ژمارەی راسپاردن لە کتێبخانەی نیشتمانی هەرێمی کوردستانی عیراق (٨٩)ی ساڵی ١٩٩٩

لە چاپخانەی زانکۆی سەلاحەددین / هەولێر چاپکراوە ١٩٩٩

پێشەکی

گشت بیردۆزە کۆمەڵایەتی‌یەکانی جیهان کە پەیوەندیان بەئادەمیزادەوە هەیە سەلماندویانە کە مرۆڤ زیندوەرێکی کۆمەڵایەتی‌یە بەجۆرێك ناتوانێت بەتەنیاو دوور لەکۆمەڵ بژیت، هەرچەندە هەموو پێداویستەکانی ژیانی بۆ دابین بکرێت و هەرچی دڵ و دەروونی دەیخوازێت بۆی ئامادە بکرێت ناتوانێت بژیت بەبێ پەیوەندی کردنی بەکۆمەڵ و دەوروبەری‌دا، بەڵکو بەپێچەوانەوە لەهەوڵدانێکی بەردەوام و نەوەستاودایە بۆ بەهێز کردن و پتەو کردنی پەیوەندی‌یەکانی لەگەڵ دەوروبەری‌دا بەشێوەیەك کەلەگەڵی‌دا بگونجێت واتە مرۆڤ لەگەڵ یاسای ژیان نەگونجێت و پەیوەندی لەگەڵ دا نەکات ناتوانێت بژیت بەڵکو هەر ناژیت، واتە (کردارەکە پێچەوانەیە)بەمانای ئەوەی هەر چەندە پێ‌ویستیەکانی دابین و ئامادە بکرێت پێویستی بە کۆمەڵ دەوروبەری دا زیاترو بەهێزتر دەبێت.

ئەمەش لای هەموو کەسێك ڕوون و ئاشکرایە وە لەپەیوەندیەکانی رۆژانە بەرچاو دەکەوێت کە کاتێك مرۆڤێك هەرچەندە دەوڵەمەند ببێت جاچ لەزانست یاخود سامان یان هەر پلەو پایەێك سەیردەکەی پێویستی بەپەیوەندی کردن و رێکخستنی پەیوەندیەکانی بەکۆمەڵ و دەوروبەر زیاتر دەبێت.

کۆمەڵیش بەگشتی لەسەر چەند مەبەست و وئامانجێك کۆدەبێتەوەو کاردەکات لەپێناو گەیشتن بەئامانج و مەبەستەکانی بەڵام هیچ کۆمەڵێك جاهەر جۆرێك و ڕەگەزێك بێت ناتوانێت بگات بە ئەنجام و کرداری مەبەست بەبێ پەیوەندی کردن و یەك گرتنی گشت چین و توێژە کانی ئەم کۆمەڵەیە بۆ گەیشتنی بەم ئەنجامە.

بەمانای ئەوەی هەر گەلێك لەرێگای پەیوەندی کردنی گشت چین و توێژەکانی بەیەکتری دەتوانێ ئامانج و داواکاریەکانی خۆی مسۆگەر بکات وە گەیشتن بەئەنجام و مەبەست پێویستی بەبەخشین و خۆبەخت کردنێکی زۆر هەیە وە ئەمەش دەکەوێتە ئەستۆی تاك وکۆمەڵ کەپێویستە لەسەر گشت لایەك و دوور لە رێرەو رێبازی تایبەتی خۆیان کاربکەن و ریزەکانی خۆیان رێك بخەن بۆ گەیشتن بەئامانج وئاواتی گەلەکەیان بۆهەمان مەبەست خودای گەورەو میهرەبان لە قورئانی پیرۆزدا تیشك دەخاتە سەرگرنگی یەك بوونی کۆمەڵی باوەڕداران وداوایان لێ دەکات لەسەر شێوەی واجب کەیەك بگرن کە دەفەرمووێت : ﴿يأيها الذين امنوا اصبروا وصابروا ورابطوا واتقوا اللّٰه لعلكم تفلحون﴾ آل عمران: ٢٠٠

لێرەداو بەپشتیوانی خودای گەورەو میهرەبان بەپێی توانا باسی ئەم کۆمەڵگایەنموونەییە دەکەین کەخودای گەورە و میهرەبان بنچینەکەی بۆمان دارێژتووە بەهۆی قورئان و فەرموودەکانی پێغەمبەر(ﷺ) و لەم پەرتوکەدا باسی دووبنەما دەکەین لەبنەماکانی کۆمەڵ یەکەمیان پەیوەندی بەکۆمەڵەوە هەیە کە یەکگرتنە و دووەمیش پەیوەندی بەدڵ و دەروونی مرۆڤەوە هەیە (تاك) بەناوی کۆمەکی دەروون ئەگەر چی باسەکانمان بەشێوەیەکی کورتیش روون کراوەنەتەوە بەڵام هەر بەئومێدین کە خوێنەر لێمان زویر نەبێت ئەگەر هەرکەم و کوریەك و یەك نەگرتنی ماناو مەبەستیشی بەرچاوی بکەوێت و بەهیوای ئەوین کەبەدڵی گەورەی خۆیان لێمان ببورن ئەگەر شتی لەم جۆرەشیان بەرچاو کەوێت وە لەبڵاوکراوەکانی تردا بەپشتیوانی خودای گەورە باسی بنچینکانیتر دەکەین کە بریتین لەمافەکانی مرۆڤ، خوێندن و زانست، دەستووری وولات..هتد.

نیازی محمد شاکر

١٩٩٩/١/١

كۆمەڵگای نموونەیی:

پەرەسەندن و پێش كەوتن یەكێكە لەخەونە پیرۆزوهەرە بەرزەكانی گشت كۆمەڵگایەك، گەیشتن بەئەنجام پێویستی بەبوونی یاساو رێرەوێك هەیە واتە دانان و داهێنانی پرۆگرامێك لەچوارچێوەی ستراتیجی ئامانجەكانی گەلەوەو بڵاوكردنەوەی لەناو كۆمەڵ دا بەجۆرێك وا لەباوەر پێكراوانی بكات كەكاری بۆبكەن و بەگوێرەی ئۆرگانەكانیان دەست بكەن بەرێكخستن و پەیوەندی كردن بۆ كۆكردنەوەی گشت ئەو پێداویستیانەی كەپێویستن بۆ بنیات نانی كۆمەڵێكی بەسوود لە رێگەی پشت بەستنیان بەوپرۆگرامە دارێژراوانەی كەلە رێگەیەوە دەتوانرێت سوود بەتاك و كۆمەڵ بگات.

بەڵام پێوستە ئەم رێبازوپرۆگرامانە لەگەڵ كەلەپوورو خوورەوشتیئەم كۆمەڵە بگونجێت و دژگەی نەبێت بەمانای ئەوەی پێچەوانەی داب و نەریتی ئەم كۆمەڵگایە نەبێت بەڵكو دەبێت بەشێوەیەك بێت كە زۆر ترین بەش لەچین و توێژەكانی ئەم كۆمەڵە بگرێتە خۆی و لەسەری دابرۆن و كۆك بن تاوەكو بتوانن لەرێرەوی شارستانیەت دانەبرێن و بتوانن بەشێكی زیندوو بەكردار بگرن لەنێوان گەلانی سەردەم دا.

ئێمەی موسڵمانیش خۆمان بەبەختەوەر دەزانین كەخاوەن پرۆگرام ورێبازێكی خوداییین كە بەشێوەكی راست و رەوان پەیوەندی تاك و تاك، تاك وخودای گەورە دیاری دەكات وە وەڵامێكی پروچرە بۆگشت ئەو پرسیارانەی تاوەكو ئێستا بێ وەڵام ماوەنەتەوە لەلایەن هەندێك كەس دا هیچ گومانی تیادا نیە كەئایینی موسڵمانیەت لەناخ و دەروونی ئادەمیزدا دەستی كرد بەبنیات نان و داهێنانی كۆمەڵگایەكی بەسوود و بەهێز بەجۆرێك تۆی خۆشەویستی مرۆڤایەتیو بەزەیی چاند بەكردارێك بیری ئادەمیزادی گەڕاندەوە بۆ سەدەیەكی زوو بۆ كرداری دروست

کردنی ئادەمیزاد کە چۆن یەکەم جار لەیەك تاکەکەس درووست کراون وەبەمەش هەستی برایەتی و خوشکایەتی لەنێوانیادا رواند.

ئەمەش گشتی بۆ زیاتر لەیەکتر گەیشتن و نزیك کردنەوەی مرۆڤ بوو لەیەکتری دا بەمەبەستی دارشتن و دارژاندی بنچینەی کۆمەلگایەکی بەهێزو بەسوو بوو کەلەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: ﴿یایها الناس اتقوا ربکم الذی خلقکم من نفس واحدة وخلق منها زوجها وبث منها رجالا کثیراً ونساء﴾ النساء: ١

مرۆڤ کەلەم ئایەتە قول دەبێتەوە داواکاری‌و ئەمری خودای گەورەو مهرەبانی بۆ روون دەبێتەوە لەگرنگی دارشتنی کۆمەل لەسەر بنچینەی برایەتی و خوشکایەتی دوور لەدووبەرەکی رەگەزو رەنگ دا، واتە هەر کۆمەڵێك بەپێی ئەوبنەما داریژراوانە دێتە کایەوەو کە ئەم گەلە یاخوود ئەم کۆمەڵە لەسەری دا کۆبوونەتەوە وەهەر بەشێوەیەك گۆران کاری لەپێك هاتوەکانی ئەم بنەمایانە دەکات کەلەگەڵ باری رامیاری ئابووری ئەم گەلە بگونجێت و لەلایەکی تردا هەندێك گەل و نەتەوە بەپێی پەیوەندیە نێو دەولەتیەکان و پەیوەندیەرامیاریەکانی لەگەڵ دەولەتەکانی دەورووبەری‌دا رێکی دەخات و گۆران کاری تیادا دەکات رۆژ بەدوای رۆژ بەجۆرێك کەلەگەڵ ئەم گۆان کاریانە بگونجێت بەکردارێك کەکارنەکاتە سەربنەمایە سەرەکی‌یەکان بەتایبەتی بنەمایە ئایینی‌یەکان.

وەلەباسی داهاتوودا بەشێوەیەکی کورت باسی بنەمەکانی کۆمەڵ دەکەین.

بنەماکانی کۆمەڵگا :

بەلگە نەویستەکە هەر ئامێرێك جابەهەر شێوەێك بێت سەیردەکەی لەداهێنان و پێکهاتنی‌دا پشت بەچەند بنچینەێك و بنەماێك دەبەسترێت وەلە رێگەی ئامادەکردنی ئەم پێداویستیانە ئەم ئامێرە دەکەوێتە کار وبەردەوام دەبێت وەهەر

کاتێك یەکێك یان بەشێك لەم بنچینانە لەکار بەکەوێت کاردەکاتە سەر ئەم ئـامێرەو لەکاری دەخات لەرێگەی کارکردن و کاردانەوەی بەسەر گشـت پێکـهاتوەکانی تـری ئەم ئامێرەدا.

بەهەمان شێوەش کۆمەڵی مرۆڤایەتی پێك دێت و پشت دەبەستێت بەچەند بنچینەو بنەمایــەك کەلەرێگەیــەوە پێکهاتــەی کۆمــەڵ پێـك دێـت و لەســەریدا دەرووات بەئومێدی پەرەسەندن وبەردەوام بوونی ئەم کۆمەڵگایە لەداهێنان دا.

کەواتە بنەماکانی کۆمەڵ بریتین لەو بنچینانەی کەبــە کۆکردنــەوەیان کۆمــەڵ دێتــە خۆگرتــن لــەریزی کۆمەلایــەني تـری جیــهان بەشــێوەیەك دەتوانێــت لەرێگەیــەوە بەهەموو کردارێکی کۆمەلایەتی هەڵبستیت، وبناسرێت لەنێوان نەتەوەکانیتردا.

بنــەماکانی کۆمــەڵیش دەکرێتــە ســێ بەشــی ســەرەکی بنــەما (ئایینیــەکان، پێکهێنەکان، کردایەکان) وەهەربنــەماێك لـەم بنەمایانـە پشـت بەچـەند بنچینەیـەك دەبەستێت لەرێکخستنی کۆمەڵ و گەل دا:

یەکەم: بنەما ئایینییەکان:

بنەمائایینییەکان گشـت ئـەو فـەرمان و داواکاریانـە دەگرێتـەوە کەخراوەتـە سـەر ئەستۆی مرۆڤ لەلایەن خودای گەورەو میهرەبان کەپێویستە لەسەر مرۆڤ رێنمایی ئەم داواکاریانە بکات و لەسەر یان بڕوات بەشێوەێك کـارو کردەوەکـانی بـەگوێرەی ئەم یاسـاو رێـرەوە رێـك بخـات وە لەهــەمان کـاتدا پێویسـتە بنـەما پێکهێنــەکان و کرداریەکان لەگەڵ بنەما ئایینییەکان بگونجێت بەجۆرێك بکرێـت بەسـەر چـاوە بـۆ دارێژتن و داهێنانی بنەماکانی تری کۆمەڵ.

دووەم: بنەما پێکهێنەکان:

بریتین لەکۆمەڵێك کردارو پێداویستی پێویست کە پێویستە بەدی بکرێت لەگشت کۆمەڵێك و نەتەوەیەك دا بۆ ئەوەی بتوانێت لەرێگەیەوە بگۆرێت لەشێوەیەکی نارێك و پەرت وبڵاو بۆ شێوەیەکی رێك و دیاری کراو.

وەئەم کردارو پێداویستی‌یانە بریتین لە (خاك، گەل، زمان، مێژوو، ئاوات وئامانجی هاوبەش) کەلەرێگەی بوون وداهێنانی ئەم پێداویستی‌یانە دەتوانرێت گەلێك و وولاتێکی بەهێز بێتە کایەوە لەرێزی گەلانی تردا.

سێیەم: بنەما کرداریەکان:

ئەم بنەمایە پێك دێت لەکۆمەلێك بنەمای دروست کراو بۆ چەند مەبەستێکی دیاری کراو و سنووردار کەلەرێگەی کارکردن و کاردانەوەی سیستەمە درێژراوەکانیان پێکهاتەی کۆمەڵ پێك دێت بەجۆرێك توانای بەردەوام بوونی دەبێت کەلەرێگەیەوە ئەم کۆمەڵەیە لەکۆمەلانی‌تری جیهان جیادەبێتەوەو دەناسرێتەوە لەرابردوو و داهاتوودا وەئەم بنەمایانەش بریتین لە بنەمای (خێزانی، رامیاری، رۆشنبیری، ئابووری) هەروەها بنەما سووپایی‌یەکان لەخۆوە دەگرێت لەهەندێك کۆمەڵگادا بەهۆی ئەوتایبەتمەندیەی کەسوپا بەخۆیەوە دەگرێت لە گۆران کاری کۆمەڵ و گەل دا وەبنەمای ئابووری و رامیاری بەگرنگترین بنەماکانی کۆمەڵی بەهێز دادەنرێت کەبە تەواو کردن و پێك هاتنی ئەم دووبنەمایە دەتوانرێت گەل بەرەو بنچینەیەکی گرنگ ئاراستە بکرێت کە بەکگرتن و یەك بوونی گەلە کەبە گرنگترین بنچینەکانی کۆمەڵی نموونەیی‌و گەلی بەهێز و بەتوانا دەژمێردرێت.

وەکو باسمان کرد بنەما ئایینی‌یەکان بەگرنگترین بنەماکانی کۆمەڵ دادەنرێت بەجۆرێك دەبێت بنەماکانی تر لەگەڵی‌دا بگونجێت و تەبایی‌یەك هەبێت لەدارێژتن و داهێنانی بنچینەکانیان بۆیە لێرەدا بەگرنگی دەزانم باسی ئەم بنچینە سەرەکیانە بکەین.

بنچینەکانی کۆمەڵگای نموونەیی:

لەباسەکانی پێشوودا پێناسەی بنەماکانی کۆمەڵمان کردو بنەما ئاینیەکانمان بەگرنگترین سەرچاوەی بنەماکانی تری کۆمەڵ دانا کەبریتی بوو لەگشت ئەو فەرمان و داواکار یانەی کە خراوەتە سەر مرۆڤ لەلایەن خودای گەورەو مهیرەبان کەپێویستە مرۆڤ پەیرەوی بکات و رێنمایی داواکاریەکانی بکات لەکاتی ئەنجام دانی خوا پەرستی و لەکاتی کار کردنیدا.

ئێمەی موسڵمانیش کەخاوەن رێبازو رێرەوێکی پیرۆزین پێویستە لەسەرمان کە رێنمایی فەرمان وداواکاریەکانی خودای گەورەمان بکەین بەپێی ئەو داواکاری‌و فەمانانەی کەلە قورئانی پیرۆزوو فەرموودەکانی پێغەمبەر (ﷺ) رۆن کراوەتەوەو داهێنراوە بەبێ کەم و کوری ئەویش دەگەرێتەوە بۆ ئەوەی کە پەیامی موسڵمانان زەمینەیەکی لەباروبەرێگا خۆشکەر دادەنرێت بۆ هێنانەدی ئەو ئامانجانەی کەکۆمەڵگای نموونەی بەخۆیەوە دەگرێت شایەنی باسیشە قورئانی پیرۆز هەڵدەستێت بەکرداری رێکخستنی ژیانی ئادەمیزاد لەرێگەی دارشتنی ئەو بنچینەو بنەمایانەی کە پێویستن بۆ بینات نانی مرۆڤێکی کراوە ئەویش بەدارشتنی یاسایەك کە هەڵدەستێت بەکرداری رێکخستنی پەیوەندی لەنێوان تاك وتاك، تاك و خوای گەورەو میهرەبان کەتیایدا مافەکانی مرۆڤ دیاری دەکات و هەروەها کارە خراپەکانیش وەکو سیستەمێك سزای تایبەتی بۆ داناوە.

بۆیە پێویستە لەسەر هەر ئادەمیزادێك کەباوەری بەپەیامی خودای گەورەو میهرەبان هەیە کەرێنمایی گشت ئەو فەرمان و داواکاریانە بکات کەلەم پەیامە پیرۆزەدا هاتووە بۆیە بەپێویستی دەزانم کەتیشکێك بخەمەسەر بنچینە سەرکیەکانی کەلە پەیامی خوادی گەورە ومیهرەبان نەخشەی بۆ کێشراوە وەیەکەم هەنگاو کەدەستی پێ بکەین یەکگرتنە لەبەر ئەوەی یەکگرتن بەهەنگاوێکی پراکتیکی گرنگ دادەنرێت لەهەر کۆمەڵگایێك دا.

بەشی یەکەم

یەکگرتن

یەکگرتنی گەل بەیەکەم هەنگاوی پراکتیکی خولقێتەر دادەنرێت کەتیایدا نەتەوە وەکو هێزێکی چالاکی پر گوڕ بەیەك هەست ویەك گیان دێتە نێوان ململانێکانی ژیانی گەلان، ئەویش بەهۆی پەیوەندی کردنی بەگشت لایەنەکانی ژیان لەکردارە تەکنیکیەکان وپیشەسازیەکان ...هتد،

ئەم کردارانەش لەلایەن خۆیانەوە پێویستیان بە پیشتیوانی ئابووری ودارایی‌یەکی زۆر هەیە تابتوانرێت لەرێگەیەوە گشت پێداویستیەکانی ئەم گەلە ئامادەبکرێت بەکردارێك کەشێکی لەباروو درووست دابهێندرێت بۆ گشت کردارەکان وەئەم کردارەش تەنها بەهۆی یەکبوون ویەك گرتنی گشت چین و توێژەکانی ئەم نەتەوانە بەدەست دەگات..

نموونەشمان بۆ ئەم جۆرە چالاکی‌یانە.زۆرە لەهەموویان گرنگتر سیستەمی کۆمپانیاکانە کەلەرێگەی کۆکردنەوەی هێزە بەچووك و هزری وجەسەریەکانەو دەست دەکات بەکار کردن وبنیات نان لەرێگەی خستنەکاری ئەم پاشەکەوت و ئابوونانەی کە داهاتی سەرەکی لێ پێك دێت وەبەرێکخستنێکی تایبەت بەهۆی سیستەمێکی دارژراو لە نێوان گشت شەریکەکان (بەشەکان)دا دەتوانێت ئەم کۆمپاینانەبگەن بەئەنجامی باش و بریاری سەرکەوتوانەش دەربەکەن لەکاتی پێویست و تایبەت دا.

بەهەمان شێوە نەتەوەش پێویستی بەهەمان رێکخستن و یەك بوون هەیە لەنێوان پارت و رێکخراوە سیاسی‌یەکانی دا بەشێوەیەك کەبتوانرێت کۆبکرێتەوە لەسەریەك بریار بەمەبەستی گەیشتن بەستراتیجی دوور لەبەر ئەوەی گشتیان بۆ یەك ئاوات و ئامانج کاردەکەن بەلام هەرلایەنێك رێگاو چارەیەکی تایبەتی هەلبژاردووە بۆگەیشتن بەئامانجە دارێژراوەکان.

کەچی مێژووی جیهان وگشت بیرۆکە کۆمەلایەتی‌یەکان سەلماندوویانە کەتەنها لەرێگەی یەك بوون و یەکگرتن گەلان دەتوانن بگەن بەئامانج بەشێوەیەك ئەنجامی چاك بەدەست بەبهێنن و لەرێزی نەتەوەکانی تریش دا جێگەی خۆیان بگرن.

یاسای ژیانیش (پەیامی خودای گەورەو میهرەبان)ئەم لایەنەی لەیاد نەکردووە بەڵکوو هەنەگاوێك بووە بۆ بەمرۆڤایەتی بوونی چالاکیەکان و بەردەوام بوونی ژیانی گەلان.

کەتبابدا یەکگرتنی بەبنچینەیەك دارشتووە کەلەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت:
﴿یاایها الذین امنوا اتقوا اللّٰه حق تقاته ولاتموتن الا وانتم مسلمون، واعتصموا بحبل اللّٰه جمیعاً ولاتفرقوا واذکروا نعمة اللّٰه علیکم اذ کنتم اعداءً فألف بین قلوبکم فأصبحتم بنعمته اخوانا﴾ آل عمران: ١٠٣

شایەنی باسیشە ئەگەر بێت و قۆناغەکانی چۆنی‌یەتی پیلانی داگیر کەران بخوێنیتەوە بە تایبەتی ئیمریالیزم هۆی تەئکید کردن و بەگرنگ زانینی یەکگرتنی کۆمەڵمان بۆ روون دەبێتەوە بەشێوەیەك زیاتر لەپیلانە گلاوەکانی ئەوان شارەزا دەبین و دەزانین ئەم قورئانە تەنها رێگەی باشمان پیشان دەدات و سەرچاوەی ژیانمانە کە لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: ﴿ان هذا القران یهدی للتی هی اقوم﴾، بەجۆرێك کە وەلامی گشت پرسیارەکانت دەداتەوە وەبۆت روون دەبێتەوە ئەگەر بێت و بەباشی بیر لەقۆناغەکانی چۆنی‌یەتی داگیرکردنی گەلان بکەیتەوە سەیر دەکەی یەکەم خاڵ کەدەستی پێ بکەن بەجۆێك کەدەست دەخەنە ناو کاروباری کۆمەڵ بۆ ئەوەی لەکۆتایی‌دا دەست بگرن بەسەر شوێنە بزوێنەکانی گەل و نەتەوە هەوڵ دانیانەبۆ لێك ترازان ولێك کردنی کۆمەڵ و بەش بەش

کردنیەتی بەمانای بەکگرتن یەکەم کردارەکە بەرەنگاری دەبنەوە لە ڕێگەی دروست کردنی بیرو ڕێرەوی جیاواز لەنێوان چینەکانی کۆمەڵ بەمەبەستی بەش بەش کردنی کۆمەڵ و بێ هێز کردنی ئەمەش بەلێك ترازانی گەڵ وەئەم کردارەش بەگوێورەی سوود وەرگرتن لە داب و نەریتی کۆمەڵ لەلایەك و لەلایەکی تر باری کۆمەڵ و گەل دەورێکی گرنگ دەبینێ لەکرداری مێژوو تائێستا بەچەند قۆناغێك دا ڕۆیشتووە بەجۆرێك لەهەر قۆناغێك دا جۆرە سیستەمێك و پیلانێکیان بەکار هێناوە، ئەمەش وەکو باسمان کرد باری گەل وداب و نەریتی کۆمەڵ دەوری خۆی دەبینێت لەوکەرتەدا.

قۆناغەکانی پیلان گێران:

لێرەدا بەشێوەیەکی کورت باسی چۆنیەتی داگیر کردنی گەلان دەکەین لەرێگەی باس کردنی جۆری پیلان و چۆنیەتی جێبەجێ کردنیان لەلایەن وولاتە داگیر کەرەکان بۆ سەر ئەوگەلانەی کە داگیریان کردووە بەتایبەتی ئیمرالیزم کە هەردەم لەهەوڵ دان دایە بۆ دەست بەسەر داگرتنی گەلانیتر.

قۆناغی یەکەم:

بەکۆتایی هاتنی دەست هەڵاتی ئایینی جۆرێك بە دەست بەسەر داگرتنی بازرگانی دەستی پێ کرد لەجیهاندا بەتایبەتی لەئەوروپادا ئەمەش بووەهۆی بەش کردنی خەڵك بۆسەر دوو چین، چینی هەژار کە پێك دەهات لەجوتیارو کرێکار لەگەڵ چینی دەوڵەمەند کەپێك دەهات لەخاوەن زەوی و کەڵ وپەلی نرخدار ئەم کردارەش بووە هۆی پێش برکێ کردنی خەڵك بۆ کۆکردنەوەو پیلان کێشان بۆ داگیرکردن و دەست بەسەر داگرتنی زەویو زاری خەڵکی تر بەتایبەتی دەست بەسەر داگرتنی زەوی ئەو جۆرەکەسانەی کەبێ دەسەتهەڵات و بێ توانابوون بەمەبەستی

بەرزبوونەوەیان لەچینی هەژار بۆدەوڵەمەند کەلەئەنجام دا بووە هۆی دروست بوونی دووبەرەکی چینایەتی لەنێوان کۆمەڵی هەژارو و چینی خاوەندار، بەمەش کرداری چەوساندنەوەو لەناوبردنی گەلان دەستی پێ کرد بەهۆی پێش برکی کردنی چینی سەرمایەدار بۆ کۆکرنەوەی زۆر ترین وچاکترین بەش لەسەرمایە بەبەکارهێنانی خراپترین پیلانی داگیرکەرانە بۆ چەوساندنەوەی ئەم گەلانە و دەست بەسەرداگرتنیان.

وەبەگوێرەی ئەم پیلانە داگیرکەرانە هەلس و کەوتی خۆیان رێك دەخستو پیلانیان دەکێشا لەگەڵ ئەم گەلە ستەمدیدانەدا کەئەنجامەکەی بووە هۆی جولانەوەو تەقینەوەی هەستی نەتەوایەتی لەناو چەند گەلانێك دا.

قۆناغی دووەم:

لەم قۆناغەدا وەبەهۆی دروست بوونی هەستی نەتەوایەتی لەناوگەلانداوە بەهۆی داگیر کردنی داگیر کەران و بەتایبەتی ئیمپریالیزم بۆ خاك و شاروشارۆچەکەکانی جیهان لەپێناو بەدەست کەوتنی زۆرترین بەش لەکەل وپەل بەتایبەتی لەو شوێنانەی کەدەولەمەند بوون بەکەل وپەلی کانزایی و ژێرزەوی بەمەش سەرمایەو کەل و پەلی جیهان کەوتە ژێر دەستی چەند چینێکی کەم لەجیهاندا لەسەر حسابی پاش کەوتن و کەم بوونی داهاتی گەلانیتردا کەئەنجامەکەی بووە هۆی دروست بوونی گۆران کاریەکی گەورە لەجیهانی سەرمایەداریدا ئەویش بەدروست بوونی سیستەمی (ئیشتراکی) لەروسیادا و بلاوبوونەوەی بەجیهان دا و کار کردنی ئەم سیستەمە دژ بەسیستەمی سەرمایەداری و رەت دانەوەی سیستەمی سەرمایەداری کەدژبە یەکتر هەموو جۆرە پیلانێکیان دەکێشا بۆ بەسەر خستنی بیروڕای خۆیان ئیجا بەهەر شیوەیەك بیوایە.

لەم بەشەدا ئیمپریالزم هەوڵی‌دا بەشێوەیەکی تر دەست بەسەر جیهان دا بگرێت لەرێگای پشت بەستن بە گرداری دووبەرەکی و هەوڵ دان بۆ درووست کردنی زیاتر لەیەك لایەن بۆ لەیەك کردن ولێك دوور کەوتنەوەی کومەڵ لەیەکتری دەستی کرد بەهاندانی خەڵك بۆ دووبەرەکی چینایەتی و ئایینی لەناو یەك کۆمەڵ و گەلانی یەککگرتوودا.

لەهەمان کات دا ئیمپریالزم دەستی کرد بەدروست کردن و هەڵ قولاندنی جۆرێك تەنگێشەی هەرێمایەتی لەنێوان چەند هەرێمێك دا بەکردارێك کەبتوانێ وا لەم هەرێمانە بکات کەلەگەل یەکتری شەڕو ئاژاوە بهێننەوە بەجۆرێك وەکو نوێنەرێك بۆ داگیر کەران شەڕ بکەن بەمەبەستی سەرخستنی بیروڕای سیستەمە داگیر کەرانەکانیان وەلەهەمان کات دا ئیمپریالزم دەستی کرد بەدرووست کردنی چەندین هەرێمی جیاجیا لە جیهان دا وەلەسەر بنچینەی بیرو رێبازی جیاجیا بەجۆرێك لەکاتی پێویست و لەهەر کاتێك کە مەبەستی بێت و پێویستی بێت بتەقێتەوە دژ بەهەرێمەکانی تردا بەمەش نەوەستا بەڵکو دەستی کرد بەدابەش کردنی چەند گەلانێکی یەککگرتوو بەهێز لەو نەتەوەو گەلانەی کەبەهیچ جۆرێك سەریان نەنواند بۆ سیستەم وبیرو ڕای داگیر کەرانەیان بەسەر چەند هەرێمێکدا لەو هەرێمانەی کە بەدوای بیرو رێبازی ئەوان کەوتن و نۆکەرایەتی بیرو رێبازی ئەوانیان دەکرد بەهیوای زیاتر دەست بەسەردا گرتن وچەوساندنەوەی ئەو گەلە بەهێزو یەککگرتوانەدا.

داگیر کەران بەکرداری داهێنانی دووبەرەکی ولێك کردن ودرووست کردنی هەرێم لەسەر بنچینەی چینایەتی لەهەموو جیهاندا نەوستاو بەڵکو لەهەمان کات دەستی کرد بەداگیر کردنی زانستی و ڕۆشنبیری گەلانی‌تر لەرێگەی دامەزراندنی چەند

بنكەیێك لەوبنكە رۆشنبیریانەی كەبەكرداری بلاو كردنەوەو هاندان هەڵدەستن بۆ سەر خستنی بیرو رێبازی داگیر كەرانەی ئەوان لەهەموو جیهاندا.

هەروەها دەستی كردبە دامەزراندن و داهێنانی یەكگرتنی ئابووری وسوپایی (عسكری) لەجیهان دا بۆ تەقینەوەو دروست كردنی تەنگێشەی جیاواز لەجیهاندا بۆ ئەوەی لەكۆتاییدا بتوانێ بەشێوەیەكی زۆر ئاسان دەستی بخاتە بروپیت وداهاتی جیهان هەر چەندە هەندێك جار بەرامبەر و لەسەر حیسابی لەناو بردن ولەناوچوونی گەلانی تریش بێت.

قۆناغی سێیەم:

لەم قۆناغەدا داگیركەران لەئەنجامی بلاو بوونەوەی بیری زانستی و ڕۆشەنبیری لەناو گەلان دا و بەهۆی روون بوونەوەو زانینی خەڵك بۆ پیلان و مەبەستەكانیان هەستیان كرد بەكێشانی پیلانێكی تر ئەویش بە پشت بەستنیان بەئیتفاقیات و بڵاوبوونەوەی خێرا لەناو گەلانی جیهاندا بەدروست كردنی بنچینەی سوپایی ودۆزینەوەی بەندەری ئاوی لەسەر كەناری دەریاو زەریاكان و كار كردنیان بۆ داهێنان و دروست كردنی جۆرێك لەنائارامی لەژیانی وولاتان دا جاچ بەشەرێئابووری بێت یاخود بەتووش كردنیان بەشەری جیاجیا لەپێناو مەبەستی جیا لەگەڵ گەلانی تردا بۆ مسۆگەر كردنی بەرژەوەندی خۆیان لەو ناوچانەدا لەهەمان كاتدا بۆ فرۆشتنی زیاتر چەكەی كەون و پەك كەوتوویان وەبەپشت بەستنیان بەداهێنانی جۆرێكی تر لە ناوجەرگەی و خۆیستی لەناگەلان دابەمەستی زیاتر دەست بەسەر داگرتنو ژێر دەست كەوتنیان.

وەبەهیوای لەیەك كردن و دوور كەوەتنەوەی زیاتری كۆمەڵ لەیەكتریدا بێگانە پشتی بەست بەداهێنان و درووست كردنی چەند پارت و بزووتنەوەو رێكخراوێك لەنێوان ئەم گەلانەدا وەبەشێوەیەكی جیاواز لەبیرو مەبەستدا بۆ داهێنان و دورست

کردنی جۆرێك لەبەیەك داچوونی ناو خۆیی لەنێوان ئەم گەلانەدا بۆ ئەم مەبەستەش دەستی کردبە پشتیوانی کردنی هەندێکیان دژ بەهەندێکی‌تردا وە هانی ئەوانی تری دەدات بۆ هەڵسان دژ بەئەوان وە بەکردارێکی بەردەوام کەبەهیچ جۆرێك رێگە نادرێت بەرێرەوێکی نیشتمانی پەرەبسەنێ‌و هەڵکەوێت لەناو ناخی ئەم گەلانەدا ئەویس لەرێگەی هەوڵ دانیان بۆ دەست بەسەر داگرتن‌و ژێر دەست کەوتنی راگەیاندن و بڵاوکراوەکان بۆ بڵاوکردنەوەی بیروڕێبازی خۆیان بەشێوەیەکی بڵاو کەبەجۆرێك کەبگات بەهەموو خێزانێك وماڵێك لەجیهان دا.

هەروەها داگیرکەران ئابووریان وە کوچەکێك بەکارهێنا دژ بە گەلانی تر بەمەبەستی زیاتر تێك دانی چین و توێژەکانی کۆمەڵ لە رێگەی کارکردنیان بۆ لەناوبردن و کارتێکردنی داهات و ئابووری گەلانی تردا بەهیوای ئەوەی مرۆڤ لەم وڵاتانەدا تەنها بەدوای نانی ژیانیدا بگەرێت و بیر لەهیچی تر نەکاتەوە تەنانەت بیر لە سەرچاوەی دەست کەوتنی ئەم نان و داهاتەشی نەکاتەوە ئایا باشە یان خراپە کە ئەنجامەکەی دەبێتە هۆی زیاتر دوور کەوتنەوەی ئەم مرۆڤە لەداب و نەریت و سنورە ئاینی‌یەکان و تووش بوونی بە جۆرێك لە نەزانی‌و نەفامی دواکەوتنی زانستی لەبەر ئەوەی تەنها بیر لەپارووی ژیانی دەکاتەوە و بیر لەهیچی تر ناکاتەوە گشت ئەم پیلانانەش بەمەبەستی رێگە گرتن بوو لەچینەکانی کۆمەڵ بۆ ئەوەی نەتوانن یەك بگرن لەبەر ئەوەی لەرێگەیەوە دەتوانن بەرەو ئازادی و پێش کەوتن رێگە بگرن و سەربکەون بەسەر داگیرکەران.

کەواتە داگیر کەران کشتیان لەسەر پیلانێك کۆبوونەتەوە کە لە رێگەیەوە کاردەکەن بۆ لێك دوور کەوتن و لێك ترازانی گەلەکەمان بەمەبەستی ئاسان کردنی کرداری داگیر کردن و بێ‌هێز کردنمان لەلایەك و لەلایەکی تر لەرێگەی رێگەگرتن و رێنەدان بۆ کۆبوونەوەمان لەسەر ئاوات و ئامانجێکی هاوبەش بەڵکو جگەلەمە

هەردەم کاردەکەن بۆ هێشتنەوەمان لەشێوەی کۆمەڵ و پارتی جیا جیا و بچوك لەسەر رێبازوو رێرەوی جیاواز بەمەبەستی مسۆگەرکردنی یەك نەگرتنمان وەك نەتەوەیەك ئێستاو لە داهاتوودا وەبەهۆی ئەم رێبازوو رێرەوە جیاوازانە ئەم پارت و رێکخراوانە کارناکەن بۆ ئەو مەبەست و ئامانجانەی کەلەسەری‌دا دامەزراون کە لە سەرووی هەموویان سەربەخۆیی و ئازادیە بەڵکو کار دەکەن بەشێوەیەکی دیکتاتۆریانەو وە بە بەکارهێنانی هەموو رێگەیەك بۆ بلاوکردنەوەی سەرخستنی ئەو بیرو رێبازەی کە لە سەری‌دا دامەزراوون بەرامبەر بەپارت و رێکخراوەکانی تردا وەجێ بەجێ کردنی لەسەر چینەکانی کۆمەڵ دا.

بۆیە پێویستە لەسەر گەلان کەدووربەبکەونەوە لەناوچەگەری و خۆیستی ئینجا چ بەهۆی رەنگ بێت یاخود رەگەز لەبەر ئەوەی بەپێی پەیامی خودای گەورە و میهرەبان بەرزی تەنها بەگوێرەی ترسان لە خودای گەورەو پلەی رێنمایی کردنی پەیامی خوای گەورە دەپێورێت بە ئەنجام دانی کاری چاك لە بەندایەتی کردنی خوای گەورە دا ئەمەش گشتی کردەوەی خۆیەتی‌یە وە هیچ پەیوەندیەکی بەرەگزو رەنگەوە نی‌یە کە دەفەرموێت لە قورئانی پیرۆزدا

﴿یا أیها الناس إنا خلقناکم من ذکرٍ وأنثى ....﴾ الحجرات: ١٣

و ﴿یا أیها الناس اتقوا ربکم الذي خلقکم من نفسٍ واحدة وخلق منها زوجها وبث منهما رجالاً کثیراً ونساء ....﴾ النساء:

لەلای کەس شاراوە نی‌یە کە هەموو ئەو کردارە ناوچەگەری‌و خۆویستی‌یانە سەلماندویانە کە ناوچەگەری و خۆیستی بەهۆی رەگەزو رەنگ .. تەنها رێگە خۆش دەکات بۆ نا ئارامی و لێك ترازانی چین و توێژەکانی کۆمەڵ وە بەهیچ جۆرێك ئەم بیردۆزانە نەگەین تونەتە ئەنجام و مەبەست لەبەر ئەوەی تەن لە رێگەی

یەکترگرتن دەتوانرێت ئەنجامی چاك و بەکردار و دەست بکەوێت و گەلیش بە ئازدی بگات .

بۆیە پێویستە لەسەر هەموو مرۆڤێك راست گۆ بێت لە بە جێهێنانی یەکسانی و داد پەروەری لەسەر رووی زەمین دا ئەویش بەکار کردن و رێگەگرتنیانە لە هەموو جۆرە تاوانێك و تەعەدایەك کە روودەدات وە لە هەر شوێنێك روویدات پێویستە لەسەر گشتیان یەکتر بگرن بۆ لابردنی بەبێ ئەوەی پرسیار بکەن ئایا ئەوە چ لایەنەکە وکێیە ئەم تاوانەی لە بەرامبەردا کردووە.

بە هەمان شێوە پێویستە لەسەر کۆمەڵی موسڵمان و گەلا نیش بەپێی توانا کاربکەن بۆ کۆکردنەوەی گشت هێزو توانایێك بۆ لابردنی ئەو تەعەدایەو تاوانانەی کە بەسەریاندادێت لەبەر ئەوەی لە کاتی دووبەرەکی و ناخۆشیدا خەڵك لایەنگری لای بەهێز دەکەن لەشەردا.

بەبێ ئەوەی سەیری ستەم کارو بێ تاوان بکەن واتە سەیر کردن و لابەنگرتنیان بۆ لایەنێك بە گوێرەی هێزو توانای لایەنەکەی ترە بۆیە خودای گەورە داوا لەباوەرداران دەکات کەلەکاتی شەرو ئاشتیدا هەردەم لەجێگا بەهێزو بەتوانا بنو سەر دانەنوێنن بۆ دوژمن وداگیرکەران و بەهەموو هێزو توانایێك بەرنگاری ببنەوە کە دەفەرموێت: ﴿وأعدوا لهم ما استطعتم من قوة، ومن رباط الخيل ترهبون به عدوا الله وعدوكم وآخرين من دونهم لا تعلمونهم الله يعلمهم﴾ انفال: ٦٠

وەبەپێی ئەم ئایەتە پێویستە لەسەر کۆمەڵی موسڵمان کە هەموو توانای خۆیان بخەنە کار بۆ بەرەنگاری بوونەوەی دووژمنان لە هەموو لایەنێك دا و زانست بەرەوە پێش بخەن و خوێندن بەرز بکەنەوە بەجۆرێك پلەی رۆشنبیری نێرو مێی گەل بەرەوە پێشەوە ببەن وە بە پشتیوانی خوای گەورە لە بەشەکانی تری کۆمەڵێ

نموونەی باسی خوێندن و زانست دەکەین کە لە یەکێك لە بنەما گرنگەکانی کۆمــەڵ دادەنرێت.

((بەرەو نەتەوەیەکی یەکگرتوو))

مێژوو و جوگرافیای شارستانیەتی هەر کۆمەڵگایێك دەپێورێت و بە دیار دەکەوێت بە گوێرەی پلە و چۆنیەتی بیر کردنەوەی تاکەکانی ئەم کۆمەڵگایە.

ئـەوەی مـن بـزانم دیـاری کردنـی کۆمـەڵگا لـە چوارچێوەیخـێزان دا بەڵگەیــە بــۆ شیکردنەوەیێکی زانستی کە بیری هۆشمەند ئاوێتەیەتی ئەویش لە رێگەی گەرانەوە بۆ خێزان و بە تایبەتی بۆ ئەو تاکانـەی کـە ئـەم خێزانـە پێك دەهێنـن لـە رێگـەی دیاری کردنیان بۆ (بیرە کراوو داخراوەکاندا) کە بە هۆیەوە خێزان دیــاری دەکرێـت وەپێ لە دوای پێدا تا دەگاتە بە کۆمەڵگا کە بە مانای سیاسی گەل دێت.

بە مانای ئەوەی پلەی بیر کردنەوەی هەر مرۆڤێك یەکسانە بە پلەی هەڵس و کەوت کردنی لەگەڵ دەورو بەریدا ئەوەی مەبەستمە لێرەدا بڵێم کە ئەنجامی پێش کەوتن و رزگار بوونی گەلان بەستراوە بە پلەی بیرکردنەوەیان کە گەلێك جار بەهۆی بـیری خراپەوە گەل و نەتەوە بەرەو هەڵدێری لە ناوچوون و پەرەکانی مێژوو دەبات.

وە ئەم کردارەش بە شێوەیەکی ئاشکرا لە نێوان نەتەوە پـاش کـەوتووەکان بـەدی دەکرێت وەبەشێوەیەکی بلاویش لـەنێوان تاکـەکانی نەتـەوە چەوسـاوەکان دا بـڵاو کراوەتـەوە دیـارە ئەمـەش گشـتی دەگەرێتـەوە بـۆ جـۆرو پلــەی بیرکردنــەوەیان دەربارەی ئەو تیۆرو پرانسـیپانەی کـە پێکهاتـەی نەتـەوەی لێ پێـك دێـت، ئـەویش لەرێگەی تێکەڵ کردن و جیاوازی نەکردنیان بۆ ئەو ماناو مەبەستانەی کەئەم تیۆرو پرانسیپانە بۆی دامەزراوون.

بۆ نموونە جیاوازی ناکەن لەنێوان (سەربەخۆیی، ئازادی) (وولات و سەرۆك وولات) (دادگاو دادوەر)....هتد.

کەپێویستە تێکەڵ بەیەکتری نەکرێن لەبەرئەوەی هەر مەفهومێکیان مانایەکی تایبەتی و کارێکی جیاوازی هەیە لەوانە تێکەڵ کردن و جیاوازی نەکردن لەنێوان مانای سەربەخۆییو ئازادی کار دەکاتە سەر پێکهاتەی گەڵ لەرێگەی سەر لێشوانی نەتەوە بۆ ئەم دوو زاراوە لەبەرئەوەی سەربەخۆییو ئازادی دوومانای جیاوازیان هەیە وەلە هەموو کاتێك دا پەیوەست نین بەیەکەوە وەنموونەش بۆ ئەم کردارەو بۆچوونەمان دا گەلێك زۆرەو لەژمار نایێت بەتایبەتی لەوولاتە دراو سێیەکانماندا کە بەشێوەیەکی ڕوون و دیار دەبینێت کەدانیشتوان و پێکهاتەی ئەم گەلانە هەست بەهیچ حۆرێك لە ئازادی ناکەن بەتایبەتی لەڕووی ئازادی بیروراو ئازادی وولاتەکەیان لەدەرکردنی یاساو بڕیارەکانیدا ئەگەر چی سەربەخۆیشیان بەدەست هێناوە بەمانای ئەوەی مەرج نییە سەربەخۆیی ئازادی لەگەڵ دابێت بەهەمان شێوە لە مەفهومی دادگاو دادوەر نەگەیشتوون وتێکەڵ بەیەکتری دەکەن بەڵکو لەلای ئەوان دادوەر بەمانای دادگا دێت بەجۆرێك هەر کاتێك زۆردایو ستەمێك ڕوبدات لەلایەن دادەوردا دەیلکێنن بەپلەی یەکسانی و دادپەروەری یاساو بریارەکانی دادگاوە، ئەمەش بەخراپترین کردار دەژمێردرێت لەڕووی بڕواو متمانە کردن بە بڕیارەکانی دادگاوە لەبەر ئەوەی بۆی هەیە دادوەرێك زۆردار بێ و نایەکسانییەك بکات لە کاتی دەرکردنی بڕیارەکانیدا بەڵام ئەم کردارە واناگەینێت وە بە هیچ شێوەیەك کە دادگا زۆردارە وستەم دەکات بە مانای ئەوەی نابێت بە پەلەو یەکسەر بڕیار لەسەر نەبوونی دادپەروەری بڕیارەکانی دادگا بدەین لەبەر ئەوەی لە هەموو وولاتێك دا دادگا نیشانەی یەکسانی و دادپەروەرییە وە بەستراوە بە پلەی پێشکەوتنی رۆشنبیری ئەم وولاتە.

نمونـەی سـێیەم سـەبارەت بـە جیـاوازی نەکردنیانـە بـۆ سیسـتەمی وولاّت وە بەستنەوەو جیاوازی نەکردنی لەگەڵ تیۆری سەرۆك وولاّت کە سەیر دەکەیت لـەلای گەلێك نەتەوەدا کە ناوی سەرۆك وولاّت دێت یەکسەر دەیلکێنـن بـە وولاّتەکەیـەوەو لـە هـەموو روانگەیەکـەوە سـەیری ئـەم وولاّتانــە دەکــەن و دەیپێـون لــە رێگــەی سەیرکردنیان بۆ سـەرۆك وولاّتەکـەیان (هەرچـەندە ناهـەقیان نـاگرم لەبـەر ئـەوەی دەبێـت سـەرۆك وولاّت نوێنـەری گـەل بێـت بـە هـەموو ماناێکـەوە جگــە لــە مانــا یاساییەکەی) بەڵام ئەم کردارەش پێچەوانەی گشت یاساو تیۆرە کۆمەڵایەتیەکانە لەبەر ئەوەی بۆی هەیە نەتەوە پێش کـەوتوو خـواز بێـت وەمامەڵـە کردنـی لەگـەڵ دەوروبەریدا چاك و بەسوود بێت بەڵام سـەرۆکی وولاّت بـەپێی داواو بۆچونـەکانی داگیرکـەران هـەڵس و کـەوت بکـات بـە مانـای ئـەوەی چڵکـاو خـۆرو ژێـر دەسـتەی وولاّتانی بێگانەو داگیرکەرانە ئەمە لەلایەك لەلایەکی تردا گشت کردارو پێکهاتەکانی گـەل دەبەسـتنەوە بەسـەرۆك دەوڵـەوت وەهـەردەم بیرلەوەدەکەنـەوە و پرســیار دەکەن ئایا سەرۆك دەوڵەت چی ئەنجام دەدات بۆ وولاّتەکەیان؟ بەبێ ئـەوەی بـیر لەوە بکەنەوە ئاخۆ ئەوان چی دەکەن و چـی ئـەنجام دەدەن لـەپێناو وولاّتەکـەیان لەهەمان کاتدا سەرۆك وولاّت بەبەرپرسیار دەزانن لەهەموو کارو کردەوەێك داجا چ گـەوەر چ بچـوك بێـت بـەبێ ئـەوەی بـیر لەوەبکەنـەوە کـە ئـەم وولاّتــە لەسـەر چ جۆرەسیسـتەمێك کاردەکـات کەبـەگوێرەی ئـەم سیسـتەمە هـەمووکارەکان دابـەش کراون بەجۆرێك (تدرج) هەیە لەبەر پرسیاریەتی لەکارەکانی وولاّتدا.

جگەلەمانەش گەلێك زارەوەو دروشم تێکـەڵ بەیـەکتری دەکرێـن بەتایبـەتی تێکـەڵ کردن و جیاوازی نەکردنیانە بۆ مانـاو مەبەسـتی دیموکراسـی لەگـەڵ ئـازادی رەهـا (ئازادی کارو هەڵس و کەوت کردن) تێنەگەیشـتن و هـەرس نـەکردنی ئـەم زاراوەیـە بەشێوەیەکی بـاش لەنەخۆشـیە ترسـناك و لـەناو بـەرەکانی وولاّتـە دیموکراسـی

خوازەكان دەژمێردرێت كەگەلێك جار دەبێتە هۆی كەم بوونەوەو لەناوچوونی ئەم جۆرە كەهۆیەكەی دەگەرێتەوە بۆ ئەو سیستەمانە بە جۆری بیركردنەوەو رادەی تێگەیشتنی تاكەكانی ئەم سیستەمە.

لەبەر ئەوە پێویستە وەبەگرنگی دەزانم وەكو پرۆگرامێك جۆرێك لەووشیار كردنەوەی كۆمەلایەتیو رامیاری (سیاسی) بلاوبكرێتەوە لەرێگەی تێركردنێكی هێواشی لەهۆشمەندیتی وەلە رێگەی دووكرداری سەرەكی دەتوانین گەل بگات بەم مەبەستە:

یەكەم: بەداهێنان بەرەیەكی نەتەوەیی.

دووەم: لەرێگەی مامۆستاو قوتابخانەدا.

یەكەم: داهێنانی بەرەیەكی نەتەوەیی:

هەموو نەتەوەیەك دەتوانێت یەكێتی رێزەكانی مسۆگەر بكات ئەگەر بێت و بتوانێ بەرەیەكی نەتەوەیی بێك بهێنێت بەمەرجێك گشت پێكهاتەكانی ئەم نەتەوەیە بگرێتە خۆی، كە ئەم كردارەش بە كارێكی زۆر گرنگ دادەنرێت بەتایبەتی لەناو نەتەوە ژێر دەست و بەش كراوەكان دا لەبەر ئەوەی بەرەی نەتەوەیی بەمەلبەندی هێز دادەنرێت كەلەرێگەیەوە دەتوانرێت بەرنگاری دوژمنەكان وگشت پیلانە چەوسەواكانیان ببنەوە لەو وولاتانەی كەبەبەردەوامی دروشمی زۆرداری وستەمیان بەزركردۆتەوە.

هێلیكاریو شێوەی ئەم بەرەیە دەبێت بەشێوەیەك پێك بهێنرێت كەگشت پلەوجۆرەكانی نەتەوە بەشداری تیادا بكەن بەبەشداری كردنی هەر بەكێكیان بەنوێنەرێك كەلەنێوان خۆیان دا دەیپالێون بۆ ئەم كردارە وەئەمەش پێویستی بەكۆكردنەوەو رێكخستنێكی تایبەتی هەیە لەلای ئەم بەشانەدا لەشێوەی یەكێتی

یەك یاخود كۆمەڵەیێك...هتد، بەمەرجێك ئەم ڕێخكستنە سەرتاسەری نەتەوە بگرێتەوە نەك تەنها ئەندامانی یەك وڵات بگرێتە خۆی لەبەر ئەوەی بۆی هەیە نەتەوەیەك بەچەند وڵاتێك بەرچاو كەوێت یاخود لەنێوان چەند وڵاتێك دا دابەش كرابێت.

وەبەم شێوەیە دەتوانین بڵێین بەرەی نەتەوەیی هێزێكە پێك دێت لەنوێنەرانی گشت پێكهاتەكانی نەتەوە (لەرێكخراوە جەماوەری‌و پیشەیی‌یەكان و پارت و رێكخراوە سیاسی‌یەكان لەپال رێكخستنە زانستی ووویژەیی‌و رۆشنبیریەكان دا)، بۆ نموونە (یەكێتی زانایان، یەكێتی ئافرەتان، سەندیكای كرێكاران، پیاوانی كار، پاریزەران) جگە لەمانەش پیویستە پارت و رێكخراوە سیاسی‌یەكان تەنها بەنوێنەرێك بەشداری بكەن بەمانای ئەوە پێویست بەبەرەیەكی نیشتمانی دەكات كە ئەم پارت ورێكخراوانە دروستی بكەن لەنێوان خۆیان دا بەمەبەستی بەشداری كردن لەبەرەی نەتەوەیی‌دا.

وەبەم كردارەش دەتوانرێت پارێزگاری لەیەكێتی رێزی نەتەوە بكرێت دوور لە خەون و حەزی هەندێك لەدەسەلاتداران كەبەهۆی پیلانی داگیر كەران هەڵسو كەوت لەگەڵ ریزەكانی گەل دەكەن.

جگە لەمەش كۆكردنەوەی گشت پێكهاتەكانی نەتەوە دەبێە هۆی داهێنانی هێزێكی بێ شوومار لە هەموو لایەنێكی ژیان دا كە بە هۆیەوە دەتوانرێت گشت ئامانج و مەبەستەكانی نەتەوە ئاراستە بكرێت بەرەو پێش كەوتن و نوێ بوونەوە وە لەهەمان كات دا دەبێتە هۆی بنیات نان و ئەفراندنی عەقلێكی سیاسی كە لە پاڵ سیاسەتێكی كراوەی بریار بەدەست دێتەكایەوە كە تیایدا بریارەكان بە زۆرینەی دەنگ دەردەچێت ئەوەش خۆی لە خۆی‌دا جێگای متمانەو باوەر پێكردنە كەوەكو ئاوێنەیەك كێش و پلەی دەست لاتی نەتەوەیی دیاری دەكات وە دەبێت

بڕیارەكانی لەسەر رووی بڕیارەكانی وولآت بێت سەبارەت بەو بڕیارانەی كە كـار لـە ڕێزی نەتەوە دەكەن وە ئەبنە ڕێگرێك لە كامڵ بوونی بەرەی نەتەوەیی ئەوەیش لە ڕێگای چارەسەركردنی بە نزیك بوونی گشت پێكهاتەكانی نەتەوەو هەوڵ دانیان بۆ داهێنانی جۆرە لێبوردنێك لە مامەڵە كردن لەگەڵ بنـەما نـاوەكی و دەرەكی‌یـەكانی بەرەوی نەتەوەیی‌دا بەمەش گشت پێكهاتەكانی نەتەوە هەوڵ دەدەن كە یەك بگرن بۆ بەشداری بوونیان لە بـەرەی نەتـەوییدا وە ئـەم كـردارەش هەرچـەندە زۆر جـار دەبێتە هۆی زیاتر كردنی ژمارەی نوێنەرەكانی بەلآم لە هەمان كات دا دەبێتە هۆی پتـەوتر كردنـی یـەكێتی خـاكی نەتـەوە بـە مانـای پارێزگـاری لـە یـەكێتی گـەل و نیشتمان دەكات لە هەموو بوارێك دا (رۆشنبیری ، ئـابووری ، كۆمەلآیـەتی .. هتـد) لە ڕێگەی كۆكردنەوەی بۆ گشت هێزو بیری پێكاهتەكانی نەتـەوەدا بۆیـە پێویستە لەسەر گشت نەتەوەیـەك هـەوڵ بدات بـۆ داهێنـانی بەرەیـەكی نەتـەوەیی بەسـوود وەرگرتن لە تەجروبە بایەخدارەكانی گشت سیسـتەمەكانی جیـهان دوور لـە هـەموو مەبەستێكی تەسكی حزبایەتی و چینایەتی‌دا.

دووەم: لە ڕێگەی مامۆستاو قوتابخانەدا:

مامۆستایان بەهۆی ئەو ئەركـە پـیرۆزەی كـە پـێی هەڵدەسـتن دەتوانـن دەورێكـی بەرزو بالآ بگێرن لە گۆرینی نەتەوەو كۆمەڵ دا بۆیە پێویستە لـە سـەر مامۆسـتایان كە بیرۆكەی ئازادی و یەكسانی بلآوبكەنـەوە لـە نێـوان قوتابیـەكانیاندا بـە جۆرێـك بەردەوامی و گۆڕان بكەن بە دروشم و مەبەستیان.

لەبەر ئەوەی قوتابیانی ئینجا لـە هـەر پلەیـەك دا بن (لـە قۆنـاغی سـەرەتاییەوە تاوەكو (دكتۆراە) لە هەوڵدانێكی بێ شومارو نەوەستاوە دایە بۆ چـاو لێكردنـەوەی مامۆستایەكەی (ئەم كردارەش بە پلەی ٩٠٪ لـە نـاو قوتابیـان بـەدی دەكرێـت) لـە ڕێگەی بەدواكەوتن و ڕێكخستنی بیرو بۆچونـەكانی‌یان بـە شـێوەیەك كـە بگونجێـت

لەگەڵ بیرو رای مامۆستاکانیان وە لە هەندێك كات دا سەیردەكەی بیرو بۆچونەكانی قوتابی جۆررێكە یاخود درێژكردنەوەیێكی رێرەوی ماموستاكەیەتی.
جگە لە مامۆستا قوتابخانەش دەتوانێت دەورێكی باش ببینێت لە پەروەردەكردنی بیرۆكەی بەرەی نەتوەیی‌دا ئەویش لە رێگەی داهێنانی وانەیێكی هەفتانە لە پاڵ وانەكانی تری قوتابخانەدا كە تیایدا بنەماكانی بەرەی نەتەوەیی بخوێندرێت بە جۆرێك گشت ئەو بنچینانەی تیاد كۆبكرێتەوە كە بە هۆیەوە ئەم قوتابیانە بتوانن پارێزگاری لە یەكێتی گەل و نیشتمان بكەن دوور لە هەر مەفهوم و سیستەمێكی جیهانی ئەم كردارەش دەبێتە هۆی بەرزكردنەوەی پلەی رۆشنبیری رۆڵەكانی ئەم گەلانە بە جۆرێك سیستەم و پیلانی داگیركەران بشكێنن كە هەردەم هەوڵ دەدەن بە هۆی چەند یاسایێكی دارژاو بۆ ئەوەی ڕۆڵەكانی ئەم گەلە لێك بكەن و جۆرە دووبەركیەك لە نێوانیان بهێننەوە.

((بنەماكانی یەكگرتن))

یەكگرتن وەكو هەر بنچینەیەكی كۆمەلایەتی دەسەلاتێكە پشت دەبەستێت بەچەند بنەمایێك كەلەرێگایەوە هەڵدەستێت بەكرداری رێكخستنی كۆمەڵ بە ئومێدو مەبەستی دروست كردن و داهێنانی كۆمەڵگایێكی نمونەیی ئەویش لە رێگای بەستنەوەی ئەم بنەمایانە بە رەوشت و داوایە ئاینی‌یەكان واتە ئەم بنەمایانە لە قورئانی پیرۆزدا داواكراوەو باسی لێكراوە بۆیە پێویستە لەسەر باوەڕداران كە رێنمایی بكەن و پارێزگاری لە داواكاریەئاینشی بكەن.
لە هەمان كات دا پێویستە لەسەر ئەو یاساو سیستەمانەی كە هەڵدەستن بە كرداری رێكخستنی ژیانی كۆمەڵ و ئادەمیزاد كە بگونجێن لەگەڵ یاساو سیستەمە

ئاینییەکان بەمانای ئەوەی کەهاوشێوەبن لەگەڵیدا لەبەر ئەوەی یاساو داوایە ئاینییەکان لەگەڵ سروشتی ئادەمیزاد دەگونجێت کە لە ڕێگایەوە دەتوانرێت (کۆمەڵگایێك) پێك بهێندرێت بەپشت بەستن بەو سیستەم داب و نەریتانەی کە لە گەڵیدا هاتوون وە ئەم بنەمایانەش پێك دێت (یەکسانی ، دادوەری ، هەرەوەزی (هاوکاری) ، لێبوردەیی ، مافی یاسا دانان)

١- یەکسانی (المساواه)

ئەگەر سەیری پەیامی موسڵمانیەتی بکەین سەبارەت بەیەکسانی دەبینین زۆر بەتوندیو بەشێوەی واجب داوای یەکسانی دەکات لەنێوان چین و توێژەکانی کۆمەڵ دا بەشێوەیەك کە پارێزگاری لەیەکێتی ریزەکانی گەل دەکات لەهەموو سات و کاتێك دا.

بۆ ئەم مەبەستەش دووڕێگەی گرتۆتەبەر یەکەمیان یەکسانی گشت چین و توێژەکانی کۆمەڵ بەرامبەر بەیاسا دووەمیان داوای یەکسانی کردووە لەمافەگشتییەکان بەتایبەتی لەمافە رامیاریەکان دا (السیاسی).

یەکسانیەك کەهیچ جیاوازی یەك نییە لەنێوان پێست سپیو پێست ڕەش، لەنێوان دەوڵەمەندو هەژار لەنێوان خاوەن دەست هەڵات و بێ دەست هەڵات دا بەجۆرێك کە سیستەمی چینایەتی لەناو کۆمەڵ هەڵگیرێت و لەناو بردرێت کە خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت:

﴿یاایها الناس اناخلقناکم من ذکر وانثی﴾ الحجرات: ١٣

لەم ئایەتەدا خودای گەورە داوا لەگشت کۆمەڵی ئادەمیزاد دەکات وبیریان دەکاتەوە بەسەر چاوەی دروست بوونیان کەهەموویان لەیەك نێرو مێ لەدایك بوونە وەهیچ پێویست ناکات کەهەندێکیان خۆیان بەگەورەترو بەرزتر بزانن لەهەندێکی

تردا بەبیانوی ڕەگەز ورەنگ لەبەر ئەوەی ئەمانە گشتی بەهۆی باری سترووشتیی‌یە وە ڕوودەدات و مرۆڤ هیچ دەورێکی تیادا نابینێت بەڵکو دەبێت ئادەمیزاد یەکتری بناسن و بزانن ئەمانە لەیەك دایك و باووك پەیدا بوونەو ناسینیش دەبێتە هۆی یارمەتی دانی یەکتری لەکاروباری ڕۆژانەدا بەشێوەیەك کەجۆرێك لەخوشك وبرایەتی لەنێوانیان دروست ببێت کە خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت ﴿وجعلناكم شعوباً وقبائل لتعارفوا ان اكرمكم عندالله اتقاكم﴾ الحجرات: ١٣

وەپێغمبەرمان (ﷺ) لەئاخر خوتبەی‌دا داوای یەکسانی کردوە کەدەفەرموێت **(یاایها الناس ان ربکم واحد، وان اباکم واحد، کلکم لادم وادم من تراب، اکرمکم عندالله اتقاکم، ولیس لعربي علی اعجمي، ولا لاعجمي علی اعربي، ولأحمر علی ابیض، ولا لأبیض علی احمر فضل الا بالتقوی)**

کەواتە پەیامی مرۆڤایەتی داوای یەکسانی دەکات یەکسانیەك کەدەنگی فەرماندەری تیادا وون دەبێت کە هەردەم خۆیان بەبەرزترو زلتر دەزانن لەکۆمەڵ یەکسانی یەك کە هیچ مافێك نادات بەشازادو شالیارەکان (الامراء و والوزراء) کە دادگایەکی جیاوازیان هەبێت لەدادگای گەل بەڵکو دەبێت هەموو چینەکانی کۆمەڵ بەرامبەر بەیەك دادگا بوەستن و ماف و داواکانیان لێ وەربگیرێت و بۆ شیان ور بگیرێت وبەشێوەیەکی یەکسانی بەڵێ ئەو سیستەمە ڕێگانادات تەنها بەسەرۆك دەوڵەتیش کەمافێکی زیاتری هەبێت لەدادگا کردن یاخود لەسامان کۆکردنەوە بەرامبەر بە خەڵکانی‌تری کۆمەڵ دا.

مرۆڤ کە بەقووڵای سەیری ئەم ڕێرەوەو ئەم باسەدەکات دەبینین گشت ئەم داوایانە کاردەکەن بۆمانەوەی کۆمەڵ و گەل بەشێوەیەکی یەکگرتوو بەجۆرێك هیچ هۆکارێك کاری تیادا ناکات بۆ لێك ترازانیان بەتایبەتی خۆشەویستی دەست هەڵات

و خاوەنداری کە بە یەکێك لەنەخۆشیەکانی گەلْ دەژمێردرێت و گەلان لەهەموو کاتێك دا پێ یەوە دەناڵێنن.

٢- دادپەروەری:

مانای دادپەروەری بریتی‌یە لە رەچاوکردنی مافی ئادەمیزاد لە هەموو بوارێك دا لە کاتی دانان و دارشتنی یاساکان دا.

بەپێی ئەم پێناسەیە پێویستە لەسەر گەلان ماف و پێداویستیەکانی ئادەمیزاد رەچاوبکەن و لەدەستووری وولآت دا ماف گشتی‌یان دیاری بکرێن و بەچاوی کەمە نەتەوایەتی سەیری هیچ کۆمەڵێك نەکرێت بەڵکو گشتی‌یان بەیەك چاو دەبێت سەیر بکرێت و ئازادی بیرورا یەکێك بێت لەبنچینەکانی گەل لەبەر ئەوەی هەرچەندە ئەم بیرو رای جیاوازە بەلآم گشتی بۆیەك ئامانج و ئاوات کاردەکات بە شێوەیەك کە هەریەکەیان بەپێی بیروڕای خۆی بەرێگایەکی جیاواز هەولْ دەدات بگات بەو ئاوات وئامانجە ئەمەش رێگە لەلایەنەکەی تر ناگرێت کە بەپێی بیرو ڕای خۆی بکەوێتە رێگا بۆ گەیشتن بە ئامانج و ئاواتەکانی.

وەلەبەر گرنگی دادپەروەری لەژیانی گەلان دا بەتایبەتی بۆ پاراستنی یەکێتی گەل خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا بۆمانی روون کردۆتەوە کەمەبەست لەناردنی پێغەمبەران بەشێوەیەکی گشتی بۆ بڵاوکردنەوەو داهێنانی سیستەمی دادپەروەری کۆمەڵایەتی بوو لەنێوان ئەم گەلانەدا کە دەفەرموێت: ﴿لقد ارسلنا رسلنا بالبينات وانزلنا معهم الكتاب والميزان ليقوم الناس بالقسط﴾ الحديد: ٢٥

کەواتە لەرەوەشتە بەرزەکانی مرۆڤی باوەڕدار پێویستە دادپەروەر بێت لەکاتی ئەنجام دانی کارو باری رۆژانەی لەگەڵ خەڵك دا بەشێوەیەك لەکاتی ئەنجام دانی کارەکانی دا هەموو توانای بخاتە کار بۆ خزمەت کردنی چین و توێژەکانی کۆمەڵ و

بەیەك چاوو یەك پلە سەیری گشتیان بكات كـە لـەقورئانی پـیرۆزیدا دەفـەرمووێت:

﴿یاایها الذین امنوا كونوا قوامین بالقسط شهداء لله ولو علی انفسكم او الوالدین و الاقربین﴾ النساء: ١٣٥

پەیامی مرۆڤایەتی بەمەش نەوەستا بەڵكو لە بەرزترین پلەی دادپەروەری دا خۆی دەگرێت ئەویش لـەكاتێك كـەداوا لـەباوەڕداران دەكـات كـەئاداگاری و پارێزگـاری لەبنچینەكانی داد پەروەری بكەن بەشێوەیەك لەكاتی هەڵسوكەوت كـردن لەگـەڵ دوژمنیـش دا ڕاچـاوی دادپـەروەری بكـە كەلـەقورئانی پـرۆزدا دەرفـەرموێت:

﴿ولایجرمنكم شنان قوم علی الا تعدلوا اعدلوا هو اقرب للتقوی واتقو الله ان الله خبیر بما تعلمون﴾ المائدة: ٨

واتە رەق وكینە لەگەڵ گەلێك داواتان لێ نـەكات كـەداد پـەروەری بـەجێ نەگەیـەنن بەڵكو داد پەروەبن لەبەرەئەوەی دادپەروەری نزیكە لەتەقوای خودای گەورە.

جگە لەمە خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا لەزۆر جێگادا داوای دادپەوەری كردووە و پلـەی داد پـەروەری بـەرز كردۆتـەوە و بـۆ بـەرزترین پلـەی مرۆڤایـەتی كـەدە فەرموێت: ﴿واذا قلتم فاعدلوا ولو كان ذا قربی﴾ انعام: ١٥٢ ، هەروەها سەبارەت بەداد كردنی خەڵك داد پەرەوری بەسەرچاوەی داد كـردن دێـت لەبەرئـەوەی وەكـو لەمـەوپێش باسمـان كـرد كەپێویسـتە یاسـاكانی بەشـێوەیەك دابڕێژرێـت كـە دادپەروەری تیـادا رەچـاو بكرێـت وەهـەر یاسایەك كـەداد پـەروەری تیادا رەچاو نەكرێت دەبێتە هۆی داهێنانی تەنگێشەو ئاژاوە لـەنێوان كۆمـەڵ داو بـاری ئاسـایی گەڵ تێك دەدات بۆیە پێویستە لەسەر (حاكم) لـەكاتی دەركردنـی فـەرمان و حوكم دادپەروەری رەچاو بكات كە خـودای گـەورە لەیـەكێك لـەداواكانیدا دەفـەرموێت:

﴿واذا حكمتم بین الناس ان تحكموا بالعدل﴾ النساء: ٥٨

ئەمەش خۆی لەخۆی دا وادەگەیەنێت کەئازادی بیرورا یەکێکە لەمەبەستەکانی ئەم کۆمەڵە وە پێویستە پارێزگاری لێ بکرێت لەبەرئەوە بەئازادی بیرورا دەتوانرێت زیاتر پارێزگاری لەیەکگرتن بکرێت بەجۆرێك لە زمانی لەیەك گەیشتن و گۆڕینەوەی بیرورا مەبەست بێت نەك بکا رمێنانی چەك و ئازاردان.

٣- **لێبوردەیی:**

لێبوردەی لەرەوشتە بەرزەکانی ئادەمیزادە لەبەرئەوەی لەناخی دڵ و دەروونی مرۆڤ دەردەچێت بەخۆگرتن ودڵی خۆش بوونی لەسەر دەست درێژ کردن و ئازار دانی کەسانی تر بۆی بۆیەش ئەم رەوشتە بەرزە بەیەکێك لەبنەماکانی یەکگرتن دادەنرێت ئەویش بەهۆی سەلماندنی کردارەکانی رۆژانە کەبە لێبوردن و بەوەلام دانەوەی خراپە بەشێوەیەکی چاك والەبەرامبەر دەکات کەزیاتر لەو مرۆڤە نزیك بێتەوەو رێزی لێ بگرێت بەشێوەیەك کەجۆرێك لە پشتیوانی و هاوکاری لەنێوانیان دێتە کایەوە ئەمەش یەکێك بوو لەداواکاریەکانی خودای گەورە لەزۆر جێگا بەسەر باوەرداران دا کەئەم رێگایە بگرنەبەر لەکاتی هەڵس و کەوتی رۆژانەیدا لەگەڵ کەسانی تری کۆمەڵو لەکاتی رێکخستنی پەیوەندیەکانیان یان لەگەڵ خەڵکانی تردا کەدەفەرموێت:

﴿وان تعفوا وتصفحوا وتغفروا فان اللّٰه عفور رحيم﴾ التغابن: ١٤

هەروەها لەکاتی باس کردنی رەوشتە ئاینیەکانی مرۆڤی بەباوەر دەفەرموێت:﴿ويدرؤون بالحسنة السيئة﴾ الرعد:٢

هەروەها دەفەرموێت: ﴿ولاتستوي الحسنة ولاالسيئة ادفع بالتى هي احسن فاذا الذي بينك وبينه عداوة كأنه ولي حميم﴾ فصلت: ٣٤

لەم ئایەتە پیرۆزەدا بۆمان رۆن دەبێتەوە کە لێبوردەیی وچاکە کردن لەگەڵ خەڵك دا دەبێتە هۆی داماڵینیو لابردنی دووبەرەکی ورەق وکینە لەدڵ و دەروونیان دا بەشێوەیەك کەدەبێتە هۆی داهێنانی جۆرێك لەهاوکاری و برایەتی کەرێگە خۆش دەکات بۆ یەکگرتن و لێك نزیك بوونەوەی ئەم دوولایەنە لەدوارۆژدا.

٤- **هەرەوەزی:** بۆ بەرزکردنەوەی ژیانی کۆمەڵ بەشێوەیەکی پێش کەوتوانە و زانستانە بەرەو بەرزترین پلە پێویستە هەرەوەزی و یارمەتیدانی یەکتری بکرێت لەکاروباری رۆژانەو باری ژیاندا.

لەبەر ئەوە ێویستە رۆلەکانی گەڵ پێ بگەێندرێت لەسەر هەستی خۆشی هەرەوەزی وهاوکاری دا بەشێوەیەك لەگەڵ یەکتریدا بەیەك دەست وبەیەك دڵ هاوکاری یەکتری بکەن لەبەرئەوەی بەهەروەزیو یارمەتی یەکتری دەتوانرێت لەدوو لایەنەوەسوود بەکۆمەڵ بگەیەنرێت یەکەمیان هەرەرەزی بەیەکێك لەبنەماکانی یەککگرتن دادەنرێت ئەویش لەرێگای کۆکردنەوەی ۆرلەکانی کۆمەڵە لەسەر یەك کارو یەك مەبەست دا ئەمەش لەلای کەس وون نییەو ئاشکرایە کە کۆمەڵە هەرەوەرزییەکان چ سوودێك دەگەیەنێت بەکۆمەڵ و خاك دا چ لەلایەن باری ئابووری و چ لەلایەن باری پەیوەندی کۆمەلایەتیدا دووەم سوودی هەرەوەزی و یارمەتی یەکتر دان لە کارگەو کاری رۆژانە بەدی دەکرێت کە بەهۆی هەرەوەزی دەتوانرێت پلەی بەرهەم بەرزبکرێتەوەو باری داهاتی گشتی چاك بکرێت و کۆبکرێتەوە بەمەش باری ئابووری گەل باش دەبێت وە جۆرێك لە ئارامی لەبازار دروست دەبێت کەلەرێگەیەوە کۆمەڵ هەوڵ دەدات بۆ کرانەوەو پێش کەوتن بۆ گەیشتن بە وولاتە پێش کەوتووەکان لەرێگەی پەیوەندی کردنی بەم وولاتەوە بەسوود وەرگتن لە بیرو زانیاری رۆلەکانی کەلەم وولاتانەدا زانست و زانیاری

كۆدەكەنەوە و لەنبشتماندا جێ بەجێی دەكەن بەهەرەوەزی لەگەڵ رۆڵەكانی تری كۆمەڵ.

٥- مافی یاسادانان

لەو پێویستانەی كەرێگە خۆش كەرن بەرەو یەكگرتن دامالینی مافی یاسا دانانە لەلایەن مرۆڤەوەو گەرانەوەیەتی بەرەو یاسا وداواكاری‌یەكانی خودای گەورە بەجۆرێك رێگە نەدرێت بەهیچ كۆمەڵ و كەسێك كەدەست هەلات ومافیان زیاتر هەبێت بەرامبەر بەكەسانی تردا لەرێگەی گۆرین و داهێنانی یاسای جۆراو جۆر بەپێی هەوەسی خۆیان بەپێی رەچاو كردنی هیچ بنچینەیەكی كۆمەلایەتی و ئایینی.

واتە لەم كۆمەڵەدا هیچ كەسێك بەرزترنی‌یە لە یەكێكی‌تر بەڵكو دەست هەلات گشتی دەگەرێتەوە بۆ خودای گەورە وەپێویستە لەسەر داهێنەرانی یاسا بەپێی پەیامی خودای گەورەیاسا دابرێژن ولەسنووری داواكاری‌یەكانی كۆمەڵ دەرنەچن بەمەش گشت چین و توێژەكانی كۆمەڵ لەو كەسانەی كەباوەریان بەپەیامی خودای گەورە هەیە هەست بەیەكسانی ئەم یاساو داواكاریانە دەكەن لەرێگەی هەست كردنیان بەداد پەروەریەتی یاسا گشتی‌یەكانی خودای گەورە بەجۆرێك لەكاتی جێبەجێ كردنی ئەم یاساو داواكاریانەدا واهەست دەكەن كەرێنمای پەیام و داواكاریەكانی خودای گەورە دەكەن بەشێوەیەك كەهیچ كەس دەست هەلاتی نی‌یە لەسەریان دا وە گشت یەكسانن لەبرامبەر یاسای خودای گەورەدا ئەمەش زیاتر رێگە ئاسان دەكات بۆ نزیك بوونەوەی گشت چین و توێژەكانی كۆمەڵ لەیەكتری.

ڕۆڵی ئافرەت لەیەکگرتن دا:

لەبەرئەوەی ئافرەت نیوەی کۆمەڵ پێك دێنیت بۆیە پێویستە ئیش بکات و لەکار کردن نەوەستێت وە بەردەوام بێت شان بەشانی پیاو بۆ ڕێکخستن و بەرەو پێش بردنی کۆمەڵ دا لەبەر ئەوەی بەهۆی ئەو سۆزو بەزەیی‌یەی کەئافرەت هەیەتی دەتوانێت بەگەورەترین و بەرزترین کرداری پەروەردەو بنیات نان هەڵبستێت لەووڵات دا بەڵکو ئافرەت دەتوانێت دەستێکی باڵای هەبێت لەگۆڕینی ڕێرەوی کۆمەڵ لەڕێگەی پەروەردەکردنی منداڵەکانی بەو شێوەیەی کە نەخشەیان بۆ دەکێشێت وە بەپێی هەوەسی خۆی ئاراستە یان بکات بەرەو ئەو ڕێگایەی کە خۆی مەبەستێتی زیاتر لەپیاو.

بەڵێ ئافرەت دەتوانی کۆمەڵ بەرەو یەکگرتن و یەکێتی ببات و بەردی بناغەی گەل دابنێت لەڕێگەی پەروەردەکردنی منداڵەکانی لەسەر خۆشەویستی و تەبایی کەیەکێتی گەل بکات بەنموونەی گەورە بۆ خەیاڵ و بیریان بە جۆرێك گیانی پێش کەوتنیان لەدڵ دا بروێنێت و داوایان لێ بکات کەلە دوا ڕۆژدا کارو کردەوەکانیان بەم شێوەیە ئاراستە بکەن وەبەمەبەستی پاراستنی یەکێتی ڕێزی گەل و کۆمەڵ بەتایبەتی مافی ئافرەت خودای گەورە و میهرەبان لە قورئانی پیرۆزدا تیشك دەخاتە سەر مافە مرۆڤایەتی‌یەکانی ئافرەت وبەدیاری دەخات و ڕوونی دەکاتەوە بۆ گشت باوەڕداارن لەوێنەی یاسایێك کەبەهیچ جۆرێك گەڕانەوەو پاش گەزبوونەوەی تیادا نی‌یەوە لەهەمان کاتدا داوا لە ئافرەت دەکات کەکردەوەکانی ڕێك بخات و لەکار کردن بەردەوام بێت لەبەر ئەوەی وەکو پیاو بەشێوەیەکی یەکسان مافی هەیە بەبێ هیچ ڕێگرێك و بەربەستێك کە دەفەرموێت: ﴿للرجال نصيب مما اكتسبوا وللنساء نصيب مما اكتسبن﴾ النساء: ٣٢

بەهۆی ئەو رۆڵەی کەئافرەت دەیگیرێ لەئاراستە و پێش بردنی کۆمەڵ بەرەو رێرەو رێبازێکی چاك و بەپێز پێویستە لەسەر ئافرەت کە کاربکەن لەسەر رێرەوێکی چاك و رۆڵەکانیان بەرەو ئەم رێرەوە ببەن لەبەر ئەوەی نە خودای گەورەو میهرەبان کاری ئەوان لەیاد دەکات نەمێژووی گەلیش لەیادیان دەکات کەلەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: ﴿فأستجاب لهم انی لا اضیع عمل عامل منکم من ذکر او انثی بعضکم من بعض﴾ آل عمران: ١٩٥

وە بەمەبەستی پارێزگاری کردن و مانەوەی خێزان و کۆمەڵ وەبەمەبەستی بنیات نان وداهێنانی خێزانێکی بەسوود ئافرەت ئازادە لەژیانی خۆی دا بەتایبەتی لەهەلبژاردن و رازی بوونی لەسەر هاو سەری ژیانی دا لەبەر ئەوەی بەزۆر بەشوو کردنی ئافرەت کار دەکاتە سەر ژیانی کۆمەڵ و گەڵ لەرێگەی کار تێکردرنی لەسەر خێزان دا بەجۆرێك ئەم ئافرەتە رۆڵەکانی بەشێوەیەکی راست و رەوان ئاراستە ناکات لەبەر هەست کردنی بەکەم و کوری لەژیانی‌دا و بیر لەمناڵەکانی ناکاتەوە بەو شێوەی کەسوودیان پێ بگەیەنێت و ببنن بەرۆڵەی بەسوود بۆ گەڵ و نیشتمان لەبەر ئەوە پێغەمبەریان (ﷺ) وە بەمەستی پاێزگاری لەمافی ئافرەت و کۆمەڵ دا دەفەرموێت: **(لاتنکح الثیب حتی تستأمر ولا تنکح البکر حتی تستأذن واذنها صمتها)** رواه الشیخان.

لەکۆتای ئەم باسە دا بەهیوای ئەوەین کە ئافرەتان رۆلی خۆیان لەیاد نەکەن و کاری بۆ بکەن بە ئومێدی پارێزگاری و بەهێز کردنی گەڵ و نەتەوەکەمان رۆلەکانیان پەروەردەبکەن.

چەند داب و نەریتێکی کۆمەڵایەتی

پەیامی مرۆڤایەتی لەپێناو بنیات نانی گەلێکی بەکگرتوو بەم بنەمایانە نەوەستاو بەڵکو کاری کردو داوای کرد بۆ دروست کردن وداهێنانی چەند داب و ڕەوشتێکی کۆمەڵایەتی کەلە سایەوەپێویستە رۆلەکانی گەل پێ بگەیێندرێت و هانبدرێن ئەوانیش قسەی چاك و هەوال پرسین و چاك کردنی نێوان خەڵکە.

کەواتە یەکێك لەبنچینەکانی ئەم کۆمەڵگایە داهێنانی چەند داب و نەریتێکی کۆمەڵایەتی‌یە کەلەرێگەیەوە دەتوانرێت گشت چین و توێژەکانی کۆمەڵ لەسەردا کۆبکرێتەوە بەجۆرێك کەیارمەتی‌و پیشتی یەکتری بگرن لەپێناو گەیشتن بەئامانجەکانیان بۆیە پێویستە لەسەر مرۆڤەکانی ئەم کۆمەڵە کەریز لەیەکتری بنێنن و لەدوای کەم و کوری‌یەکتری نەگەرێن کەلەقورئانی پیرۆز دا دەفەرموێت

﴿ياأيها الذين امنوا لايسخر قوم من قوم عسى ان يكون خيرا منهم ولانساءً من نساء عسى ان يكن خيرا منهن ولاتلمزوا انفسكم ولا تنابزوبالالقاب، بأس الاسم الفسوق بعد الايمان، ومن لم يتب فأولئك هم الظالمون﴾ الحجرات: ١١

١- قسەی چاك:

قسەی چاك و باش سەرچاوەی دروست بوون وداهێنانی کۆمەڵێکی ڕەوشت بەرزو پێش کەوتوو خوازە بەشێوەێك کەسەر بکەوێت بەسەر گشت ئەو بەربەستانەی کەدێتە پێشیەوە، لەبەر ئەوە سەیردەکەی زۆر لەنووسەرو پەروەردەناسان تیشك دەخەنە سەر ئەم لایەنەوە لەنووسینیان دا ووشەی رێك و پێك بەکار دەهێنن بەجۆرێك دڵ و دەرونی خوێنەر ئاودەدەن بەهۆی ئەو ووشە جوان و بەپێزو پرمانایانەی کەلەباغ و باخچەکانی ووشەی زمان هەڵی دەبژێرن و دەیخەنە ناو نوسینەکانیان.

هەلبژاردنی ووشەی چاك و پڕ لەمانا لەکاتی قسە کردن دا والە ئادەمیزاد دەکات خۆشە ویست بێت لەلایەن دەورووبەریدا بەشێوەیەك وای لێ دەکات کەسەر کەوتوو بێت لەکارو باری داوە ئەنجامی باشیش بەدەست بهێنێت لە رێگەی دەست کەوتنی برادەرو هەڤالێکی زۆر کە هەردەم یارمەتی دەدەن لەکاروو باری‌دا هەر بەهەمان شێوەو بۆهەمان مەبەست خودای گەورە و میهرەبان لەپەیامی مرۆڤایەتی (قورئانی پیرۆز)دا تیشکی خستتۆتە سەر ئەم لایەنەو هانی بەندەکانی دەدات کە قسەو ووتەی چاك بکەن و ووشەی چاك هەڵبژێرن لەکاتی قسە کردنیان دا کەدەفەرموێت : ﴿ وقل لعبادي يقولو التي هي احسن إن الشيطان ينزغ بينهم﴾ الاسراء:.٥٤

لێرەدا خودای گەورە داوا لەکۆمەڵی باوەڕداران دەکات کە ووشەو قسەی چاك هەڵبژێرن لەگفتو گۆو قسە کردنیان دا ئەگەر وانەکەن ئەهلی مەن نێوانیان تێك دەدات و لەیەکیان دەکات هەربەم پێیە خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا باسی پێغەمبەرمان (ﷺ) دەکات کەدەفەرموێت ﴿فبما رحمة الله لنت لهم ولو كنت فظاً غليظ القلب لانفضوا من حولك فاعف عنهم واستغفر لهم وشاورهم في الامر﴾ ال عمران: ١٥٩

ئەمەش بۆ رێپشاندانی باوەڕ داران و سەر کردەکانە بۆ سوودی قسەی چاك و گفتوگۆی باش لەگەڵ کۆمەڵ و تاك دا کە بەهۆی ئەم کردارە دەتوانن کار لەدڵ و دەروونی دەورووبەریان بکەن و بۆ خۆیان ڕایان بکێشن وەبەم پێیەش دەبنە یەك قسەو یەك دەست لە کار کردن بۆ پێش خستنی گەل و لەپارێزگاری وولاتیش دا بەهەمان شێوە بەیەك دەست و بەیەك دڵ پارێزگاری لێ دەکەن.

٢- چاك كردنەوەی خەڵك

نزیك كردنەوەو چاك كردنەوەی نێوان خەڵك یەكێكە لەو كردەوە چاكانەی كەپێویستە رۆڵەكانی ئەم كۆمەڵەی لەسەر پەروەردە بكرێت و هان بدرێت بەرەو رواندنی ئەم هەستە لەناو دڵ و دەروونیان دا.

لەبەر ئەوەی نارێكی نێوان دووكەس یان دووكۆمەڵ لەوانەیە (بۆی هەیە) پەرەبسەنێ بۆ دووبەرەكی لەنێوان چەندین كەس و چەندین كۆمەڵ دا بەڵكو لەهەندێك جاردا لەنێوان دوو گەلیش وە زیاتر.

بەڵكو لەهەندێك جاردا گەلێك و یەك كۆمەڵ دەبن بەچەند لایەنێك و دوو بەرەكی دەنێتەوە لەنێوانیان دا بەشێوەیەك كە ئازارو زەرەر لە یەكتری دەدەن بۆیە پێویستە لەسەر مرۆڤەكانی ئەم كۆمەڵە كە كاربكەن بۆ چاك كردنەوەی نێوان ئەم كۆمەڵانە بەهۆی ئەو رەوشتە بەرزەی كەلە هەست و دەروونیان چاندراوە وەئەم كارەش تەنها لەو جۆرە كەسانە بەدی دەكرێت كەكەسانێ تریان خۆش دەوێت.

وەكاری چاكیان بۆ دەخوازن وەك چۆن بۆخۆیان ئارەزووی كاری چاكن و چۆن حەز لە بوونی ئاسایش و ئارامی دەكەن بەهەمان شێوە بۆ خەڵكانیش داوادەكەن وە ئەم كارەش خۆی لەخۆیدا واله خەڵك دەكات كەیەك بگرن وپشتی یەكتر بگرن وەك برایان وەئەم كردارەش یەكێكە لەداوا ئاییتییەكان كەخودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: ﴿إنما المؤمنون اخوة فأصلحوا بين اخويكم واتقوا الله لعلكم ترحمون﴾ الحجرات: ١٠

بەهەمان شێوە نەهێشتن و داماڵینی شەرو تەنگێشە لەنێوان دوو كۆمەڵ یاخوود دوو گەڵ لەواجبەكانی رۆڵەی ئەم كۆمەڵە یە كەپێویستە كاری بۆ بكەن بۆ هێشتنەوەی برایەتی و یەكێتی ریزی گەڵ و كۆمەڵ كە دەفەرموێت :

﴿وان طائفتان من المؤمنين اقتتلو فأصلحو بينهما﴾ الحجرات: ٩

لەكۆتایی ئەم باسە بۆمان ڕوون دەبێتەوە كەچاك كردنەوەی نێوان خەڵك بەیەكێك لەو هۆكارانە دەژمێردرێت كە پارێزگاری لەیەكێتی گەل و نیشتمان دەكات و پێویستە لەسەر گەلان رەچاووی ئەم خاڵانە بكەن و رۆڵەكانیان لەسەر ئەم رەوشتانە پێ بگەێنن لەرێگای دەزگا رۆشنبیر و پەروەردەیی یەكان دا ئەمیش گشتی بۆ مانەی كۆمەڵە بەشێوەیەكی یەكگرتوو، لەبەر ئەوەی بەیەكگرتن دەتوانین بگەینە هەموو ئامانج و ئاواتێك.

٣- هەواڵ پرسین و سەڵاو كردن

هەوڵ پبرسین وسەڵاو كردن لەڕەوشتە بەرزەكانی ئادەمیزادی پێش كەوتوو خوازو مرۆڤی كراوەیە وە لەسەر داواكاری خودای گەورەو مهیرەبان پێوسیتە رۆڵەكانی گەل لەسەر ئەم روەشتە بەرزە پەروەردە بكرێن لەبەر ئەوەی بەهۆی ئەم كردارە دەتوانرێت پارێزگاری لەپەیوەندیە كۆمەڵایەتی یەكان بكرێت بەشێوەیەك كەپێویستە بەهێز تریش بكرێت.

ئەوەی شایەنی باسیشە سەڵاو و هەواڵ پرسین سنووری گەلێك شت دەشكێنێت و گەلێك بەر بەستیش دەشكێنێت لەنێوان تاك و چینەكانی كۆمەڵ دا بەجۆرێك لەیەكتری نزیك دەبنەوەو بەئاسانی لەتەنگەشەو نائارامی باری یەكتر دەگەن بەجۆرێك مافی ئەوە بەیەكتری دەدەن كە بێنە ناو ئەم تەنگەشە كۆمەڵایەتیانەو بەراوێژكاری باسی باری خۆیان بۆ یەكتری بكەن و یارمەتی یەكتریش بدەن بۆ رزگار بوون و كۆتایی پێ هێنانی ئەم تەنگەشانە.

بەم كردارەش پەیوەندی نێوانیان بەهێزترو بەتێن تر دەبێت واتە لەیەكتری زیاتر نزیك دەبنەوە بەجۆرێك كەپشتیوانی و پشتی یەكتری دەگرن لەكاتی شەرو خۆشی دا وە ئەم هۆكارەش وەكو باسسمان كرد یەكێك لەداوا ئایینییەكان كە پێویستە لەسەر باوەڕدارن رەچاوی بكەن لەكارو بار ژیانی رۆژانەیان دا وەلەكاتی پەیوەندی

کردنیان لەگەڵ یەکتری دا کەلە پەیامی پیرۆزیدا دەفەرموێت: ﴿وإذا حييتم بتحية فحيوا باحسن منها او ردوها ان الله كان على كل شي حسيبا﴾ النساء: ٨٦
بەهەمان شێوەش داوا لەباوەرداران دەکات کەبۆ بەهێز کردنی پەیوەندی کۆمەڵایەتی لەنێوانیان دا کە پێویستە هەواڵی یەکتری بپرسن‌و سەردانی یەکتری بکەن بەجۆرێك لەپێش وەخت داوای رێگاپێدانیان لێ بکرێ لەبەر ئەوەی رێکخستنی کات بەکێکە لەڕەوشتەکانی مرۆڤی پێش کەوتوو کەخودای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: ﴿ياايها الذين امنوا لاتدخلوا بيوتا غير بيتكم حتى تستانسوا وتسلموا على اهليها ذلكم خير لكم لعلكم تذكرون﴾ النور: ٢٧

بەشی دووەم

كۆمەكی دەروون

یەكێك لە نەخۆشیەكانی سەردەمی ئەمرۆمان كە ئادەمیزاد هەستی پێدەكات و پێی دەناڵێنی و هەردەم هەوڵ دەدات لێی رزگار بێت ..... هەست كردنە بەوەی كە گوزەرانێكی تەنگ و ژیانێكی ناخۆش بەسەر دەبات.

ئادەمیزادی ئەمرۆ هەردەم هەست بەبێ ئارامی دڵ و دەروون و كەم و كوری دەكات بە جۆرێك وا دەزانێ ژیانی وەستاوەو هەموو رژو شەوێك لە ژیانی دا وەك یەك وایە وە هەردەم لە هەوڵ دان دایە بۆ بەدەست هێنانی ئارامی دڵ و دەروون كەبە نرخترین و بەرزترین شت دادەنرێت بۆ بەردەوام بونی ژیانی ئادەمیزاد و رزگار بوونی لە نەخۆشی لە بەر ئەوەی گەلێ لەو نەخۆشی یانەی كە تووشی ئادەمیزاد دەبێت هۆیەكەی دەگەرێتەوە بۆ هەست كردنی ئادەمیزاد بەم سیفەتە كە دەبێتە هۆی بەرز بوونی پاڵەپەستۆی خوێنی و تووش بوونی بەچەندین نەخۆشی دەروونی و چەندین تەگەرەی كۆمەلایەتی ئینجا لەبەر ئەوە هەموو توانای خۆی دەخاتە گەر بۆ گەیشتن بە ئارامی لە ژیانی دا وەلە هۆیەكانی دەكۆلێتەوە. وە لە پرسیاركردنی دا ئایا هۆی ئەوە دەبێ چی بێت؟!

لە وەلاَم دا هۆی ئەوە دەگەرێتەوە بۆ روو وەرگێران و پشت كردنە لە رێنمایی خودای گەورە كە لە قورئانی پیرۆزدا ئاگادارمان دەكاتەوە و دەفەرمووێت:

﴿ وَمَن أَعرض عَن ذكري فَإِنّ لَه معيشة ضنكاً ونحشره يَومَ القيمة أعمى ﴾ سورة طه: ١٢٤

واتە هەركەسێك رووی وەربگێری لە رێنمایی من و پشتی تێبكات ئەوا ئەو كەسە گوزەرانێكی زۆر تەنگی دەبێت و ژیانێكی ناخۆش بەسەر دەبات وە لە رۆژی دواییدا بە كوێری حەشری دەكەین.

وە بە پێچەوانەی ئەو کەسەوە باوەڕداری ڕاستەقینە نرخی ئارام بوون دەزانێت لە بەرئەوەی پێی گەیشتووە و دەزانێت ژیانی کامەرانی و پاك و خاوێن و بەرەکەت دار دەکات.

لە بەر ئەوەی هەرکەسێك بە باوەڕەوە و پڕ بەدڵ بڵێت (لا الە الا اللّٰە) دەچێت بۆ بە هەشت وەخودای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرمووێت :

﴿ وننزلُ من القرانِ ماهو شفاءٌ ورحمة للمؤمنين ولا يزيد الظلمينَ إلاّ خسارة ﴾ الاسراء: ٨٢

واتە لەم قورئانەدا دەرمان و چارە سەری هەیە بۆ باوەڕداران وە چارەسەرە بۆ وەسوەسەو بێ ئارامی دڵ و سەرگەردانی وەمیهرەبانی‌یە بۆ باوەڕداران. بەڵام بەپێچەوانەی ئەوان ستەمکارە بێ باوەڕەکان سوودی لێ وەرناگرن تەنها زیان نەبێت .

وە بێجگە لەمانەش شوێن کەوتنی ڕێنمایی و بەرنامەی خودای گەورە بەرێك و ڕاستی دەبێتە هۆی فراوانی سامان و دارایی و نازو نیعمەت وەدەبێتە هۆی دوور کەوتنەوە لەبەڵاو بەسەرهاتی خراپ کە ژیان تاڵ دەکات .

خودای گەورە لە قوئانی پیرۆزدا دەفەرمووێت:

﴿ .. ومن يَتقى اللّٰه يجعل له مَخرجاً ، ويرزقه مِن حَيث لايحتَسبُ ومن يَتوكل على اللّٰه فهو حَسبهُ إنّ اللّٰه بَلغُ امرِهِ قد جعلَ اللّٰه لكلِ شئٍ قدراً ﴾ الطلاق:٢، ٣

واتە هەرکەسێك لە خودا بترسێ و ڕێنمایی پەیامی خودا بکات خودا دەرگایەکی بۆ دەکاتەوە بۆ ئەوەی لە گیرو گرفتی ڕزگاری ببێت وەسامان و دارایی دەداتێ لەلایەك کە بەهیچ جۆرێك بە خەیاڵی دا نەهاتبێ کە لەم شوێنە سامانی بە دەست بکەوێت:

﴿ وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾ الاعراف: ٩٦

واتە ئەگەر دانیشتوانی ئەو شوێنانەی کە سزا دراوون بروایان بهێنابایە وەخۆیان بپارێزابایە لەو شتانەی کە قەدەغەم کردبوون لەسەریان ئەوا دەرگای چەند پیت و سامانم لەسەریان دەکردەوە لە ئاسمان و لەزەوی دا بەڵام ئەمانە باوەڕیان نەهێنا بە پێغەمبەرەکانیان ئینجا ئێمەش سزامان دان بە هۆی ئەو کردەوە خراپانەی کە دەیان کرد.

بە گوێرەی ئەم ئایەتە ئادەمیزاد بەگوێرەی کردەوەی خراپ و چاکەکانی لە تەرازووی باوەردا سزا دەدرێتەوە بە مانای ئەوەی چەند تاوان بکەین زیاتر دڵ ڕەق و دڵ تەنگ دەبین لەبەر ئەوەی تاوان دەبێتە هۆی ڕەش بوونی دڵ وە دڵیش کەڕەش ببێت دەبێتە هۆی دوور کەوتنەوەی خاوەنەکەی لە خودای گەورە.

﴿ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾

هەروەها تاوان و خراپە کردن دەبێتە هۆی کەم کردنەوە و داگرتنی پێ دانی سامان و دارایی بە خاوەنەکەی واتە (رزقی دەبەسترێت)

(لایزیدُ فی العمر الاّ البُر ولا یردُّ القدر الاّ الدعاء وإِنَّ الرجُلَ لیُحرَم الرزقَ بخطیئةِ یَعمَلها) رواه ابن ماجة

واتە تەنها چاکە پەرە بە ژیانی مرۆڤ دەدات وەتەنها پاڕانەوە لە خودای گەورە نوسراو (القدر) دە گەڕێنێتەوە وە ئادەمیزاد بێ بەری دەکرێت لە رزق دان بەو خراپەیەی کەدەیکات ... وە لەگەڵ ئەوەش دا ئادەمیزاد هەندێك جار هەندێك کردەوە دەکات جگە لە خراپە کردنی ئەم کردەوەیە دەبێتە هۆی لە ناو چوونی چاکەکانیشی یەبێ ئەوەی هەندێك جار کە هەستیش پێ بکات.

بە مەبەستی گەیشتن بە کۆمەڵگایکی نمونـەیی خـودای گـەورە و میـهرەبان چـەند ئەرك و خورەوشتێکی بە دیارخستوە کە پێویستە لـە سـەر بـاوەرداران پاریزگـاری لەسـەر بکـەن و رێنمـایی داواکاریـەکانیش بن بـە مەبەسـتی دارشـتن و داهێنـانی ئـادەمیزادێکی بەسوود وە ئـەم کردەوانـە ی کـە باسـیان دەکـەیین لـەم بەشـەدا دەوریان هەیە لە پاراستن و پارێزگاری کردنـی یـەکێتی ریـزی گـەڵ لـە لایـەك و لـە لایەکی ترەوە پـەیوەندیەکی زۆر بەهێزیان هەیە لەسەر دڵ و دەروونـی ئـادەمیزاددا کە کاردەکەنە سەر پەیوەندیە کۆمە لایە تیەکانیان لە ژیانی رۆژانـەیان دا وە لـەم بەشەدا لە ژێر ناونیشانی کۆمەکی دەروون ئەم کردەوانە بـۆ خوێنـەری بـەرێز رووْن دەکەینەوە.

رەنگـە خوێنـەر بـیر لـەوە بکاتـەوە و پرسـیار بکـات ئایـا ئـەم کردەوانـەچ پەیوەندیەکیان هەیە بەدەروونی ئادەمیزاد دا؟ وە ئەم کۆمەکیە لەکۆێ دایە ؟

پەیوەندی ئەم کردەوانەی کەئیستا دەیخوێنیتەوەبـە دوەروونـی ئـادەمیزاد لەیـەك خاڵ دایەکتر دەگرنەوە ئەویش لە دڵە.

بەڵێ دڵی ئادەمیزاد ئەوخاڵەیە کەکردەوەکانی ئادەمیزاد لەگەڵ دەەوونـی بەیـەکتر دەگەن .

لەبەرئـەوەی مێشـکی ئـادەمیزاد کـاتێك ئەندامـەکانی لـەش ئاگاداردەکاتـەوەو فەرمانیان لەسەر دەدات بۆ ئەنجامدانی چەند کارو کردەوەیەك سەیر دەکەی ئەگەر بێت و دڵی ئەم کەسە ئەم کـارەی پـێ خـۆش نـەبێت ئـەوا لـەپاش ئـەنجام دانـی‌دا تووشی دڵە ڕاوکێ دەبێت وە ئەم دڵە ڕاوکی‌یە کار لەهەسـت و نەسـتی ئـەم کەسـە دەکات بەهۆی بیرکردنەوەی لەو کارەو ئەنجامەکانی دا.

بۆیـە دڵ بـەخاڵی بەسـتنەوە دادەنرێـت لـەنێوان دەروونـی ئـادەمیزادو کـارو کردەوەکانی‌دا.

وەلەلای هەموو ئادەمیزادێك روون و ئاشکرایە لەوانەیە بەم کردارەش تێ پەڕیبێت وهەستی بەوە کردبێت کەدڵی وەکو تەزووی کارەبا وایە بۆگشت دەروونی چۆن بەکەم و زیاد بوونی کار لەئامێرە کارەباییەکان دەکات بەهامان شێوە بەزیاد بوونی و کەم بوونی باوەر لەدڵی ئادەمیزاد کار لەدەروونی دەکات.

وەسەبارەت بەپەیوەندی دڵ بەدوروونی ئادەمیزاد پێغەمبەر (ﷺ) ئاماژە بۆئەم خاڵە دەکات کەدەفەرموێت: **(عن ابي عبدالله النعمان بن بشير رض الله عنهما قال : سمعت رسول الله (ﷺ) يقول: ان الحلال بين وان الحرام بين وبينهما امور مشتبهات، لايعلمهن كثير من الناس فمن اتقى الشبهات ، فقد استبراء لدينه وعرضه ، ومن وقع في الشبهات وقع في الحرام،كالراعي يرعى حول الحمى يوشك ان يرتع فيه الا وإن لكل ملك حمى الا وان حمة الله محارمه،**

الا وان في الجسد مضغة اذا صلحت صلح الجسد كله واذا فسدت فسد الجسد كله الاوهي القلب). رواه بخاري ومسلم

لێرەدا پێغەمبەر (ﷺ) بێت لەریزی کۆتای‌دا ئاگادارمان دەکاتەوە لەدڵی ئادەمیزاد کەئەگەر ئەم دڵە باش بێت وهەموو لاشەو ئەندامەکانی ئادەمیزاد باش دەبێت وەبەپێچەوانەوە دەبێت ئەگەر بێت و ئەم دڵە خراپ بێت.

وەبەهەمان شێوە خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت

﴿الا بذكر الله تطمئن القلوب﴾ سورة الرعد: ٢٨

واتە تەنها بەرۆیشتن لەسەر پەیام و پرۆگرامی خودای گەورە لەکارو کردەوەکانمان دا دڵمان دەحەسێتەوەو چۆنیەتی ئەم ئارامی گرتنەش پەیوەندی بەدوورونزیکی ئادەمیزادەوەهەیەبەرامبەر بەخودای گەورە ئەمەش بەگوێرەی پلەو پایەی چاکەکانی ئادەمیزادە لەتەرازووی کردەوەدا.

کاری کۆمەکی دەروون لێرەدا بەهانا هاتن و ئاگادار کردنەوەی گشت کۆمەڵی ئادەمیزاد بووبەگشتی لەوچەند کردارو کردەوانەی کەکار لەتەرازووی باوەڕ دەکەن و بەلای خراپە دای ئەشکێنەوە لەلایەك لەلایەکی تر ئەنجام دانی ئەم جۆرە کردارو کردەوانە دەبێتە هۆی کار کردن لەسەر دڵ و دەروونی ئادەمیزاد بەجۆرێك هەر کردەوەیەك بەشێوەیەك کارو کاردانەوەی خۆی دەکاتە سەر ئادەمیزاد بەگوێرەی کار کردنیان لەسەر کردەوە چاکەکانی ئادەمیزاد لەبەر ئەوەی ئەم کردەوەچاکانەی کە ئادەمیزاد لەژیانی دا ئەنجامی دەدات لەتەرازووی باوەڕ بۆی پاشەکەوت دەکرێت وەبەگوێرەی کەمیو زۆری ئەم کردەوانە دڵ و دەروونی هەست بەخۆشی دەکاتو هێزی ئارام گرتنی پێ دەبەخشرێت بەرامبەر بەو تەگەرانەی کەدێنە پێشی‌یەوە و بەسەری‌دا زاڵ دەبێت.

واتە چاکەکانمان بەکارێکی تازە بوونەوەی دەروون هەڵدەستن وەئەم کردەوانەی کەئیستا باسیان دەکەین هەریەکێکیان جۆرە کردارێکی هەیە لەسەر کۆمەڵ و تاك دا بەجۆرێك هەندێکیان کار لەدەروونی ئادەمیزاد خۆی دەکات وەکو هاوبەش دان بۆ خوداو باوەڕ بەجادووکەر وەهەندێکیان کار لەبەرامبەر دەکات وەکو حەسودی ریابازی وەهەندێکیان کار لەگشت کۆمەڵ دەکات وەکو بیدعە و دووړووی پشتیوان بەخودای گەورەو میهرەبان بەکورتی باسی ئەم کردەوانە دەکەین بەپێی قۆرئان وفرموودەکانی پێغەمبەر (ﷺ)

باسی یەکەم

کردەوە لەناو بەرەکان:

بریتین لەو سێ کردەوانەی کەدەبنە هۆی لەناو چوون و ڕەش کردنەوەی گشت کردەوە چاکەکانی پێش خۆیان ئەوانیش:

هاوبەشی دانان بۆ خودا، دووڕوویی(نفاق) واز لەنوێژ هێنان:

وەئەم کردەوانە بۆیە پێیان دەڵێن لەناو بەرەکان چونکە دەبێتەهۆی بەتاڵ کردنی تەوازووی چاکەو داشکانی بەرەو خراپەو کارکردنیان لەسەر دڵ و دەروونی ئادەمیزاد بەجۆرێك هەموو سیفەتێکی ئادەمیزاد لەناو دەبەن.

ئەدی چۆن کاتێك تۆ باوەڕت بەبوونی خودای گەورە نەبێت یان تۆچەند بت و دارو شتی بینراو دەپەرستی ودەیان کەیە هاوبەش بۆ خودای گەورە و میهرەبان ئایا ئەوە لەناو بردنی هەستی مرۆڤایەتی نییە کاتێك تۆ بتێك کەلە جێگای خۆی وەستاوەوبێ دەنگە یان کەسێك یان هەر شتێکیتر لەخۆت گەورەتر بزانی و بی پەرستی و کرنۆشی بۆببەی ئایا ئەوە کەم کردنەوەی نییە لەپلەی ئادەمیزادییت، کەچۆن تو بیرناکەیتەوە لەو شتانە چۆن بیر لەئاسمان و لەدەورووبەرت ناکەیتەوە کەتەنها خودای گەورە داهێنەری گشت گەردوونە هەر خۆی بەخشەرو ڕۆزیدەرو کەسیتر هاوبەشی ناکات.

کردەوەی یەکەم

هاوبەشی دانان بۆ خودای پەروەردگار:

مەبەست لە:

هاوبەش دانان بۆ خودای گەورە واتە دانانی سیفەتێك لەسیفەتەکانی خودا و پاڵ خستنی بۆ کەسێکی یان شتێك وە کو سیفەتی غەیب زانین.

یەکێك لە سیفەتەکانی ئادەمیزاد لەکاتی لەدایك بوونییەوە هەتاوەکو مردنی هەست کردنییەتی بە بونی خودایەك (واتە هەست دەکات بەداهێنەرێك وەیەکێك لەو تەگەرانەی کەتووشی ئادەمیزاد بووە لەم بارەیەوە هاوبەشی دانانە بۆ خودای گەورەو میهرەبان.

وەبەم جۆرە ئەم کارە بووە هۆی سەرلێ شێواندنی خەڵك لەلایەن چەند کەسانێکەوە بەناوی پیاوانی ئایین وە دەستیان کرد لە استغلال کردنیان بۆ مەبەستەکانی خۆیان کەئەویش سەرکردایەتی و دەوڵەمەند کردنی خۆیان بوو لەسەر حیسابی ئەو کۆمەڵە هەژارە ئەویش بەرێگەی دانانی هاوبەشی بۆ خوداو دانانی چەند خودایەك وەداوای پەرستنی ئەم خودایانەیان دەکرد لەکۆمەڵەکەو داوای قوربانیان لێدەکردن، هەروەها هاوبەشی دانان بۆ خودا سەرچاوەی گەلێك لەشەڕو ئاژاوەکانی مرۆڤایەتی بوو لەمێژووی دوورو رابردوودا چونکە ئەم دەستەیە ئەم کارەیان وەکو چەکێك بەکار دەهێنا بۆ بەستنەوەی مێشك و فکری خەڵك لەبوارێکی تەسکدا وەهانی کۆمەڵیان دەدا هەرکەس لالای خۆیەوە بۆ بەسەر خستنی ئەو خوایانەی ئەو داینا وە لەوئەنجام دا شەڕ هەڵ دەگیرسا لەنێو کۆمەڵ دا وەچەندین کەس لەناو دەچوون وماڵیان بەتاڵان دەبردرا.

بەم جۆرە کۆمەڵ رۆژ لەدوای رۆژ بەرەو پێش نەدەچوو وەبەرەو دواوە دەگەڕایەوەو نەهامەتی کۆمەڵی گرتبۆوە.

وەبۆ رزگار بوونی کۆمەڵ خودای گەورەو میهرەبانچەندین پەیامی بۆ زەوی ناردە خوارەوە کەلەکۆتایی هەموویان پێغەمبەر(ﷺ) بوو ئەویش لەرێگەی هۆشیار کردنەوەی خەڵك و داوای لێ کردنیان بۆ باوەڕهێنان بەخودای تاك و تەنیاو واز هێنان لەهاوبەشی دانان بوو بۆ خودای گەورەو میهرەبان وەنەفی سیفەتی بابایەتی

و کوڕایەتی‌یان کرد وەبەم جۆرە تاوەکو ئاخر پێغەمبەر ئەم کارە بەردەوام بوو هەروە کو خودای گەورەو میهرەبان لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت:

﴿قل هو الله احد الله الصمد لم يلد ولم يولد ولم يكن له كفواً احد﴾

بەڕاستی باوەڕهێنان بە هاوبەشی بۆ خوا (تعدا) کردنە لەسەر (ذاتی) خودای تاك و تەنیا، لەبەرئەوەی کاتێك تۆ باوەڕ دەهێنی بەهەر هاوبەشێك بۆ خودا وا دەگەێنێت کەتۆ (ذاتی) خودا تاوانبار دەکەی بەنەتوانین کەئەمەش پێچەوانەی هەموو بەڵگەیەکی بینراوە وە بەهیچ جۆرێك مێشك قەبوولی ناکات لەبەرانبەر توانای خودا دا.

هەروەها لەبەر گەورەیی ئەم کوناهە خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا لەیەکێك لەیاساکانی بڕیاری داوە کەبەهیچ جۆرێك لەوکەسانە خۆش نابێت لەڕۆژی دوایی‌دا کەهاوبەشیان بۆ داناوە کەدەفەموێت: ﴿ان الله لايغفر ان يشرك به ويغفر مادون ذلك لمن يشاء ومن يشرك بالله فقد افترى اثما عظيما﴾ النساء: ٤٨

واتە خودا خۆش نابێت لەوەی هاوبەشی بۆ بنرێت و هیچ شتێك بکرێ بەهاوبەشی وەخۆش دەبێت لەهەر گوناهێك بێجگە لەوە لەڕۆژی دواییدا چونکە لێ خۆش بوون لەدەستەڵاتی خوادایە هەرچەندە گوناهیشی کردبێ جگە لەهاوبەش پەیدا کردن چونکە ئەو کەسە گوناهێکی زۆر گەورەی کردووە و بۆیە لێ خۆش بوون نایگرێتەوە وەهەر لەبەر گەورەیی ئەم کردەوەیە پێغەمبەر (ﷺ) لە فەرموودەکانی‌دا کەباسی گوناهە گەورەکانی کردووە دانانی هاوبەشی بۆ خودا لەپێشەوەی گوناهە گەورەکان داناوە کە دەفەرموێت: (**الا انبئكم بأكبر الكبائر ثلاث: الاشراك بالله ، وعقوق الوالدين، وشهادة الزور**) رواه مسلم

واتە گەورەی هەرە گوناهە گەورەکان سێیە یەکەمیان هاوبەش دانان بۆ خودا، دووەمیان ئازار دانی دایك و باوك، وسێیەمیان شایەدی بەدرۆدانە.
گەورەیی ئەم کردەوەیە لەوە ناوەستێت بەڵکو دەبێتە هۆی لەناو چوونی کردەوە چاکەکانیشمان کەلەپێش ئەم کردارە بەد ناوە ئەنجام دراوە وەخودای گەورە وەکو ئاگاداریەك بۆ ئادەمیزاد یاخود بڵێین بۆ هۆشیار کردنەوەی ئادەمیزاد بۆ دوور کەوتنەوەی لەو کردەوەیە دەفەرمووێت:

﴿ولقد اوحی الیك والی الذین من قبلك لئن اشركت لیحبطن عملك ولتكونن من الخاسرین﴾

لێرەدا خودای گەورە مەبەستی پێغەمبەرمانە (ﷺ) کەپێی دەڵێت کەبەتۆو بە پێغەمبەرەکانی پێش تۆش گوتراوە و ڕاگەیاندراوە کە جگە لەخوا یەکێکی‌تر بپەرستی هەموو کردەوەت لێ ڕەش دەبێتەوەو دەچیتە ڕیزی ئەو کەسانەی کەزەرەرمەندو ڕەنجەڕۆن.
لێرەدا خودای گەورە نموونەیەکمان بۆ دەهێنێتەوە بۆ سوور بوونی کەلەو گوناهە خۆش نابێت هەرچەندە چاکەکانت زۆر بێت کەپێغەمبەر (ﷺ) ئەگەر ئەم گوناهە بکات هەموو کردەوەکانی ڕەش دەبێتەوەو دەچێتە ڕیزی دۆڕاوەکان ئەی ئەگەر ئێمە بیکەین کە کردەوە چاکەکانمان بەرامبەر بە چاکەکانی پێغەمبەر (ﷺ) ناکاتە خالێك لە دەریایەك وەبۆ هەمان مەبەست خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا باسی سەرلێ شێواوی‌و دڵە ڕاوکێی هاوبەش دانەرەکانمان بەم شێوەیە بۆ باس دەکات کە دەفەرمووێت: ﴿... ومن یشرك بالله فكأنما خر من السماء فتخطفه الطیر او تهوی به الریح فی مكان سحیق﴾ الحج: ٣١

واتە هەرکەسێك هاوبەش بۆ خودا دابنێ وەکو ئەوە وایە کە بەربیێتەوە لەئاسمان و باڵندە بیگرێتەوە وەبی قەپێنێ یان یاڵی پێوە بنێ بەرەو شوێنێکی دوورو لەناو بەر.

وەلەبەر گەورەیی ئەم گوناهە لەناو بەرە وام بەچاك زانی هەندێك باسی جۆرەکانی هاوبەشی دانان بۆ خودا بکەم کە ئەویش دابەش دەبێتە سەر سێ بەش:

١- الرزق (ڕۆزی دان) **٢- عبادە الاصنام (بت پەرستی)**

٣- باوەرنەکردن بەشتێك لەو شتانەی خودای گەورە باسی کردووە لەنەبینراوەکان.

١- سامان و دارایی دان (الرزق)، ڕۆزی دان:

لەلای هەموو ئادەمیزادێك ڕوون و ئاشکرایە کەوا هیچ کەسێك لەتوانای‌دا نی‌یە کەببێتە داهێنەری و سوودی پێ بگەیەنێ وهەردەم ببەخشێ‌و هیچ وەرنەگرێت لەبەرامبەری دا، بەڵکو بەندە هیچی لەدەست دانی‌یە لەسوود گەیاندن یاخود ڕێگەگرتن لەپەرەسەندنی ئەم ئادەمیزادە بەڵکو خودا تەنها خاوەنی سوودو ڕێگە گرتن و هەموو ئەو شتانەیە کە پێشکەش دەکرێت بەئادەمیزاد بەبێ بەرامبەر.

خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرمووێت: ﴿ما يفتح الله للناس من رحمة فلا ممسك لها وما يمسك فلا مرسل له من بعده وهو العزيز الحكيم﴾ فاطر: ٢

واتە هەر چاکەو بەهرەیەك خودا بەرە لای بکات و بینێرێ بۆ خەڵکی وەهەر ڕەحمەت و بەزەیی یەکی خۆی دەربارەی هەر کەسێك بکات لەهەر ڕوویێکەوە هیچ کەسێك و ڕاگیر کەرێك لەتوانای دا نی‌یە ڕێگای لێ بگرێ لەپاش ناردنی وەبە پێچەوانەوەش وەتەنها خودای گەورە زاڵە بەسەر هەموو شتێك دا، بەڵێ تەنگی‌و تاریکی توانای نی‌یە بەرامبەر بەبەزەیی وتوانای خوادا وەهەرکەسێك بەزەیی خودای لەگەڵ دابێت ئەم باوەرە دڵی ڕووناك دەکاتەوە بەتیشکی توانای خودا

وەدڵی بەرەوئارامی دەبات بالە هەر شوێنێکیش دا بژیت بازڤیانیش گران بێت بەڵکو هەردەم هەست بەئارامی دەکات و سەردەکەوێ بەسەر هەموو ئەو تەگەرانەی کەدێتەپێشیەوە با هەموو ئادەمیزادی جیهان لەدژی رابوەستن و رێگەی دەست کەوتنی رۆزی لێ بگرن باهەوڵ بدەن و نەخشە بکێشن بۆ لەناو بردنی ئابووری ئەمانە هەموو هیچ نییە بەرامبەر بەقاپی خودای گەورە کە هەردەم کراوەیەو هەموو ئەم پیلانانە لەناو دەبات.

بەڵام بەداخەوە کەوا دەبینین هەندێك کەس هەن باوەریان وایە کەچەند کومەلێك لەتوانایان دایە سوودیان پێ بگەیەنن وسامان ودارایی‌یان پێ بدەن وەهەمیشە هەوڵ دەدەن لێیان وەربگرن بەڵام بێ سوودەو هەرچەندی دەکەن ناگەنە مەبەست لەبەرئەوەی بیرناکەنەوە کە خودا داهێنەرو سامان دەرەوە ئەوەی ئەوان بیری لێ دەکەنەوە گشتی هاوبەشی دانانە بۆ خودا وادەزانن ئەگەر لەو کۆمەڵە دابڕین سامانیان دەبرێت وکەم دەبێتەوە بۆیە هەوڵ دەدەن بەهەر چۆنێك بێت دڵی ئەوکومەڵە ڕازی بکەن وهەرچی‌یەکیان بووێت پێی هەڵدەستن بەبێ پرسیار کردن لەجۆری ئەو کارەو بۆ پێی هەڵبستن، ئەمەش گشتی‌دەگەرێتەوە بۆ باوەڕی ئەم جۆرە کەسانە بەخودای گەورەو میهرەبان چونکە هەموو کەسێك کەباوەڕی هەبێت بەخودای گەورە لەسەری دا واجبە کەباوەڕی هەبێت کەتەنها خودا ڕۆزی‌و سامان دەدات و کەم و زۆر دەکات بەپێی زانینی خۆی بەسەر هەموو شتێك دا وەخۆی دەزانێت بەرژەوەندی لەچی دایە کاتێك سامان و دارای فراوان دەکات بۆ کەسێك و چ کاتێك پێویستە وەچ کاتێك کاتی فراوان کردنە بۆیە دەڵێم فراوان کردنە چونکە خودای گەورە رۆزی بۆ هەموو کەسێك داناوە لەکاتی لەناو سکی دایکی دایە تاوەکو رۆژی مردنی ئەمەش بەگوێرەی ژیانی دەبێت بەڵام سامانی هەندێك کەس فراوان دەکات بۆ چەند مەبەستێك کەهەر خۆی دەزانێ هۆی چی‌یە یاخود کەی

دەکاتەوە پاش فراوان کردنی خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموویت:

﴿الله یبسط الرزق لمن یشاء من عباده ویقدر له ان الله بکل شیء علیم﴾ العنکبوت: ٦٢

واتە خودا رۆزی فراوان دەکات بۆ هەر کەسێك لەبەندەکانی کەخوا مەیلی ببێ وتەنگ و کەمی دەکات بۆ ئەو کەسەی کەفراوانی کردوە بۆی لەبەر ئەوەی خودا لەهەموو شتێك زانایەو ئاگادارە.

هەروەها خودای گەورە دەفەرموێت:

﴿یاایها الناس اذکروا نعمت الله علیکم هل من خالق غیر الله یرزقکم من السماء والارض لا اله الا هو فأنی تؤفکون﴾ فاطر: ٣

واتە ئەی ئادەمی بەتێکرایی بیربکەنەوە لەچاکەی خودا بەسەر تانەوەو باسی بکەن ئایا هیچ دروست کەرو داهێنەرێکی تر هەیە لەخودا کەرۆزیتان بدات لە ئاسمان و زەوی یەوە؟ کەواتە بۆچی یادو باسی ئەو خودایە ناکەن بەتاك تەنیا و سوپاسی ناکەن؟ بێگومان هیچ پەرستراوێکی راستەقینە نیە بێجگە لەو خودایە دروستکەرو ڕۆزیدەرە کەواتە چۆن ئێوە لائەدەن و ڕوو وەردەگێرن لەوبروا راستەو لەو پەرستنە ڕاستە، بەڕاستی جێگای داخە ئادەمیزاد بەو هەموو تەواوی بیرومێشکیەوە وابیر بکاتەوە رۆزی لەدەستی کەسانیتردا هەیە بێجگە لەخوداو توانای سوودو زەرەر گەیاندنیان هەیە، ئادەمیزاد کاتێ بیر لەو کەسانە دەکاتەوە سەری سوڕدەمێنێ کەچۆن ئەمانە بەم شێوەیە لایان داوە لەو ڕێگا ڕاستە وەسوپاسی خودا ناکەن بەڵکو تەنها گوێ ڕایەڵیشی ناکەن زۆر بەداخەوە وەخوای گەورە لە قورئانی پیرزدا دەفەرموێت: ﴿امن هذا الذی یرزقکم ان امسك رزقه بل لجوا فی عتو ونفور﴾ تبارك: ١٢

واتە ئایاکێ دەتوانێت سامان و ڕۆزی تان بدات ئەگەر ئەو خودایە هۆیەکانی لێ گرت؟ بەڵکو لەدڵ ڕەقی و گەورەیی خۆیان بەردەوام بوون و لەڕێگای ڕاست ودوور کەوتنەوە.

خوێنەری بەڕێز هەموو بەڵگە بینراوەکانی پێشمان هەموو بۆ چوونەکانی ئەو کەسانە بەدرۆ دەخاتەوەو بچوکترین نموونەش ئەو زیندەوەرە بچووکانەیە کە چۆن خودای گەورە ڕۆزیان دەدات یان ئەو باڵندانەکە سەیریان دەکەین چۆن خۆراکیان دەست دەکەوێت.

پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: **(لاتیأس من الرزق ماتهز هزت رؤوسكما فأن الانسان تكدة امة احمر، ليس عليه قشرة ثم يرزقه الله عز وجل)** رواه ابن ماجة

واتە دڵ تەنگی نەتان گرێت کاتێك ڕۆزیتان سەرتان لێ دەشێوێنی وکەم زیاد دەکات لەبەر ئەوە ئادەمیزادکاتێك لەدایك دەبێت تەنها توێکلیشی پێوەنییە لەپاشان خودای گەورە ڕۆزی وسامانی دەداتێ لەکۆتاییدا دەڵێم هەرکەسێك کەتەنها بیری بۆ ئەوە بچێت کە کەسێك یان هەر شتێك دەبێتە هۆی ڕۆزی دانی ئەوا ئەو کەسە هاوبەش بۆ خودا پەیدا دەکات و لەڕێگای ڕاست لادەدات و دەردەچێت، وە یەکێك لە گوناهە گەورەکان ئەنجام دەدات.

لەبەر ئەوەی ئەوانەی ئەو داوای ڕۆزیان لێ دەکات ئەوانە لەتوانایان دانییە تەنها بەقەدەر دەنکە گەنمێك ڕۆزیان بدەنێ بەڵکو خودا خاوەنی هەموو شتێکە کەواتە پێویستە داوای ڕۆزی لەو بکەن ڕووی خۆمان وەربگێرین بۆلای خوداو داوای لێ بکەن ئەویش بەزانایی خۆی ڕۆزیمان بۆ فراوان دەکات.

٢- بت پەرستی (عبادە الاصنام)

خراپترین و گەورەترین پیلان و کردەوە کەتووشی ئادەمیزاد بوو لەسەر دەمی کۆن وتازەدا (فتنـة القبـور)بووکـە دەبێتـە هۆی لەخشتە بردنی ئادەمیزادو ڕاکێشانی

بەرەو هاوبەشی پەیدا کردن بۆ خودای گەورە و میهرەبان بەکردارێکی دارێژراو وبە جۆرێك کە ئەو کۆمەڵە ئەو قەبرانەیان پەرست و چەند هەیکەلێك و شێوەێکیان لەسەر دروست کردن وێنەی ئەوانەنیان لەسەرکێشا.

وەبەرە بەرەتاوەکو ئەم بتانەیان لەگەڵ خودای گەورە پەرست بت پەرستی هەموو ئەوشتانە دەگرێتەوە کەدەپەرسترێ لەبەردو دارو رۆژو ئاگرو...هتد، لەپاڵ پەرستنی خودای گەورە یاخود بەبێ پەرستنی خودای گەورەو میهرەبان کەخودای گەورە لەقورئانی پیرۆز دابۆمان باس دەکات، کەدەفەرموێت: ﴿قال نوح رب انهم عصوني واتبعوا من لم يزده ماله وولده الاخساراً﴾ نوح: ٢١

وەهەروەها دەفەرمەێت: ﴿وقالوا لاتذرن الهتكم ولاتذرن وداً ولاسواعا ولا يغوث ولايعوق ونسرا﴾ نوح: ٢٣

وەبۆ زیاتر روون کردنەوەی ئەم کارە بۆ بارەداران خودای گەورە دەفەرموێت: ﴿فاجتنبوا الرجس من الاوثان﴾

بەڵام لەسەردەمی ئەمڕۆمان دا لەگەڵ ئەم هەموو پێشکەوتنە لەبواری زانست و زانیاریدا ئامیزاد ئەگەر بێت و هەندێك بیر لەچۆنیەتی دروست کردنی خۆی بکاتەوە، دەگاتە ئەوەی کەتەنها خودای گەورە شایستەی پەرستنەو ئەو بت و داراو بەردانە هیچیان لەدەست نایێت لەرووی سوود پێ گەیاندن و بەخشین بەڵکو لەشوێنی خۆیان وە ستاون و ناتوانن تەنها جوولەیەکیش بکەن و لەجێگای خۆیان دابجولێنەوە وەئەم هۆکارەش بەخراپترین لەناوبەردەنرێت بۆ دەروونی ئادەمیزاد کەچۆن ئەوبتەی کەبەدەستی خۆی دروستی دەکات کرنۆشی بۆ دەبات و داوای شتی لێ دەکات ئەی ئەوەکەم کردنەوە نیە لەشوێنی ئادەمیزاد کە بەو هەموو بیرو زانیاریەی کە خودای گەورە پێی داوە هەڵدەستێ بەپەریستنی داروبەردو ئاگر

و ڕۆژ..هتد، کەبەرەو سەدی بیست و یەك دەچین و دنیا لەو پەڕی پێشکەوتن و پێکەوە بەستن و نزیك بوونەوەی شارستانیەتی دایە هەندێك لەو کۆمەڵانە هێشتان بەو کردارە هەڵدەستن.

وەلەبەر گەورەیی ئەم کردارە کە بەخراپترین کردەوەو ڕەوشتی ناشرین ترین ئادەمیزاد دادەنرێت بەرامبەر خودای گەورە بۆیە خودای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: کەخراپترین سزایان دەدات لەبەر ئەوە بیرکردنەوە ئەو هەلبەسێنەی کەبەخودای گەورە دەکەن بەهۆی ئەو گومانە خراپانەی کە بیریان لێ دەکەنەوە:

﴿ويعذب المنافقين والمنافقات والمشركين والمشركات الظانين بالله ظن السوء عليهم دائرة السوء وغضب الله عليهم ولعنهم وأعد لهم جهنم وساءت مصيراً﴾ الفتح: ٦

وەهەروەها جگە لەپەرستنی دارو بەردو ڕۆژ..هتد هەندێك کەس وا دەزانێ کەسەرۆکەکانیان لەتوانایان داهەیە کە زەرەرو قازانج وداهاتووی خەلك دیاری بکەن ئەمەش جۆرێکە لەهاوبەش دانان لەسیفەتێك لە سیفەتەکانی خودای گەورە، بۆیە ئایینی موسڵمانیەتی داوای لەم کۆمەڵە دەکات بۆ ڕزگاری بوون لەم کۆمەلایەتی‌یەدا کەدەفەرموێت:

﴿قل يأهل الكتاب تعالوا الى كلمة سواءٍ بيننا وبينكم الا نعبد الا الله ولانشرك به شيئاً ولا يتخذ بعضنا بعضا ارباباً من دون الله فإن تولوا فقولو اشهدوا بأنا مسلمون﴾ آل عمران: ٦٤

حەزوو ئارەزوو یەکێکە لەوشتانەی کەئادەمیزاد لەسەرەتای دروست بوونیەوە لەباوکە ئادەم و دایکە حەواوە تاوە کو ئێستا کاری لێ دەکات، بەجۆرێك بەدوای دەکەوێت و بەگوێی داوایەکانی دەکات و لەپێناوی‌دا بەخت دەکات هەموو شتێکی بەرزو بەنرخ هەرچەندە ئەمەش ببێتە هۆی زەرەر پێ گەیاندن و لەناو چوونی

لەهەندێك كات دا كە دەفەرموێت: ﴿افرأیت من اتخذ الهه هواه واضله الله علی علم وختم سمعه وقلبه وجعل علی بصره غشواة فمن یهدیه من بعد الله افلا تذكرون﴾ الجاثیة: ٢٣

٣- باوەڕ نەكردن بەشتێك لەو شتانەی خودای گــەورە باسـی كـردوە لەنــەبینراوەكان (الغیب):

هەمووشتێك بەپێچەوانەی خۆی دەناسرێت، رەش بەهۆی سپی دەناسرێت هەروەها بەم جۆرەش باوەر بەكفر دەناسرێت.

باوەڕ بریتی‌یە بەبریاردان بەبوونی خودای گەورە و باوەڕ هێنان بەهەموو شتێك كـە پێغەمبەر (ﷺ) بۆمانی هێناوەو لـەخودای گـەورە و میهرەبانی گێراویەتـەوە، واتـە لەسەر موسڵمان دەبێت باوەڕی هەبێت بەهەموو ئەوشتانەی كەپێویسـتە بۆ تـەواو كردنـی باوەرەكـەی كـەدەبێت بـاوەڕی هـەبێت (بـەخودای گـەورەو، رۆژی دوایـی، فریشتەكان،پێغەمبەران، القدر (نوسراو)، كتابەكانی خودای گەورە).

وەنـا بێـت موسـڵمان بـاوەڕی هـەبێت بەهـەندێك و بـاوەڕی نـەبێت بەهـەندێكی تـر لەبەرئەوەی هەر كەسێك وابكات ئەوا دەردەچێـت لـەئایینی موسـڵمانیەتی وەلەبـەر ئەوەی شوێنێكی ناوەندی نیە لەنێوان كفرو باوەڕدا، وەهیـچ شـك و گومـانی تیـادا نیە كەباوەڕ بوون بـەخودای گـەورە سـەرچاوەی گشـت خـێرو خۆشـی‌یەكە لەسـەر ڕووی زەوی دا وەباوەڕنـەهێنان پـیّ‌ی دەبێتـە سـەر چـاوەی هـەموو خراپیـەك و نەهامەتیەك باوەر هێنان بە خوای گەورە وا لە ئادەمیزاد دەكات كە بە شـێوەیەكی نمونـەیی‌و رێـك پێـك كردەوەكـانی لەگـەڵ دەوروبـەری‌دا رێـك بخـات ئەمـەش سەرچاوەكەی دەگەرێتەوە بۆ باوەر هێنان بەوەی كە خـودای گـەورە ئاگـادارە بـە كردەوەكانی دیارو نادیاری كە ئەنجامی دەدات بۆیە رێگای راسـت دەگاتـە بـەر لـە كاتی ئەنجام دانیان دا.

کردەوەکانی دیارو نادیاری کە ئەنجامی دەدات بۆیە ڕێگای ڕاست دەگاتە بەر لە کاتی ئەنجام دانیان دا.

وە باوەڕ بوون بە ڕۆژی دوایی دەبێتە هۆی ڕۆیشتنی خەڵك و ڕاستە ڕێ بوونیان لەسەر پەیامی موسڵمانیەتی وە لە پێناو ڕازی بوونی خودای گەورەد ڕێگای چاکە دەگرنە بەر.

وە باوەڕ هێنان بە خودای گەورە وا لە دەروونی ئادەمیزاد دەکات کە هەست بە ئارامی بکات بە جۆرێك وەکو تریسکانێك دڵی ڕووناك دەکاتەوە لە تاریکی دونیادا بە پێچەوانەوە ئادەمیزاد هەردەم هەست بەوە دەکات کە هەردەم لە ژیانی ناتەواوی‌و بۆشایی و کەم و کوری هەیە بە جۆرێك کە بۆشاییێك پڕ دەکاتەوە بۆشایەکی تر سەر هەڵدەداتەوە باشترین ڕێگا بۆ ڕزگار بوون لەم نەخۆشی‌یەدا لەسەر ئادەمیزاد پێویستە خودای گەورە یاد بکاتەوەو لە بیری نەکات لە کاتی ئەنجام دانی کردارەکانی‌دا وە بەم جۆرە ئارامی تووشی دڵ و دەروونی دەبێت کە دەفەرموێت:

﴿الذین آمنوا وتطمئنُ قلوبهم بذکر الله الا بذکر الله تطمئن القلوب﴾

الرعد: ٢٨

جگە لە مانەی باسمان کرد یاد کردنەوەی خودای گەورە لە کردارەکانمان دا ڕێگەیەکە بۆ دەست کەوتنی لێهاتوویی‌و زانیاری کە بە خاڵێکی گرنگ دادەنرێت بۆ خۆشی ئادەمیزاد لەبەر ئەوەی ئەو کەسەی کە هەردەم خودای گەورەی لە یادە وای لێ دەکات کە بیر لە دروست کراوەکانی خودای گەورە بکات و بە دوای زانینی هۆیەکانی دروست کردن بگەڕێت لە ژیاندا وە سەر بکەوێت بەسەر ئەو تەگەرانەی کە دێنە پێشەوە لە ژیانی‌دا بە جۆرێك کە بڕیاری لەجێ‌و ڕێگای ڕاست بگرێت.

٣- دووڕوویی (النفاق)

دووڕووی بریتی‌یە لەیەك نەگرتنی قسەو کردەوەی خاوەنەکەی واتە بەقسە شتێك دەڵێت وەبە کردەوەش شتێکی تر دەکات.

وە دووڕوویی دوو جۆری هەیە یەکەمیان دووڕوویی لەباوەڕ وە دووەمیان دووڕووی لەکردەوە.

وەبابەتی ئێمە یەکەم بەش دەگرێتەوە واتە دووڕووی لەباوەڕ.

دووڕووی لەباوەڕ دووەم کردەوەیە لەکردەوە لەناو بەرەکان کەدەبنە هۆی لەناو چوونی کردەوە چاکە کانمان پاش هاوبەش دانان بۆ خودا.

هۆی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو سیفەتە خراپەی کە ئەو کۆمەڵە پێی هەڵدەستن کەجۆرێك لەفێڵ وغش بەکاردەهێنن لەگەڵ موسڵمانان دا بۆ ئەوەی (رضای) موسڵمانان بەدەست بهێنن لەلایەك و لەلایەکی‌تردا بۆ ئەوەی لەتوڕەیی کۆمەڵی موسڵمانان دڵنیا بن‌و بتوانن لەنێوانیاندا بژین بەبێ ئەوەی تووشی هیچ تەگەرەیەك بن و لەدەرەوەش کاتێك لوە کۆمەڵە دادەبڕێن ناوی موسڵمانان پیس دەکەن کاتێك بەو کردەوە خراپانە هەڵدەستن ئەم هۆکارەش لەلایەن هەموو کەسێك دیارە کەڕۆژێ چەندین کەس لەو جۆرە کەسانە دەبینین کەلەمزگەوت لەگەڵ کۆمەڵی موسڵمانان نوێژ دەکات وبەڕەواڵەت زۆر خوێن شیرینەو دڵسۆزو بەباوەڕدار دیارە بەڵام کە دەچێت بۆ کار یان هەر کردەوەیەکی‌تر بێت سەیر دەکەی چەندین پیلان و غش لەگەڵ برای موسڵمانی دەکاتو بەناوی موسڵمانێتی لەخشتەی دەبات، هۆی ئەمەش دەگەڕێتەوە کەئەو جۆرە کەسانە لەدوو دڵی دان لەباوەڕهێنانیان بەخودای گەورە و میهرەبان وە هەردەم لەدڵە ڕاوکێ دان بەرامبەر بە باوەڕیان بەخودای گەورە وە خودای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەمویێت: ﴿ومن الناس من يقول امنا

بالله وباليوم الاخر وماهم بمؤمنين، يخادعون الله والذين امنوا وما يخادعون الاانفسهم وما يشعرون﴾ البقرة: ٨-٩

ئەم دوو ئايەتە ڕاستی ئەو جۆرە کەسانەمان بۆ دياری دەکات و سيفەتی باوەڕداريان لیٚ دووردەکاتەوەو بەدرۆزن وفێڵ باز ناويان دەبات کە ئەمانە فێڵ لەخوداو موسڵمانان ناکەن بەڵکو فێل لەخۆيان دەکەن هەر لەسورەتی (البقرة) لە (١٢) ئايەتی يەکەم دا خودای گەورە لە (٢) ئايەت باسی موسڵمانان و لە (٣) باسی کافرەکان دەکات بەڵام بە (٧) ئايەت باسی منافقەکان دەکات ئەمەش لەبەر گەورەیی ئەو کردەيەو گرانايی لەسەر کۆمەڵی موسڵمانان.

وەدەڵێن موسڵمانان باوەڕيان بريتیيە لەکەمی عقل وزانين واتە موسڵمانان لەبیٚ مێشکی خۆيان باوەڕيان هێناوە وگاڵتە بەموسڵمانان دەکەن.

﴿واذا قيل لهم امنوا كما امن الناس قالوا انؤمن كما امن السفهاء الا انهم هم السفهاء و لكن لايعلمون ﴾ البقرة: ١٣

بەم جۆرە بەردەوام بوون و گەمەوگاڵتە پیٚ کردن بە موسڵمانان بووە هۆی ئەوەی کەدڵی ئەو جۆرە کەسانە بەتاڵ ببێتەوە لەباوەڕی ڕاست وە دوور بکەونەوە لەڕێگای ڕاست و بەرەو هەڵدێرو لەناو چوون بچن بەجۆرێك کەوابير بکەنەوە کەدەتوانن لەلێپرسينەوەی خودا ڕزگاربن ئەمەش هەمووی لەبەر پيس بوونی باوەڕيان بەخودای گەورەو هەست کردنيان بەوەی کە دەتوانن فێل لەخوداو پێغەمبەر (ﷺ) بکەن کەخودای گەورە بۆ ڕوون کردنەوە لە قورئانی پيرۆزدا دەفەرموێت:

﴿ان المنافقين يخادعون الله وهو خادعهم واذا قاموا الى الصلواة قاموا كسالى يراءون الناس ولا يذكرون الله الا قليلا﴾ النساء: ١٤

وە یەکێك لەرەوشتەکانی منافقەکان بەدرۆ باوەڕهێنانە واتە درۆزنن و درۆ زۆر دەکەن لەقسەکانیان وە ئەمەش بۆ ناسینەوەی ئەو کەسانەیە هەر بۆیە خودای گەورە سورەتی منافقون بەم ئایەتە دەست پێ دەکات کەدەفەرموویێت:

﴿اذا جاءك المنافقون قالوا نشهد انك لرسول الله والله يعلم انك لرسوله والله يشهد ان المنافقين لكاذبون﴾ المنافقون:١

وە بۆ زیاتر روون کردنەوەی ئەم کردارە خراپەو پەیوەندی توندی ئەو کەسانە و ڕۆیشتنیان لەسەر ئەو ڕێگایە بەجۆرێك کە هەر سوێند بەدرۆ دەخۆن تاوەکو رۆژی قیامەت بەڵکو کار لەمەش ناوەستێت بەجۆرێك لەرۆژی قیامەتیش لەکاتی لێپرسینەوە پەنا دەبەنە بەهەمان رێگا واتە بەدرۆ سوێند دەخۆن کە دەفەرموێت:

﴿يوم يبعثهم الله جميعا فيحلفون له كما يحلفون لكم ويحسبون انهم على شيء الا انهم هم الكاذبون﴾ المجادلة: ١٨

وەلەبەر ئەوە ئەم جۆرە کەسانە هەرچەندە خێرو چاکە بکەن لێ یان وەرناگیرێت وەهەردەم لێیان ڕەش دەبێتەوەو بەسەریان دادەرێتەوە لەبەر ئەوکارە خراپەی کەپێی هەڵدەستن وە خودای گەورە دەفەرموێت: ﴿قل انفقوا طوعا او كرها لن يتقبل منكم انكم كنتم قوما فاسقين﴾ التوبة: ٥٣

وەهەر لەبەر گەورییو خراپی ئەم کردەوەیە خوای گەورە رەدی داوای پێغەمبەر (ﷺ) دەداتەوە کە دەفەرمووێت: ﴿سواء عليهم استغفرت لهم ام لم تستغفر لهم لن يغفروا الله لهم ان الله لايهدى القوم الفاسقين﴾ المنافقون: ٦

وە بۆ بەدیار خستنی و ناسینی ئەم کۆمەڵە بەشێوەیەکی باشتر لە قورئانی پیرۆزدا خودای گەورە بۆمان ڕوون دەکاتەوەو بە (فاسق) ناویان دەبات ئەمەش لەبەر ئەوەی ئەم کۆمەڵە یەکەم جار باوەڕیان هێنا بەڵام لەپاشان پەسیمان بوونەوەو کافر بوون پاش باوەڕ هێنانیان وە ئەوان باوەڕیان بەڕۆژی دوایی نییەو هیچ حسابێك بۆ خودا دانانێن تەنها حساب بۆ دەورووبەری خۆیان دەکەن لەو خەڵکانەی کەلەگەڵیان دادەژین وە کارو باری خۆیان هەر لەو سنورە بچووکە رێك دەخەن وەسوێند بۆ موسڵمانان دەخۆن بەدرۆ بۆ ئەوەی ڕازیان بکەن کە دەفەرمویێت: ﴿يحليفون لكم لترضوا عنهم فان ترضوا عنهم فان الله لا يرضى عن القوم الفاسقين﴾ التوبة: ٩٦

وە دەرئەنجامی ئەم کۆمەڵەیە ئاگری دۆزەخە بەجۆرێك کەخودای گەورە بەدوای دوژمنانی خۆی دەیان کاتە نێو ئاگری جەهەنەم کە ئەوانیش کافرەکانن (بێ باوەڕەکان) بەڵکو لە هەندێك شوێن دا پێکەوەیان کۆ دەکاتەوە لەئاگری دۆزەخ دا کە دەفەرمویێت: ﴿ويعذب المنافقين والمنافقات والمشركين والمشركات الظانين بالله ظن السوء عليهم دائرة السوء وغضب الله عليهم ولعنهم واعد لهم جهنم وساءت مصيراً﴾ الفتح: ٦

وە دڵی باوەڕدا تسلیم بوونەوەیە بۆ خودای گەورەو میهرەبان و بەگوێی کردن و گوێڕایەڵی داوایەکانی پێغەمبەرە (ﷺ) و پەیرەو کردنی پەیامی ئیسلامە لەلایەن

ئادەمیزادی باوەڕدار بەڵام ئەم كۆمەڵەیە (منافقەكان) لەبەر پیسی باوەڕیان كە هەردەم لەرزین دا بەرێ دەگرن لەئایەتەكانی خوداو بەپێچەوانەی داخوازیيەكانی كاردەكەن پێوەری باوەڕ كە خاوەنەكەی لەنفاق ڕزگار دەكات بریتيیە لەرازی بوون بەحوكمی خودا لەلایەك و لەلایەكی تریش رازی بێت بەدادوەری پێغەمبەر (ﷺ) بێت لەبەر ئەوەی هەر كەسێك گوێ ڕایەڵی پێغەمبەر (ﷺ) بكات ئەوا وەكو ئەوە وایە كەگوێ رایەڵی خودای گەورەی كردووە بەمانایەكی تر گوێ ڕایەڵی داخوازیەكانی خودای گەورە بەستراوە بەگوێ ڕایەڵی پێغەمبەر (ﷺ) كە دەفەرموێت: ﴿من يطع الرسول فقد اطاع الله﴾ النساء: ٨

كاری نفاق لەسەر كۆمەڵگادا:

بزرنيەو ڕوون و ئاشكرایە لەلای هەموو كەسێك كەخواری (نفاق) ڕەوشتێكی ترسناكە بەتایبەتی لەسەر كۆمەڵی موسڵمانان چونكە هەر لەپرێك دا ئەم جۆرە كەسانە هەموو حسابێك لەموسڵمانان تێك دەدەن و بەپێچەوانەی ئەو شتانەی كە داوایان لێ دەكرا كار دەكەن و دەبنە تەگەرەو ڕێگر لەپێش موسڵمانان ئەویش بە دروست كردنی بۆ شایی بۆ كۆمەڵی موسڵمانان وە لەئەنجامدا دەبنە هۆی تێك دانی ڕیزی موسڵمانان چونكە وەكو هەر ڕێكخستنێكی كۆمەڵایەتی كەقیادەی كۆمەڵ بكات كاتێك هەندێك لەئەندامانیلەژێرەوە هەر كارێكی وابكەن كەبە پێچەوانەی پرۆگرامی ئەم قیادەیە بێت كە بۆ ڕێكخستنی ئەم كۆمەڵەیەی دای داڕێشتووە ئەوا ئەم قیادەیە دەكەوێتە مەترسیەوە لەبەر ئەوەی لە (تصور)ی ئەم قیادەیەدا نیيە كە ئەم كەسانە لەنێوان ڕێكخستنی دا هەیەو والێی هەڵدەگەڕێتەوەو ڕیزی قیادە تێك و پێك دەدەن وە لەئەنجامدا دەبنە سەرچاوەی زیان بۆ گشت ئەم پیلان و ڕێسایانەی كە قیاد بۆكۆمەڵی دارشتووە لەبەئەوەی هەموو بریارێك كەپەیوەندی

بەکۆمەڵەوە هەبێت لەقیادە دەردەچێت هەوەروەها بریاریش دەدات ئاخۆ چ بریارێك دەربچێت وە چی دەبێت بپارێزرێت وە بشاردرێتەوە وە هەموو ئەم شتانە کاردەکاتە سەر (معنویاتی) ئەم کۆمەڵەیە بەلەبەر ئەوەی تەنها قیادە دەتوانێت ڕاستیو کاتی ترس و چۆنیەتی پاراستنی ئاسایش بزانێت و بی پێوی بەگوێرەی ئەو زانیاریانەی کە دای ریشتووە بۆ ئەو مەبەستە.

وە ئیمرۆ چەندین شێوەو جۆرەها پیلانی منافقەکان دەبینین کە بەکاری دەهێنن بۆ شەڕ فرۆشتن و چاڵ هەڵکەنین بۆ کۆمەڵی موسڵمانان بەبێ سنوور و بە بەردەوامی بە هەموو شێوەیەك هەوڵدەدەن بگەنە هەموو بەشەکانی کۆمەڵ بۆ ئەوەی جۆرێك لە دوودڵی دروست بکەن بۆ موسڵمانان و باوەڕەکەیان لێ پیس بکەن بە جۆرێك لە هەندێك کات دا کار دەگاتە ئەوەی پەیام و کردەوە موسڵمانیەکان بکەنە خاڵی دەست پێکردن و پشت بەستن بۆ سەر لێشیواندنی کۆمەڵی موسڵمانییەتی.

خودای گەورەو میهرەبان لە قورئانی پیرۆزدا شێوەو رەوشتەکانی ئەو دووروو ناپاکانەی بۆمان روون کردۆتەوە بۆ ئەوەی لەکەس بزر نەبن وەهەموو خەڵك بیان ناسێ وە بۆ ئەوەی باوەڕداران و راست گۆیەکان تێی نەکەون ئاگاداریان دەکاتەوە لەم رەوشتە ناپاکە ئەمە لەلایەك و لەلایەکی تر مەبەست لە روون کردنەوەی رەوشتی ئەو کۆمەڵەیە بۆ رزگار بوون ی ئەو کەسانەیە کە بە نەزانی تێی کەوتوون تاوەکو داوای لێبووردن بکەن لە خودای گەورە کە دەفەرموێت:

﴿ ... أشحة على الخير أولئك لم يؤمنوا فأحبط الله أعمالهم وكان ذلك على الله يسيراً﴾ الحجرت: ١٩

خودای گەورە لەو ئایەتدەا رەوشتێك لە رەوشتەكانی ئەو دووروو ناپاكانەمان بۆ دیار دەكات كە ئەو كۆمەڵە زۆر رەزیلن لەسەر چاكە وە هیچ لە تواناو سامان و دارایی و شتی خۆیان بەخت ناكەن بۆ چاكە لەگەڵ ئەوەش دا قسەی درێژو زل دەكەن وە بێجگە لە زمان درێژی هیچی تریان لێنایەت بۆ چاكە كردن وە هۆیەكەشی دەگەرێتەوە بۆ باوەڕنەهێنانیان بە خودای گەورە و باوەر تێكەڵی دڵنیان نەبووە لەبەر ئەمە خودای گەورە كردەوە چاكەكانیشی رەش كردۆتەوە وە بەدیاری خست كە كردەوەكانیان وەرناگرێت لەبەر ئەوەی بۆ خودای گەورە نەیان كردووە بەڵكو لەبەر خەڵك كردوویانە و ئەم كارەش لەسەر خودا ئاسانە لە هەموو كاتێك دا كەدەفەرموێت:

﴿ذلك بأنهم اتبعوا ما أسخط الله وكرهوا رضوانه فأحبط أعمالهم﴾ محمد: ٢٨

واتە ئەم كۆمەڵە كاریان نەدەكرد بۆ رازی بوونی خودای گەورەو بەدوای ئەو شتانە كەوتن كە بووە هۆی توڕەیی خودای گەورە لەبەر ئەوە خودای گەورە گشت كارە چاكەكانیان بەتاڵ كردوونەوەو سڕیەوە.

هەروەها پێغەمبەرمان (ﷺ) لە فەرموودەكانی‌دا رەوشتەكانی ئەم كۆمەڵەمان بۆ دیاری دەكات:

(عن عبدالله بن عمر (رضي الله عنهما) قال: أن النبي (ﷺ) قال: اربع من كن فيه كان منافقاً خالصاً او من كان فيه خصلة منهن كانت فيه خصلة من النفاق حتى يدعها اذا اؤتمن خان واذا حدث كذب و اذا عاهد غدر واذا خاصم فجر)

رواه بخاري

واتە چوارشت هەیە هەر كەسێك ئەم چوار شتەی لێ بێتە جێ ئەوا (منافقە) وە هەركەسێك تەنها یەكێك لەو شتانەی تێدا بێتە جێ ئەوا رەوشتێك لەرەوشتەكانی

(منافقەکانی) تێدا بەدی دەکرێت هەتا وەکو وازی لێ دێنێـت وە ئـەو چوار شتـەش ئەمانەیە:

١- ئەگەر ئەمانەتی لەلا بەجێ بهێنرێت خیانەتی لەگەڵ دا دەکات.

٢- ئەگەر قسەبکات درۆ لەگەڵ قسەکانیدا دەکات.

٣- ئەگەر وەعد بدات کەشتێك نەکات ئەوا وەعدەکەی بـەجێ نـاهێنێت و ئـەنجامی دەدات و (غدر) بۆ خۆی دەهێنێتەوە.

٤- وەئەگـەر بەشـەڕ بێـت لەمـەودای شـەرع دەردەچێـت و هـەموو شـتێك ئـەنجام دەدات و دەیکات لەو شەڕەدا.

عن ابن عمر (رضي الله عنها) قال: رسول الله (ﷺ) : **(ظـهرت لهـم الصـلاة فقبلوهـا وخفيت لهم الزكاة فاكلوها، اولئك هم المنافقون)** متفق عليه.

ئەم فەرموودەیە ڕەوشتێکی تری ئەم کۆمەڵەیـەمان بـۆ بـەدیاری دەکـات کـە نوێـژ دەکەن لەبەر ئەوەی بەئاشکرا نوێژ دەبێ بکرێ بەڵام زەکات دان بەنادیاری ئەنجام دەدرێت ئەوانە زەکات نادەن و دەیخۆن.

کۆتای بەم بابەتە دەهێنین بەم ئایەتە کە خودای گەورە دەفەرموێت:

﴿ان المنافقين في الـدرك الاسـفل مـن النـار ولـن تجـد لهـم نصـيراً . الا الذيـن تـابوا واصلحـوا واعتصموا بـالله واخلصـوا دينـهم لله فـاولئك مـع المؤمـين وسـوف يؤت الله المؤمنين اجراً عظيماً﴾ النساء: ١٤٥-١٤٦

ئەم ئایەتە یەکێك لەهەرە میهرەبانیەکانی خـوداو لێ بووردنـی بەرامبـەر بەندەکـەی بەدیار دەکات کـە ئـەم کۆمەڵەیـە پـاش ئـەو هـەموو خراپـیو کـردەوە نالەبارانـەی کەئەنجامیان دەدەن خودای گەورە لێیان دەبوورێت بەچەند مەرجێك

١- تۆ بەبکەن و جارێکیتر نەگرێتەوە سەر ئەو خراپیيانەی کەدەیان کرد.

٢-نیازو کردەوەکانیان چاك بکەن.

٣-دەستیان گرتبێ بەپەیامی خوداو بەپێی ئەم پەیامە کاربکەن.

٤-هەموو کردەوەیەکیان تەنها لەبەر خودا بیکەن وهیچ نیازێکی تریان لێی نەبێت وەهەر کاتێك ئەو چوار مەرجەیان بەدەست هێنا ئەوا لەگەڵ بڕوا داران دەبن و بێگومان لەدا هاتوودا چ پاداشتێك دەدا بە بڕوا داران.

وە ئەم مەرجانەش شتێکی زۆر نییە ئەگەر بێت و بەراورد بکرێت بەو تاوانە گەورەیەی کە ئەنجامیان داوە و سڕینەوەی هەوڵ و تێکوشانێکی تایبەتی دەوێت وخودای گەورە ئەوەشی نیشان دان ئەویش بەئەنجام دانی ئەو چوار مەرجە بەئومێدا ئەوەین کەهەر کەسێك ئەو ڕەوشتانەی لەخۆی بەدی دەکات خۆی پاك بکاتەوەو ئەو ڕێگایە بگرێتەبەرپێش ئەوەی لە ڕۆژی دوایی بکەونە بەشی هەرە ژێری دۆزەخ کەبە هیچ شتێك ئەو کاتی چارە سەری ناکرێت.

٣- واز لەنوێژ هێنان (ترك الصلاة)

سێیەم کردەوەیە لەو کردەوە لەناو بەرانەی کە دەبنە هۆی لەناو بردنی چاکە کەنمان هۆی ئەمەش دەگەرێتەوە بۆ گرنگی نوێژ کردن کە بەدووەم بناغەی ئیسلام دادەنرێت وەیەکەم شتە کەلە ڕۆژی دوایدا پرسیارمان دەربارەی تیادا دەکرێت وەئەگەر بێت و لەو رزگار بین و دەرچووی ئەوالێ پرسینەوە کانی پاشترت زۆر باش دەبێت.

وەنوێژ یەکێکە لەواجبە فەرز کراواکانی سەر باوەڕداران کەدەبێت لەکاتی وساتی تایبەتی خۆیدا بەجێ بگەیندرێت وە بەهیچ جۆرێك نابێت پشت گوێ بخرێت کە دەفەرموێت: ﴿إن الصلاة كانت على المؤمنين كتاباً موقوتاً﴾

ئەگەر بێت و سەیری کرداری نوێژ کردن بکەیت دەبینی بەکارێکی کۆمەلایەتی گرنگ هەڵدەستێ ئەگەر بەشێوەیەکی ڕێك وپێك ئەنجام بدرێت و ڕێك وبخرێت لەبەر ئەوەی لەهەموو گەڕێکێك نزیکەی مزگەوتێك دەبینرێت بەلایەنی کەمەوە کاتێك کە باوەڕداران لە ڕۆژێك دا پێنج جار بانگ دەکرێن بۆ کۆبوونەوەو نوێژ کردن زیاتر پەیوەندیان بەیەکتریەوە دەبێت وە مەلای مزگەوت دەتوانێت بەکارێکی ڕێکخستنی کۆمەلایەتی هەلبستێت لەڕێگەی باس کردنی باری ژیان و تەنگێشەی هەندێکیان کەلەژیانی ڕۆژانە تووشی دەبن وەئەگەر ئەم کەسە لەڕۆژانە نەیتوانی لەهەر پێنج جار بچێت بۆ مزگەوت ئەوا لە کۆبوونەوەی گەورەتر کە کۆبوونەوەی هەینی‌یە باس لەباری ژیانی بکرێت و هاوکاری بکرێت بۆ چاك کردنی لەلایەن باوەڕداران لەسەر ئاستی گەڕەکەکان وەپلە پلە تادەگاتە حەج کردن کەبەکرداری کۆبوونەوەی گەلان دادەنرێت بەشێوەی کۆمەڵ کۆمەڵ کەدەتوانرێن لەو کات دا باسی باری ژیانی گەلان بکرێت و داوای یارمەتی و هاوکاری لەگەلانی تر بکرێت لەبەر ئەمە دەتوانین بڵێین نوێژ بریتی‌یە لەو دیاری‌یەی کە خودای گەورەو میهرەبان پێشکەشی کردووە بەباوەڕدارەکان وەنوێژ وەکو پەیوەندی‌یەکی تەلەفۆنی وایە لەگەڵ خودای گەورە کە تۆ لەڕۆژێك دا پێنج جار ئەوکارە دووبارە دەکەیتەوە لەچەند کاتێکی دیاری کراوداو لەبەرامبەر خودای گەورە دەوەستێت و پەیمان دووبارە دەکیتەوە داواشی لێ دەکەیت لەو شتانەی کە ناتوانیت ئەنجامی بدەیت کەبۆت ئاسان بکات.

وە پێش ئەوەی باسی نوێژ نەکردن بکەین وای بەباش دەزانم کە هەندێك لە گرنگی‌یەکانی نوێژ کردن باس بکەین.

گرنگی نوێژ کردن:

یەکەم: یەکێك لەگرنگیەکانی نوێژ کردن لەقورئانی پیرۆزدا ئاماژەی بۆ کردووە ئەوەیە کە کردوویەتی‌یە بەڕەوشتێك لەڕەوشتەکانی باوەڕداران کە بەخاڵێکی جیاوازی داناوە لەگەڵ بێباوەڕەکان و دووڕووەکان دەفەرموویت:

﴿الذين يؤمنون بالغيب ويقيمون الصلاة ومما رزقناهم ينفقون﴾ بقرة: ٣

وەگرنگی‌یەکی زیاتر بەدیار دەکات کەنابێت بەهیچ جۆرێك پشت گوێ بخرێت هەرچۆنێك بێت دەبێت بەجێ بگەێندرێت ئەگەر تۆ لە سەفەر کردنیش دابیت یاخود لەکاتی شەڕ یان لەکاتی نەخۆشیش دابیت هەر دەبێت پاێزگاری لێ بکەی کەدەفەرموویت.

﴿حافظوا على الصلاة والصلاة الوسطى وقوموا لله قانتين﴾

بەجێ هێشتن وتەرك کردنی نوێژ لەڕەوشتی بێ باوەڕەکانە کە خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا بۆمان روون دەکاتەوەو دەری دەخات کەنوێژ نەکردن ئادەمیزاد دەباتە کۆمەڵی هاوبەش پەیدا کرەکان کە دەفەرموێت:

﴿واقيموا الصلاة ولاتكونوا من المشركين﴾

هەروەها دەری دەخات کەکۆمەڵی دووڕووەکان (المنافقين) یەکێك لە ڕەوشتەکانیان ئەوەیە کە کاتێك بۆ نوێژ کردن هەڵدەستن بەتەمبەڵی و گرانایی هەڵدەستن کەدەفەرموویت:

﴿ان المنافقين يخادعون الله وهو خادعهم واذا قاموا الى الصلاة قاموا كسالى﴾

دووەم: نوێژ کردن پەیوەندیە لەنێوان بەندەو خودادا وەدووبارە کردنەوەیەکی بەردەوامە بەبەندایەتی کردن بۆ خودای گەورە بەجۆرێك کەلەکاتی ئەنجام دانی‌دا دڵ و دەروون خاوێن دەکاتەوە بەجۆرێك والەئادەمیزادی بەباوەڕ دەکات لەکاتی دڵ

تەنگیدا کەپەرۆشی تێدا بێتەوەو لەخراپە کاریو نارەوا دووری دەکاتەوە ئەم گرنگی‌یەش بەقورئانی پیرۆزدا خودای گەورە ئاماژەی پێ کردووە کە دەفەرموێت:

﴿یاایها الذین امنوا استعینوا بالصبر والصلاة ان الله مع الصابرین﴾ البقرة: ١٥٣

وەهەروەها دەفەرمووێت: ﴿واقم الصلاى الصلاة ان الصلاة تنهى عن الفحشاء والمنكر﴾ العكبوت: ٤٥

سێیەم: نوێژ یەکەم کردەوەیە لەکردەوە خواپەرستی‌یەکاندا کە ئادەمیزاد دەبێت پێی هەلبستێ لەکاتی باوەڕهێنانیدا هەوەرها بەهەمان شێوە بەیەکەم کردار دادەنرێت کەپێویستە ئەو کەسانەی کە دەگەڕێنەوە نێو موسڵمانیەتیو تۆبە دەکەن ئەنجامی بدەن پێش زەکات دان و خوا پەرستی یەکانیتر.

لێرە پرسیارێك دێتە پێشەوە ئەویش ئایا بۆچی نوێژ پێش زەکات دان خستراوە؟ لەوەلام دا لەبەر ئەوەی زەکات دان مەرجی تایبەتی خۆی هەیە وە لە ساڵێك دا تەنها یەك جار لەسەر مایەی خاوەنەکەی وەردەگرێت وەئەگەر بێت و زەکات پێش بخسترابووایە دەبوایە ئێمە بوەستین لەسەر ئەوکەسانەی کە باوەڕیان بەئاینی موسڵمانان کردوە تاوەکو زەکات دەدەن بۆ ئەوەی بزانێت ئایا ڕێگای ڕاستی گرتووە یان بەناو باوەڕی هێناوە بەڵکو نوێژ باشترین بەڵگەیە لەسەر ڕاستگۆیی ئەو کەسانە.

ئەمە لەلایەك لەلایەکی‌دیەکەدا نوێژ کردن کارێکی ڕۆژانەیەو مرۆڤ پێنج جار پێی هەڵدەستێ بەڵام زەکات دان لەپارەو سەرمایە دەبێت تەنها یەك جار لەساڵێك دا وە وەپارەش لە کاری ڕۆژانە پەیدا دەبێت وە گرنگی وگەورەیی نوێژ لێرەدا بەدیار دەکەوێت کەتۆ قوربانی بەوکاتە دەدەی کەلەو ڕۆژانە دەبیتە سەر بۆ نوێژ کردن و بۆیە نوێژ کردن پێش زەکات خستراوە کەدەفەرمووێت:

﴿فان تابوا واقاموا الصلاة وآتوا الزكاة فاخوانكم في الدين ونفصل الايت لقوم يعلمون﴾ التوبة: ١١

ئەوەی باسمان كرد چەند نموونەیەك بوو كەلە قورئانی پیرۆزدا باس لەگرنگی نوێژ دەكات لەژیانی رۆژانەی ئادەمیزادو لەژیانی كۆتایی‌دا.

هەروەها لەفەرموودەكانی پێغەمبەریش (ﷺ) چەند نموونەیەك دەهێنینەوە بۆ ئەوەی زیاتر بتوانین لەگرنگی نوێژ بگەیین و بزانین پاداشتی كردن و سزای واز لێ هێنانی چی‌یە.

عن ابي هريرة: (رضي الله عنه) عن النبي (ﷺ): قال: الصلوات خمس والجمعة الى الجمعة كفارات لما بينهن مالم تغش الكبائر) رواه مسلم والترمذي.

واتە هەر پێنج نوێژەكان ونوێژی هەینی تا ئەو هەینی دەبن بەكەفارەتی ئەو گوناهانەی كە لەنێوانیان دا دەكرێن بەمەرجێك گوناهی گەورە نەبن.

عن ثوبان (رض الله عنه): عن النبي (ﷺ) قال: عليك بكثرة السجود لله فانك لاتسجد لله سجدة الا رفعك الله بها درجة وحط عنك بها خطيئة)

رواه مسلم والترمذي.

واتە هەتا دەتوانین نوێژێكی زۆرو بێ شومار بكە بۆ خودا چونكە هەموو جارێك كە كڕنووش بۆ خودا دەبەیت خودا یەك پایە بەرزت دەكاتەوەو یەك گوناهیشت بۆ دەسرێتەوە.

(عن ابي قتادة (رضي الله عنه) عن النبي (ﷺ) قال: قال الله تعالى عزَّ وجلَّ: إني افترضت على أُمتك خمس صلوات وعهدتُ عهداً عندي أنه من جاء يحافظ عليهن لوقتهن ادخلته الجنة ومن لم يحافظ عليهن فلا عهد له عندي) رواه ابو داود

پێغەمبەرمان (ﷺ) لە خودای گەورەو میهرەبانەوە بۆمان دەگێڕێتەوە کە خودای گەورە دەفەرموێت: من پێنج نوێژم لەسەر گەلی تۆ داناوە، وە پەیمانیشم کردووە لەگەڵ خۆم دا کە هەر کەسێك بەرێك و پێکی لە کات و ساتی خۆیدا بیان کات ئەوا دیبەمە بەهەشت وەهەر کەسێك ئاگاداریان نەکات ئەوا هیچ پەیمان و بەلێنێکی لەسەر من نییە.

هەروەها لەکردەوەکانی پێغەمبەر (ﷺ) کە ئەنجامی دەداو گرنگی نوێژ کردنی بۆمان بەدیار دەخست دەگێڕنەوە کە لەکاتی دڵتەنگی دا داوای لەبلال کردووە کە بانگ بدات بۆ نوێژ کردن هەروەها لە هەرکاتێك کە کارێکی بهات بایە پێشەوەو لەبەری نەڕۆشیتبایە هەڵ دەستا نوێژی دەکرد بۆ ئەوەی کارەکەی بۆ ئاسان بێت.

واز لەنوێژهێنان

لەبەر گرنگی توێژ لەلایەك و لەلایەکی دیکە وەکو باسمان کرد کە (رخصەت)لە هەموو جۆرەکانی خواپەرستی هەیە تەنها لەنوێژ کردن دا نەبێت بۆیە بەجێ هێشتنی و نەکردنی نوێژ کارێکی زۆر گەورەیە وەدەبێتە هۆی ڕەش بوونەوەی کردەوە چاکەکانی خاوەنەوەکەی.

پێغەمبەرمان (ﷺ) سەبارەت بەنوێژ زۆر بەتووندی باسی ئەم کردەوە خراپەی کردووە کە دەفەرمووێت: **(العهد الذي بيننا وبينهم الصلاة فمن تركهافقد كفر)** واتە: ئەو سنوورەی لەنێوان باوەڕدارو بێ باوەڕدران دا هەیە نوێژە وەهەرکەسێك بەجێی بهێڵێت کافر دەبێت وە هەر کەسێك نوێژ نەکات وە باوریشی پێ نەبێت بەکافر دادەنرێت واتە جیاوازی لەنێوان موسڵمان و کافر نوێژە کەیە ئەگەر نوێژەکەت.نەکرد لەخۆت بترسێ لەکفر.

چونکە بەڕاستی نوێژ بەڵگەی بەندایەتی تۆیە بۆ خودای گەورەو میهرەبان جائەوەی لەنوێژ دوور کەوتەوە واتە لە موسڵمانەتی دوور کەوتۆتەوە چونکە نوێژ نەکردن واتە رازی نەبوون نەبە پەیامی خوداو رازی نەبوون بەبەندایەتی خودا چونکە ئەگەر تۆ رازی نەبوویت نێوچەوانی خۆت بۆ خودا دابنێیت واتە تۆ خۆت بەگەورە دەزانیت بەرامبەر بەخوداو تۆ خودا بەشایەنی ئەوە نازانی کەنوێژی بۆبکەیت هەر بۆ یەشە خودای گەورەو میهرەبان نوێژ کردن دەکاتە نیشانەی بەندایەتی وە دەفەرموێت: ﴿قل لعبادي الذي امنوا يقموا الصلاة﴾ ابراهيم: ٣١ واتە ئەی محمد (ﷺ) بڵێ بەو بەندانەی من کە باوەڕیان هێناوە بانوێژ بکەن بۆ ئەوەی ببێتەنیشانەی بەندایەتی بۆ من.

وەنوێژ کردن پەیوەندی تۆ بۆ کۆمەڵی موسڵمانان بەدیار دەخات چونکە ئەگەر تۆ بەزمان هەر بڵێی من موسڵمانم هیچ بەکەڵك نایەت ئەگەر تۆ نوێژ نەکەی و (هوية)ی موسڵمانیت وەر نەگریت چونکە نوێژ کردن بەرەگەزنامەی موسڵمانان دادەنرێت چۆن تۆ کەدەچیتە هەر شوێنێك وە بۆ ئەوەی لەو شوێنە بناسرێیت و بەدیار بکەوی کەسەر بەچ وڵاتێکی پێویست بەهەلگرتنی ڕەگەزنامە هەیەو ئەو زانیارە پێویستانەی تیادا بەدیار دەخرێت بەهەمان شێوە نوێژ کردن نیشانەی ئەوەیە کەتۆ ئادەمیزادێکی بەسوودی کۆمەڵی موسڵمانانی.

وەئەوەی بەبەردەوامی نوێژەکانی ئەنجام بدات بەبێ کەم وکوڕی و بەتەواوی بۆ خودای گەورەو میهرەبان ئەنجامی بدات بزانە چۆن بۆی دەبێتە ڕووناکی و خۆشی و شادی، بزانە چۆن پێغەمبەر (ﷺ) کەباسی نوێژ دەکات دەفەرموێت: **(من حافظ عليها كانت له نوراً وبرهاناً ونجاتاَ يوم القيامة ومن لم يحافظ عليها)** رواه الطبراني.

واتە ئەوەی بەردەوام بێت لەسەر نوێژەكانی و بەتەواوی بیكات بۆ خودا بەنیازیكی ساف نەك بۆ ریابازی بیكات ئەوا بۆی دەبێتە ترسكایی‌و ڕووناكی وەرزگاری دەبێت لەئاگری دۆزەخ.

وە ئەوەی پارێزگاری لەسەر نەكات لەدینادا تیرسكای‌و رووناكی لەسەر دەم‌و چاوی نابینیٚ وەهیچ كەلكێكی نی‌یە كەبلێ من موسلمانم و رزگاریشی نابێت لەگۆرەپانی رۆژی دوایی‌دا.

هەر دەربارەی ئەو بابەتە خودای گەورە باسی نوێژ كەران دەكات كە ئاگاداری نوێژەكانی خۆیان نین كە دەفەرمووێت.

﴿فويل للمصلين ، الذين هم عن صلاتهم ساهون﴾ الماعون: ٤،٥

زاناكان زۆر بەیان دەفەرموون كە (ویل) ناوی شوێنێكی زۆر گەرم وناخۆشە لەئاگری دۆزەخ.

وەمانای ئەم ئایەتە بەم شێوەیە واتە زۆر ناخۆشی‌و ناهەمواری بۆ ئەو نوێژ كەرانەی كەئاگاداری نوێژەكانیان نین لەكاتی خۆیان ئەنجام نادەن.

ئینجا ئەگەر نوێژ كەرێك كەنوێژێك بكات و دووان نەكات یان نوێژەكانیان بەدوادەخەن و لەكاتی خۆیان ناكەن ئەو هەموو ناخۆشی‌یەی هەبێت ئەدی ئەوەی كە هەر نوێژ ناكات دەبێت چ ئازارێكی هەبێت هەروەها دەفەرموێت:

﴿فخلف من بعدهم خلف اضاعوا الصلاة واتبعوا الشهوات فسوف يلقون غياً﴾ مریم: ٥٩

واتە ئەو پیاو چاكانەی نەوەی وایان لیٚ پەیدا بوو كەئاگاداریان لەنوێژەكانیان نەدەكرد لەجیاتی نوێژ كردن كەوتن دوای (شهواتی خۆیان ئەمانە سەر شۆری دنیاو قیامەتن وە دۆزەخ چاوەڕوانیان دەكات.

جیاوازی نێوان نوێژ کردن ونوێژ نەکردن دا :

خودای گەورە دەفەرموویت: ﴿افنجعل المسلمين كالمجرمين مالكم كيف تحكمون﴾ القلم: ٣٥

واتە ئایا حسابی موسڵمانان و حسابی تاوانباران وەکو یەکە لەحیساب کردن دا نەخێر ئەمەش هەر گیز نابێت، هەروەها دەفەرموێت.

﴿كل نفس بما كسبت رهينة الا اصحاب اليمين في جنات يتسالون عن المجرمين ، ماسلككم في سقر قالوالم نك من المصلين ولم نك نطعم المسكين وكنا نخوض مع الخائضين﴾ المدثر:

واتە هەرکەسێك بەرپسیارە لەخۆی وەبەهەشتیەکان سەیری ئەو کەسانە دەکەن کەلە دۆزەخ دان وە لەو تاوانبارانە دەپرسن کەچی ئێوەی توشی دۆزەخ کرد؟ ئەوانیش وەڵام دەدەنەوە کە یەکەم هۆی تووش بوونیان ئەوە بوو کەنوێژیان نەکرد.

بابزانن ئەو کەسانەی کەنوێژ ناکەن کەخودای گەورە بەتاوانبار ناویان دەبات و هەر بۆیەش کوشتن شایەنی ئەو نوێژ نەکەرانەیە کە کۆڵەگەی باوەڕیان شکاندووە.

وەهەر کەسێك کە نوێژ نەکات دەچێتە دەرەوەی کۆمەڵی موسڵمانان وهیچ پەیوەندیەکی بەو کۆمەڵە نامێنێت وە بەڵگەشمان لەسەر ئەوە فەرموودەی پێغەمبەرە (ﷺ) کەدەفەرموێت:

(لتنقضن عروة الاسلامی عروة عروة فكلما تنقض عروة يثبت الناس بالتي يليها فاولها نقضا ، الحكم وآخرها الصلاة)

واتە ئێمە کە موسڵمانین موسڵمانێتی بەئێمە گرێ دراوە بەچەند گرێیەك وەئەو موسڵمانە چەند لەو موسڵمانیەتی دوور بکەوێتە ئەو گرێیانە یەك یەك دەکرێتەوە

وەیەکەم گرێ کەدەکرێتەوە بریتییە لە کار نەکردن بەقورئان وە هەر گرێ یەك کەدەکرێتەوە موسڵمان ڕوودەکاتە گرێ یەکیتر تاوەکو خۆی پێوە بگرێت وە هەرە کۆتایی گرێ کەخۆی پێوە بگرێت نوێژە.

لێرەدا بۆمان ڕوون دەبێتەوە کە ئەگەر بێت و نوێژ نەکەی واتە هیچ شتێك نەماوە لەموسڵمانیەتی کەخۆی پێوە بگرێت وەبەم جۆرە لەکۆمەڵی باوەڕداران دەچێتە دەرەوە، بەڵێ نوێژ کردن ئاخیر گرێیە کەبت بەستێتەوە بەموسڵمانیەتی لێرەدا لەو باسانەی کە باسمان کرد دەگەینە بنچینەیەك ئەویش نوێژ کردن بەرزترین پلەی بەندایەتییەو نوێژ نەکردن نزمترین و گەورەترین پلەی دڵ ڕەقییە.

بەڵێ نوێژ نەکردن ئەو پەڕی دڵ ڕەقییە ئەدی چۆن تۆکە خودای گەورە ڕۆژی پێنج جار بانگ دەکات بۆماڵی خۆی وەڵامی نادەیتەوە ئەو خودایەی کەهەردەم دەرگای ماڵی لەسەر پشتەو هەرگیز دیناخات؟

لێرەدا دەمەوێ ئەم وێنەیە بخەمەپێش خوێنەری بەباوەڕ ئەویش ئەو نموونەیە کەزۆر لەژیانی ڕۆژانە دێتە پێش چاومان کە کاتێك تۆ کارێکت بەسەرۆکی وڵات هەبێت چۆن یەکەم جار داواکاری پێشکەش دەکەی بەدیوانی سەرۆك ئنجا ئایا داواکارکەت وەردەگرێت و مەقبووڵ دەکرێت یان ڕەت دەکرێتەوە وە ئەگەر قبووڵ کرا کارەکەت بۆ دەکات یان قبووڵی ناکات وەچەندین پرسیارو وەڵامی تر لەو کارە دێتە پێشەوە بەڵام کە سەیری ئەم خودایە گەورەیە دەکەیت هەردەم لەبەندەی خۆی بێ ئاگا نابێت و هەرکاتێك ڕووی تێ بکەی و داوای لێ بکەی لێت خۆش دەبێت ئایا ئەو خودایە شایستەی ئەوە نییە کەتۆ بە دوای داواکاری بڕۆی و نوێژی بۆ بکەی هەر لەم بارەوە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت:

(الجفاء كل الجفاء والكفر والنفاق لمن سمع منادى الله ينادي فلا يجيبه) رواه احمد

واتە ئەو پەڕی دڵ ڕەقیو بێ باوەڕیو ناپاکی نیشانەکەی ئەوەیەکە بانگکەری خودا بانگ دەکات بۆ نوێژ کردن وەتۆ وەڵامی نادەیتەوە.

ئایا خودا کە تۆ دەعوەت دەکات بۆماڵی خۆی لەڕۆژێك دا پێنج جار تۆ چۆن وەڵامی نادەیتەوە بەڵام ئەگەر برادەرێکت دەعوەتت بکات وەڵامی دەدەیتەوەو دەڵێی ئەگەر نەچم تووڕە دەبێت ئایا خودای گەورەش تورە نابێت کەتۆ وەڵامی دەعوەتەکەی نەدەیتەوە وەتۆ شایستەی ئەوە نیت کەپێت بڵێت تاوانبار.

ئەنجامی نوێژ نەکردن:

لێرەدا باسی دوا ڕۆژوو دەرئەنجامی ئەو کەسانە دەکەین کەنوێژ ناکەن و بەجێی دەهێڵن خراپترین ئەنجام کەخودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا باسی کردووە ئەوەیە دەفەرمووێت کە دەفەرمووێتك:﴿وقال ربكم ادعوني اسنجب لكم ان الذين يستكبرون عن عبادتي سيدخلون جهنم داخرين﴾ غافر: ٦

واتە داوام لێ بکەن منیش بۆتان جێبەجێ دەکەم وەهەر کەسێك خۆی لەوەبە گەورەتر بزانێ کەسەر بۆمن دابنێت من بەسەر شۆڕی فڕێی دەدەمە ناو دۆزەخەوە.

دەرئەنجامی دووەم بریتییە لەڕەش بوونەوەی گشت کارە چاکەکانی ئەوکەسەی کە نوێژ بەجێ ناگەنێت کەپێشترو لە داهاتوو ئەنجامی داوە ئەگەر بێت و هەر لەسەر کارەکەی خۆی بەردەوام بێت و نوێژ نەکات.

عن ابن عمر (رضي الله عنه) قال: قال رسول الله (ﷺ): (من ترك الصلاة العصر حبط عمله) رواه بخاري.

واتە هەر کەسێك نوێژ (عصر) بەجێ نەگەێنێت و ئەنجامی نەدات دەبێتە هۆی لەناو چوون وڕەش بوونەوەی گشت کردەوە چاکەکانی.

باشە ئەوا ئەو کەسەی کە نوێژی (عصر)ی نەکردووە کەواتە ئەوەی کەهەر نوێژ ناکات بێ گومان دەبێتە هۆی ڕەش بوونەوەی کردەوە چاکەکانی تری.

سێیەم: چۆنی‌یەتی وەڵام دانەوەیان لەرۆژی دوایی کەچۆن پرسیاریان لێ دەکرێت و ناتوانن وەڵام بدەنەوە کە دەفەرموێت:

﴿يوم يكشف عن ساق ويدعون الى السجود فلا يستطيعون، خاشعة ابصارهم ترهقهم ذلة وقد كانوا يدعون الى السجود وهم سالمون﴾ القلم: ٤٢-٤٣

لەدەربارەی ئەم ئایەتە باوکی سەعیدی خدری (رضي الله عنه) دەفەرموێت کە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی:

(يكشف ربنا عن ساق فيسجد له كل مؤمنة ومؤنه و يبقى من كان بسجد في الدينا رباءً وسمعتاَ فيذهب ليسجد فيعود ظهرهُ طبقاً واحداً) رواه البخاري ومسلم.

واتە لەرۆژی دوایی‌دا خودای گەورە لاقی خۆی نیشان بەموسڵمانان دەدات (لاقی خودا چۆنە هەر خۆی دەزانی ئەوە لەزانینی کەس دانی‌یە) وەهەر کەسێك کەباوەڕی هێنا بێت بەخودا کرنۆش دەبات بۆی تەنها ئەو کەسانەی کە نوێژیان نەدەکرد یان نوێژەکانیان لەبەر خەڵك دەکرد بۆریابازی بووە ناتوانن کرنۆش ببەن چونکە لەشیان هەموو لەوکاتەدا ڕەق دەبێت دەرئەنجامی چوارەم موسڵمان کاتێك کەهەڵدەستێت بۆ نوێژ کردن و ڕوو لەخوا کردن وە لەو کاتەدا چەندین کاری جۆراو جۆر لەمێشکی دا کۆدەبێتەوەو بیری لێ دەکاتەوە وەکو بڵێی ئەوکاتە کاتی بیرکردنەوەیە بۆیە پێویستە هەوڵ بدات ئەم کارە دوابخات بۆ دوای نوێژ کردن ئەویش لەبەر دوو هۆ:

یەکەمیان: بۆ ئەوەی بتوانێ بەتەواوەتی بەندایەتی خودای گەورەبکات و نوێژەکەی بەرێك وپێکی ئەنجام بدات.

دووەمیان: نوێژ کردن ئەو هێزەیە کە دەبێتە هۆی ساف بوونی مێشك لەوکاتەی کەنوێژ ئەنجام دەدەی بەمەرجێك تەنها بیر لە خودای گەورە بکەیتەوەو وادبنێیت کەخودای گەورە لەگەڵ تۆ دەدوێت و تۆ وەڵامی دەدەیتەوە وەبەم شێوەیە دەتوانی پاش نوێژ کردن بیر لەو کارانە بکەیتەوە کەپێش نوێژ کردن خەریکی بووی وە سەربکەوی لەبریاردانی بریاری بەسوود وەلە هەموو کارەکانی رۆژانەت سەربکەوی لەرۆژی دوایی دا بەهەمان شێوە سەردەکەوی کە خودای گەورە دەفەرموێت:

﴿قد افلح المؤمنون الذين هم في صلاتهم خاشعون﴾ المؤمن: ١

بۆیە موسڵمانینە هەر چەندە بتوانین پێویستە پارێزگاری لەنوێژەکانمان بکەین بۆ ئەوەی ببێتە پالپشتێك بۆ رێکخستنی کارەکانی تری رۆژانەمان جاچ دەربارەی خواپەرستی بێت یاخود دەربارەی ئیش کردن وپەیوەندی‌یەکانی تر بێت.

باسی دووەم: کارلێکەرەکان:

کارلێکەرەکان بریتین لەو کردەوانەی کە دەبنە هۆی کەم کردنەوەی هەندێك لەو کردەوە چاکانەی کە ئەنجامی دەدەین لەپێش ئەنجام دانی ئەم کردەوانەدا وە ئەم کارلێکەرانە لەلایەکی ترەوە دەبنە هۆی پەیدا کردنی دووبەرەکی و ئاژاوە لەنێو کۆمەڵ داو لەکاتی ئەنجام دانیان دا.

وەچوار كردەوە دەگرێتەوە كەبریتین لە :

١- داهێنانی كردەوەیەك (البدعە).

٢- ریابازی (الریا)

٣- منەت و ئازاردان لەكاتی خێركردن دا (المن بالصدقە).

٤- ئازاردانی دایك وباوك.

وەبەپشتیوانی خودای گەورە ومیهرەبان هەندێك باسی ئەم كردەوانەی دەكەین بەپێی قورئانی پیرۆز فەرموودەكانی پێغەمبەر (ﷺ) بێت.

١-البدعە :

كردەوەی چاك ئەوكردەوەیە كە لە دڵەوەو بەڕاستی بۆ خودای گەورەو میهرەبان بێت وە راستیش دەبێت كاتێك بەپێی پەیامی خودا بێت بۆیە هەر زیادیەك یان كەم كردنەوەیەك لەئایین دانابێت ڕووبدات وەپاداشت بۆ خاوەنەكەی نانوسرێت هەرچەندە بەنیازی خواپەرستنی خوداش ئەنجامی دابێت.

(بدعە) خراپترین بەرەنگار بوونەوەی ئایینە ئەمەش لەبەر ئەوەی داهێنانی هەر پیتێك لەبارەی ئایین دەبێتە هۆی گۆڕینی ئایین بەجۆرێك بەو كارە تاوانباری دەكەی بەكەم وكوڕی یان بەوەی كەئایین پێویستی بەتەواو كاریو چاك كردن هەیە ئەمەش كارێكی گەورەیەو بەهیچ جۆرێك دروست نیی‌ە وەلەم بارەیەوە پێغەمبەر (ﷺ) ئاگادارمان دەكاتەوە كە دەفەرموێت:

(ایاكم و محدثات الامور فان كل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة وكل ضلالة في النار)

ابدعە : بریتی‌یە لە دارشتنی یان داهێنانی كردەوەیێك یان قسەیێك كە نەگەوێتە ژێر بنچینەیەك لەبنچینە گشتی‌یەكانی (ئیسلام) كە لەقورئان و سوننەت و (اجماع وقیاس) باس كراوە یان لەگەڵ ئەم بنچینانە نەگونجێت.

وە بەپێی ئەم پێناسەیە دەتوانین بڵێین هەر شتێکی تازە کە پەیوەندی بەئایینی ئیسلامەوە هەبێت ئینجا (چ دەربارەی خواپەرستی یاخود کاروکردەوە بێت) سەیری دەکەین تاوەکو بزانین ئایا لەگەڵ بنچینەکانی ئیسلام دەگونجێ یان ناگونجێت ئەگەر لەگەڵی دارێك کەوت ئەوا بەبدعە دانانرێت بەڵام ئەگەر لەگەڵیدا نەگوتجێت بەبیدعە دادەنرێت و لەخاوەنەکەی وەرناگیرێت.

عن ام المؤمنين ام عبدالله عائيشة (رضي الله عنه) عنهما قال رسول الله (ﷺ) من احدث في امرنا هذا ماليس منه فهو رد) رواه بخاري ومسلم

واتە هەرکەسێك هەر دیاریدەیەك پەیدا بکات لەكاروباری موسڵمانیەتی دا وەئەم شتە زیادەیە پەیوەندی بەئایینەوە نەبێت ئەوا لێی وەرناگیرێت وە ئەدرێتەوە بەسەریەوە.

واتە پێویستە لەسەر هەر موسڵمانێك کە کردەوەیەکی ئایینی ئەنجام دەدات پێویستە ئەم کردەوەیە فەرمانی خودای گەورەو پێغەمبەر (ﷺ) لەسەر درا بێت ئەگەر نا لێی وەرناگیرێت.

بەواتایەکی تر ئەو کردەوەیە ناکەوێتە ژێر بنچینە گشتی‌یەکانی موسڵمانیەتی بۆیە لێت وەرناگیرێت وەبۆت بەچاکە نانوسرێت وە دەدرێتەوە بەسەرت دا.

بۆ نموونە تۆ لەکاتێکی تایبەتی‌دا نوێژێك بکەی کە لە (شەرعا) باس نەکرابێت یان شێوەی خواپەرستی بگۆڕێ بۆ شێوەیەکی‌تر بەشێوەیەك کەمی بکەی یان زیادی بکەی ئینجا چ لەژمارەی کرنۆش بردن یان شێوەکانی تربێت وەنموونە زۆرە لەسەر بیدعە بەژمارە ناچێت.

هەروەکو چۆن ئیمڕۆ لەژیانی رۆژانەماندا دەبینین چەندین جۆر رێگەی ناتەواو بەکار دێن بۆ کرین و فرۆشتن وەچەندین ناویان داهێناوە بۆ (ریبا) کردن بەناوی کرین و فرۆشتن وە بەوناوە بریقەدارانە خۆیان لەرێگەی راست دوور خستۆتەوە

وەئەم كردەوانەش گشتیان دەرچوونە لەرێبازی موسڵمانیەتی وە خاوەنەكەی سـزا دەدرێت.

ئینجا براو خوشكی موسڵمان ئێمەی موسڵمان كەسەیری ژیانی ڕۆژانـەمان دەكـەین دەبینین چەندین ئەگەر (پرسیار) دێتە پێشمانەوە سەبارەت بە (بیدعە) وەچەندین شتی باش ناو دەنێین (بیدعە).

ئەمەش بەهۆی نەزانینە یان بەهۆی نیاز خراپیە لەلایەن هەندێك كەسەوە بەرامبەر بەموسڵمانیەتی بۆ ئەوەی چەند خاڵێكی (سلبی) لەئایینی تەواوی ئیسـلام دروست بكەن هەندێكیان بووە بەچەكێك بـە دەسـت دوژمنـانی ئیسـلام وە دژبەموسـڵمانان بـەكاری دەهێنـن لـەكۆڕو مناقشـە ئایینیـیـەكان دا بـەڵێ ئـەو چەكانـەی دوژمنـانی ئیسلام دژی موسڵمانان بەكاری دەهێنن بریتـیـە لەم چـەند ووشـەیەی كـە بـەهۆی نـەزانیو هـەندێك جـار بـەهۆی توونـد ڕەوی دروسـتمان كـردووە وەلەگـەڵ یـەكتردا سەبارەت بەم شتانە مناقشەی بێ سـوود دەكـەین وە بـە ئاشـكرا بەرامبـەر یـەكتر رادەوەستین و دەیخەینە پێش دوژنمان وە ئەمەگشتی دەبێتە هۆی لەیەكتر دابرانی موسڵمانان و لەیەكتر ترازانیان بەجۆرێك كەببن بەچەند بەشێكی جیاواز.

عن ابن مسعود (رضي الله عنه): قال:هلك المتنطعون قالها ثلاثا. رواه مسلم

وە ئەم جۆرە خاڵانە دێنە ئاراوە بـەهۆی ئـەو هـەموو پرسـیارو بـێ سـوودبانەی كـە دەكرێن لەلایەن موسڵمانانەوە سـەبارەت بەموسـڵمانیەتی كەهـەندێك جـار پرسـیار لەشتی زۆر سەیر دەكەن كە چەندین پرسیاری بەدوا دادێت...؟!

وە بۆ ئـەم مەبەسـتەزانایانی ئـایینی ئیسـلام چـەندین بنچینـەیان دارشـتووە كەلـە قورئان و سوونەتەوە دەریان هێناوە و پشتی بێ بەستراوە لەوانەش:

١-الاصل في الاشياء الاباحة مالم يثبت النهي عنها.

٢-الاصل في الشياء الحل مالم تثبت حرمتها.

واتە هەموو شتێك وە هەموو كردارێك لەبنەرت دا دروستەو حەڵاڵە ئەگەر بێت و بەبەڵگەی دەقێك قەدەغە نەكرابێ یان حەرام نەكرابێ.

بۆیە پێویستە هەر شتێك كە ڕووبدات یان بێتە پێشمانەوە سەیر بكرێ بۆ ئەوەی بزانرێ ئایا ئەم ڕووداوە كردارە دەكەوێتە ژێر بنچینەیەك لەبنچینە شەرعی‌یەكان ئەگەر وابوو ئەوا دروستەو حەڵاڵە بەڵام بەپێچەوانەوە واتە ئەگەر نەكەوێتە ژێر ئەم بنچینانە بیدعەیەو دروست نی‌یە.

واتە مەرج نی‌یە هەر شتێك كەلەسەردەمی پێغەمبەر (ﷺ) نەكرابێ یان فەرموودەی لەسەر نەبێ پی‌ی بگوترێ (بیدعە) لەبەر ئەوەی نەكردنی یان نەگوتنی شتێك لەلایەن پێغەمبەر (ﷺ) نابێتە بەڵگەی سوننەت بۆ ئەو شتە هەروەها ناش بێتە بەڵگە بۆ دروست نەبوون و حەرام كردنی بەڵكو پێویستە لە دوای دا بگەڕێین لەبەشەكانی ئایین داكە (اجماع و قیاس)ە هەردەربارەی پرسیار كردنی بی‌سوود پێغەمبەرمان (ﷺ) بۆمان روون دەكاتەوە خراپی ئەو كردارەو دوا رۆژی ئەو كەسانەمان بۆ دیاری دەكات كەبەو كردارە هەڵدەستن.

عن ابي هريرة (رضي الله عنه): قال سمعت رسول الله (ﷺ) يقول مانهيتكم عنه فاجتنبوه وما امرتكم به فاتوا به ما استطعتم فانما اهلك الذين قبلكم من كثرة مسائلهم واختلافهم على انبيائهم. رواه بخاري ومسلم

واتە هەر چیم لەئێوە قەدەغەكرد مەیكەن و خۆتان لی‌ی بپارێزن وهەرچی فەرمانی پێ كردنیشم پی‌دان هەرچەندی لەتواناتان دا هەیە بیكەن، وەنەتەوەكانی پێش ئێوە لەبەر ئەوە خودا لەناوی بردن چونكە بەبێ پێویست پرسیاری زۆر بی‌ سوودیان لەپێغەمبەران دەكر هەروەها دژ بەفەرمانی پێغەمبەران دەجولانەوە.

وەمەبەست لەپرسیاری بێ سوود ئەوپرسیارانەیە كە لەبابەتی بێ كەڵك دەكرێن دەربارەی ئایینەوە بەجۆرێك كە ئەم پرسیارانە تەنها خاڵی جیاوازی دروست

دەکات لەنێوان موسڵمانان و هیچی تر نا هەروەها پرسیار دەکەن هەندێك کە (صدق الله العظیم) بیدعەیە یان نەء وەگشت دەبنە هۆی مشغول کردنی کۆمەڵی موسڵمانان بەم پرسیارانەو لەئەنجام دا بەرەو پاش چوونی ئەم کۆمەڵە رۆژ بەدوای رۆژ چونکە ئەم پرسیارانە دەبێتە هۆی جیاواز بوونی کۆمەڵی موسڵمانان وەلەیەك ترازانیان ویەك نەگرتنیان لەبەر ئەوەی هەر کۆمەڵێك بەیەك گرتنی گشت چین و توێژەکانی سەر دەکەێت و پێش دەکەوێت وەئەمەش لەئامۆژگاری و داواکاری خودای گەورەیە کە دەفەرموێت.

﴿یاایها الذین امنوا اصبروا وصابروا ورابطوا واتقوا الله لعلكم تفلحون﴾

آل عمران: ٢٠٠

واتە ئەی ئەوکەسانەی کەباوەڕتان هێناوە خۆگربن لەسەر چەند شتی زۆر کەدێتە رێتان و دووچاری دەبن لەسەر هەموو رووداوو بەسەر هاتێکی ناخۆش و ئیش و ئازاردەر وەبەر بەرەکانی بکەن و نەبەزن لەخۆگرییدا نەلەبەرامبەر بەسەرهات و رووداوی سەخت نەبەرمبەر دوژمن کە بەهەموو هێزیان دەیانەوێ لەناوتان ببەن وەنیشتەجێ ودامەزراوبن لەهەرجێگایەك لەسەر سنووری وولات وەبەووریاو ئامادەیی بن بۆ بەرپەرچ کردن و بەرگری دوژمن وەخۆتان بپارێزن لەسزای خودا بەڵکو بگەن بە ئامانج و مەبەستتان، بەڵێ ئەمە ئامۆژگاری خودای گەورەو میهرەبانە بۆ کۆمەڵی موسڵمانان.

چەند نموونەیەك لەو پرسیارانەی کە دەکرێن سەبارەت بەبیدعە:

لێرەدا چەند نموونەیەك لەوخاڵانە باس دەکەین کەمێشکی هەندێك لەموسڵمانانی پێوە خەریك بووەو هەندێکیان زۆر بەتووندی سەیری ئەم کرەوانە دەکەن کەوە کو

بەبەرستێك دێتە پێش چاویان وهەردەم مناقشە لەگەڵ موسڵمانەكانی تر دەربارەی ئەم كردەوانە دەكەن.

یەكەم: هەندێك دەڵێن ئایا لەخودا پارانەوە لەدوای نوێژە واجبەكن بە دەست پان كردنەوەو دەست بەرزكردنەوە وەلەكۆتایشی دەست بە دەم وچاو داهێنان بیدعەیە؟

وەڵام: باشە ئەگەر تۆ دەستت لە بەر خودا پان نەكەیتەوەو بەرزنەكەیەوە ئەی بۆكێ پان و بەرزی دەكەیتەوە كێ تەنها خودا نەبێت شایستەی ئەوەیە كە دەستمان لەبەری پان بكەینەوەو داوای لێ بكەین نالێم واجبە بەڵام (بیدعە)ش نییە بەلگەشم ئەم فەرموودانەی پێغەمبەرە (ﷺ).

عن انس (رضي الله عنه) ان (ﷺ) (كان يرفع يدية حتى يرى بياض ابطية في الدعاء ولايشير باصبعه) متفق عليه

وعن الامام عمر (رض الله عنه) قال كان رسول الله (ﷺ) اذا امدَّ يدية في الدعاء هم يردّها حتى يمسح بهما وجهه. رواه الترمذي والحاكم.

لەواتا ئەم دوو فەرموودەیە بۆمان ڕوون دەبێتەوە كە پێغەمبەر (ﷺ) لەپارانەوە دەستی بیرۆزی بەرزكردۆتەوەو دەستیشی بەكۆتاییدا بەدەم و چاوی داهێناوە.

دووەم : هەندێك دەڵێن ئایا (ذكر) كردن بەدەنگی بەرز دوای نوێژەكان (بیدعە)یە؟

وەڵامی ئەم پرسیارە بەو فەرموودەیە دەدەینەوە كەكوری عەباس بۆمان دەگێرێتەوە.

عن ابن عباس كنت اعرف انقضاء صلاة رسول (ﷺ) بالتكبير. متفق عليه.

واتە بەبیستی (الله اكبر) دەمزانی پێغەمبەر (ﷺ) كۆتای بەنوێژەكان هێناوە.

هەروەها سەبارەت بەزیکرکردن و پاداشتی ئەو کەسانەی کە زیکردەکەن ئینجا چ (سبحان الله، الله اکبر، ...هتد) بێت ئەم فەرموودەی پێغەمبەر (ﷺ) بێت باس دەکەین.

عن ابی ذر رضی الله عنه ان رسول الله (ﷺ) قال: (یصبح علی کل سلامي من احدکم صدقة فکل تسبیحة صدقة وکل تحمیدة صدقة وکل تهلیلة صدقة وکل تکبیرة صدقة وامر بالمعروف صدقة ونهي عن المنکر صدقة ویجزی من ذلك رکعتان یرکعها من الضحی).

سێیەم: هەندێك دەڵێن ئایا نوێژی پێش خوتبەی رۆژی هەینی کەبە ناوی سونەتەوە دەکرێ (بیدعە)یە؟

لە وەلام دا دەڵێم سونەتە و بەڵگەشم ئەم فەرموودەی پێغەمبەرە (ﷺ) کە دەفەرموێت: **(بین کل اذان صلاة).**

واتە لەنێوان هەردوو بانگێکدا نوێژێکی سونەت هەیە وەسونەتی رۆژی هەینی لەنێوان بانگی یەکەم و دووەم دا دەکرێت.

لەپاشان سونەتی جمعە بەشێوەیەکی یەك لەدوای یەك بۆ ئێمە هاتووە وە ماوەی نێوان هەینی بۆ هەینی ئەوەندە زۆر نیە کە گۆڕان کاری وای تێدابکرێت و نوێژێکی تیادا زیاد بکرێت بەبێ ئەوەی لە سەردەمی پێغەمبەر (ﷺ) کرابێت.

وە زۆر نموونەی تریشی هەیە کە پرسیاری زۆر بێ سوودن وەهیچ دەورێکیان نیە بۆ پێش خستنی ئاین جگە لەوەی کە دەبنە هۆی دروست کردنی چەند خاڵێکی جیاوازی لەئاین دا هەروەکو چۆن دەپرسن دەڵێن هەستانەوە بۆ مێوان بیدعەیە وەئەو کردەوانەی کە پرسیاری دەربارەی دەکەن خۆی لەخۆی دا هیچ زەرەرێکی نیە لەسەر ئاین و کۆمەڵی موسڵمانان لەبەر ئەوەی ئەگەر من بۆ موسڵمانێك هەڵبستمەوە وە کەدێتە لای من چیە تەنها ئەوە نەبێت کەرێز لێنانێکە لەلایەن من

بۆ ئەو میوانە یان ووتنی ووشەی (صدق الله العظیم) تەنها ئەوە دەگەیەنێت کە من بڕوام هێنا بەڕاست گۆیی خوداو بەقورئان ئینجا چ ڕێگرێك هەیە کە ئەم باوەرە بەزمان ئاشکرا بکەم.

وەزۆر پرسیار و وەلامی تریش بەلام گشتی وەکو باسم کرد پرسیاری بێ سوودن تەگەرە بۆ ئایینمان دروست دەکەن و دوودلی و دووبەرەکی بۆ موسلمانان دروست دەکەن وە بەشتی بێ سوود خەریکیان دەکەن وە دەبنە هۆی ئەوی دوژمنانی ئیسلام دەرفەت وەربگرن بۆ ئەوەی (طعنة) لە ئایینمان بدەن وە کۆمەڵی موسڵمانان خەریك بکەن بەوەی کە چۆن ڕەت دانەوەی ئەو (طعنانة) دەدەنەوە وە هەموو توانای خۆیان بۆ ئەم کردارە دادەنێن وە لە ئەنجام دا دەبێتە هۆی بەرەو پاش چوونی ئەم کۆمەڵە لە بەگەیشتنی بەجیهانی تازە.

٢-ریابازی (الریاء) رووپامایی :

بریتی‌یە لە ئەنجام دانی کردەوەیەك یان هەرشتێك کە پەیوەندی بەئایینەوە هەبێت وە مەبەست لە کردنی دا رەزامەندی خودای گەورە نەبێت بەڵکو تەنها بۆ کۆ کردنەوەی چەند پروپیتی ئەم جیهانەو ناوبانگی بێت.

ریابازی بەخراپترین کردەوە دادەنرێت لەبەر ئەوەی دوو لایەنی خراپی هەیە یەکەمیان پەیوەندی بەوکەسەوە هەیە کە پێی هەڵدەستی کە بەم کارەی پاداشتی ئەم کردەوە چاکەی خۆی لەدەست دەدات وە دووەمیان پەیوەندی بە کۆمەڵەو هەیە کە بەکردەوە چاکەکانی ئەم کەسانە هەڵدەخەڵەتێندرێن و بەشێوەیەکی تایبەتی هەڵسوو کەوتیان لەگەڵ دا دەکەن.

هەر لەبەر ئەوە خودای گەورە ئاگاداری ئەو کەسانە دەکاتەوە کە چاکە دەکەن کە پاداشتی ئەم چاکەیان لەدەست نەدەن وەکو ئەو کەسانەی کە ریابازی دەکەن کە

دەفەرموێت : ﴿لا تبطلوا صدقاتكم بالمن والاذى كالذي ينفق ماله رئاء الناس﴾ البقرة:١٤٥.

لەمانای ئەم ئایەتەدا بۆمان روون دەبێتەوە کە ئەو کەسانەی ماڵی خۆیان دەبەخشن و پێش کەشی کۆمەڵ دەکەن بە نیازی ناو دەرکردن و باس کردنیان لەناو خەڵك دا بەم کردارە پاداشتی ئەم کردەوە چاکانە لەدەست دەدەن.

بۆیە دەبێت موسڵمان هەردەم ئاگاداری کردەوەکانی خۆی بێت وەهەردەم نیازی چاکە بێت لەگەڵ بەرامبەرەکەی وە پڕ بەدڵ بۆ خودا بیانکات نەك بۆ ناو دەرکردن و دەست کەوتنی هەندێك پرووپیتی جیهان.

پێغەمبەرمان (ﷺ) بێت لە فەرموودەکانی دا دەربارەی ریابازی ئاگادارمان دەکاتەوە و ئامۆژگاری ئەوەمان لێ دەکات کە هەردەم لەم کردارە بەدوور بکەوینەوە و خۆمان بپارێزین.

عن جندب (رضي الله عنه) عن النبي (ﷺ) قال: من سمع سمع الله به ومن يرائي يرائى الله به) رواه الشيخان البخاري ومسلم

دەفەرموێت هەرکەسێك بۆ ناوبانگ و ناو دەرکردن چاکە و خودا پەرستی بکات لەرۆژی قیامەتدا خودا بەپەندی دەکات وەهەر کەسێك بۆ ڕواڵەت هەرکارێك بکات لەرۆژی دوایی‌دا خودا پەردەی لە ڕووی هەڵ دەگیرێت و ریابازییەکەی ئاشکرا دەکات.

بۆیە پێویستە موسڵمان کاتێك بەخودا پەرستی هەڵدەستێت چ لەنوێژکردن و حەج کردن دایان هەر کەردەوەیەکی تری ئایینی‌دا پێویستە پڕبەدڵ بۆ خودا بیکات نەك لەبەر چاوی هەندێك خەڵك بیکات تاوەکو پێی بڵێن بەڕاستی باوەر دارە.

لەبەر ئەوەی هەر کاتێك وا بکات ئەوا زەرەرە لەخۆی دەدات لەدوولایەن یەکـەمیان پاداشتی ئەو چاکانەی لیٚ وەرناگرێت لەبەر ئەوەی بۆ خودای گـەورە نـەی کـردووە دووەمیان بەهۆی ئەو کردارە بەرەو دۆزەخ دەروات.

هەروەکو لەم فەرموودەیە بۆمان روون دەبێتـەوە :

عن ابی هريرة (رضی الله عنه) عن النبي (ﷺ) قال: (تعوذودا بالله من جب الحزن. قالوَا: يارسول الله وما جب الحزن؟ قال: واد في جهنم تتعوذ منه جهنم كلّ يوم مائة مرة قلنا: يارسول الله ومن يدخله؟ قال: الفقراء والمراؤون باعمالهم). رواه الترمذی

واتە پەنا بگرن بە خودا لـە دەرەی خـەم گوتیـان ئـەی پێغەرمبـەری خـودا دەرەی خەم چیيە؟ فەرمووی شوێنێکە لە دۆزەخ کە هەموو رۆژێك دۆزەخ خۆی سەد جـار پەنا دەگرێت بەخودا لەدەستی گووتمان ئەی پێغەرمبەری خودا ئەوە کـیٚ دەچێتـە ئەویٚ؟ فەرمووی ئەو قورئان خوێنانەی دەچیتیٚ کەبۆ رواڵەت قورئان دەخوێنن.

عن ابي هريرة (رضی الله عنه) عن النبي (ﷺ) قال: من تعلم علما ينبغي بـه وجـه الله لا يتعلمه الا يصيب به عرضا من الدنيا لم يجد عرف الجنة يوم القيامة. رواه ابو داود وابن ماجة

واتە هەرکەسێك زانستێك فێربێت لەوشتانەی کە بەزانستی ئايينی دادەنرێـت دەبـیٚ مەبەستی لە فێربوونيدا رەزامەندی خودابێت. بەڵام ئەو بۆ ئەوە بێـت کـە پروپيتـی ئەم جيهانــەی پــیٚ کۆبکاتــەوە ئـەوا ئـەو کەسـە لـەرۆژی قيامـەتدا بۆنـی بەهەشـت ناکەن.

عن ابن عمر (رضي الله عنهما) عن النبي (ﷺ) قال: من تعلم علما لغـير الله او اراد به غير الله فليتبوا مقعدهُ من النار. رواه ابو ماجة والترمذی.

واتە هەرکەسێك زانستێك فێربێت و مەبەستی پیٚی رەزامەندی خـودا نـەبێت بـەڵکو بۆ رەزامەندی چەند کەسانێکی تربێت باخۆی ئامادە بکات بۆ شوێنی لە دۆزەخ دا.

بەراستی ئیمڕۆ زۆر لەو کەسانە دەبینین کە کردەوە ئایینی‌یەکان بـەکاردەهێنن بـۆ لەخشتە بردنی خەڵکانی‌تر.

بەڵێ زۆر کەس قورئان دەخوێنێت لەناو کۆمەڵی موسڵمانان بـۆ ئـەوەی پـێی بڵێـن قورئان خوێنە یاخود بۆ ئـەوەی چـەند پروپیتـی بەدەست بکـەوێت کـە ئەمانـەش لەگەڵ مەبەستی قورئـان خوێن جیـاوازە وە نـاگونجێ. وەچـەند کەسـانێکی دیکـە داوای زانست دەکەن و بەدوای فێربوونی دەگەڕێت تەنها مەبەستیان پـێی ئەوەیـە کـە پێیـان بڵێـن زانـا یـان بـۆ ناودەرکردنیـان لـەمێژووی جیـهاندا یـاخود بۆچـەند مەبەستێکی تر. وەزۆر کەس هەیە نوێژ دەکات لەبـەر دەم کۆمـەڵی موسـڵمانان بـۆ ئەوەی پێی بڵێن نوێژ دەکات کە چـێی کەلـەو کۆمەڵـە دادەبڕێـت و دەڕوات نوێـژ ناکات.

وە خراپترین ئەنجامی ریابازی ئەوەیە کە ئـەو کەسـانەی بـەو کـارە هەڵدەسـتن.وە کردەوەی چاك دەکەن تاوەکو خەڵك باسیان بکات وە مەبەستیان پێی ڕەزامەندی خودای گەورە نی‌یە ئەم باس کردنەی خەڵکی وا لە هەندێك کەس دەکات کە ڕێزیان لێ بگیرێت وە ئەم ڕێزگرتنە دەبێتە هۆی لەخۆ دەرچوونی ئەو جۆرە کەسانە وە لە ئەنجام دا ئاگادری خۆیان نابن و تەنها بیر لەوە دەکەنەوە کە چۆن وچی بکـەن بـۆ ئەوەی خەڵك زیاتر باسیان بکات و بەباشی ناویان ببات وە بەرە بـەرە لـە خۆبـایی بـوون دەڕون تـاوەکو دەچنـە خراپـترین شـوێن لـە ئـاگری دۆزەخ کـەپێی دەڵێـن دەرەی خەم کە دۆزەخ خۆی ڕۆژێ سەد جار پەنا دەباتە خودا لەم ئاگرە.

ئینجـا خوێنـەری بـەڕێز پێویسـتە هـەردەم لـە ریابـازی دوور بکەوێتـەوە. چونکـە بەڕاستی کارێکی خراپ و بـێ سـوودە لەبـەر ئـەوەی تـۆ کـاتێك بـە کـارێکی چـاك هەڵدەستی بۆ چی ئەو کارە.لە پێناوی خودای گەورە و ڕەزامەندی خودا نەبێت کە لە هەمان کات دا پاداشت لە خـودای گـەورە وەرەگریـەوەو خـەڵکیش لەوانەیـە بـە

چاکی باسـت بکات بـۆ چـی بـەنیازی نـاوداری رەزامـەندی هـەندێك چینـی کۆمـەڵ ئەنجامی دەدەیت کە تەنـها بـەرەو دۆزەخـت دەبات یـان تـۆ هـەرداوای فـێربوونی زانست دەکەی بۆ خودا نەبێت لەبـەر چـی بـۆ لەبـەر ئـەوە بێـت کـە دەمـەوەری لێ بکەی لەگەڵ نەفمانان و نەزانان یان بۆ ئەوەی خەڵك رووی دەمیانت لێ بکەن،

لەبەر ئەوە پێویستە کردەوەکانمان هەردەم پڕ بەدڵ بۆ خوداو رەزامەندی ئەو بێت و هەردەم خودای گەورەمان لە بیر بێت لە گشت کارو کردەوەیەکدا خـودای گـەورە دەفەرمووێت:

﴿وإذا قاموا الى الصلاة قاموا كُسالى يُراؤن الناس ولا يذكرون اللّهُ إلاّ قليلاً﴾ النساء:١٤٢

لێرەدا خودای گـەورە باسـی رەوشـتێکی نـاپـاك و دوو رووەکانمان بـۆ دەکـات کـە دەفەرمووێت ئەمانە تەنها بۆ ئەوە نوێژ دەکەن تاوەکو خەڵك پێیـان بلێـن نوێژکـەر بـۆ ئـەوەی بـە خـراپ و بـێ نـرخ سـەیریان نەکـەن وە بۆیـە ریابازی لـە رەوشـتی موسڵمانان نیە و پێویستە خۆمانی لێ دوور بگرین وە تەنها لەو دوو رووە ناپاکانە دەوەشێتەوە.

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي (ﷺ) قال: (إن اول النـاس يُقضـى عليـه يوم القيامة رجلٌ استشهد فأتى به فعَرَّفه نعمته فعرفها قال فما عملـت فيـها؟ قـال: قاتلت فيك حتى أُستشهدتُ قال: كذبت ولكنك قاتلت لأن يُقال جريْ فقد قيل ثـم أُمر به فسحب على وجهه حتى أُلقي في النار.

ورجلٌ تعلَّم العلم وعلَّمه وقرأ القرآن فأتى ربه فعَرَّفه نعمته فعرفها قال: فمـا عملـت فيها؟ قال: تعلَّمت علم وعلَّمته وقرأت فيك القرآن قال: كذبت ولكنـك تعلَّـت العلـم ليُقال عالم وقرأت القرآن ليُقال هو قاريء فقد قيل ثم أُمر به فسـحب علـى وجهـه حتى أُلقي في النار.

ورجلُ وسَّع الله عليه واعطاه من اصناف المال كله فأتى ربــه فعَّرَفــه نعمتــه فعرفـها قال: ما عملت فيها؟ قال: ما تركت من سبيل تحب ان ينفق فيها إلاّ انفقت فيها لك، قال: كذبت ولكنك فعلت ليقال هو جواد فقد قيل ثم أُمر به فسحب على وجهــه ثـم أُلقي في النار. رواه مسلم والترمذي والنسائي.

ئەم فەرموودەیە باسی دادگایی کردنی خەڵك دەکـات لـە ڕۆژی دوایـیدا کـە یەکـەم کەس لە ڕۆژی دواییدا دادگایی دەکرێت ئادەمیزادێکە کە شەهید کـراوەو دەیـهێنن لە بەردەم خـودای گـەورە دەیوەسـتێنن وە خـودای گـەورە چاکـەکانی خـۆی یـەك بەیەك بیر دەکاتەوە ئەویش یـەك بەیـەك پـێیـان لـێ دەنێـت ئینجـا خـودای گـەورەو میهرەبان دەفەرمووێت باشە لە جیاتی ئەو چاکانە تۆ چ کارێکی باشت کـردووە بـۆ من؟

ئەویش لـە وەڵام دا دەڵێـت: منیـش لـە پێنـاوی تـودا جـەنگم کـردووە وە لـە گـەڵ دوژمنانی تۆدا شەرم کردووە تاوەکو لە ئەنجام دا بەدەسـتی دوژمـن شـەهید کـرام خودای گــەورە وەڵامـی دەداتـەوەو دەفـەرمووێت: درۆت کـرد تـۆ بۆیـە جـەنگاوێت تاوەکو پێت بڵێن ئازایە و چاو نەترسە وە ئـەم قسەیەشـیان لـە دونیـا پـێ گوتیـت کەواتە تۆ بە مافی خۆت گەیشتیت ئینجا فــەرمان دەدات کـە لەسـەر ڕوو ڕابکێشـن تاوەکو دەیخەنە ناو ئاگری دۆزەخەوە.

وە دووەم کەس کە دادگایی دەکرێت ئادەمیزادێکە کە لــە دونیـادا زانـاو مامۆسـتاو قورئان خوێن بووە.

خـودای گـەورە هـەروەکو کەسـی یەکـەم هــەر چـی چاکەیــەکی لەگـەڵ کـردووە دەیهێنێتەوە بیری ئەویش یــەك بەیـەك پـێیـان لـێ دەنێـت، ئینجـا خـودای گـەورە و میهرەبان دەفەرموێت باشە تــۆ لـە جیـاتی ئەوانـە چ کردەوەیەکی باشـت کـردووە لەبەر خاتری من؟

ئەویش لە وەلاّم دا دەلّێت منیش زانست و زانیاری فێر بووم و خەڵکی ترم فێری زانین کردووەو قورئانم لە پێناوی تۆ خوێندۆتەوە. لە وەلاّم دا خودای گەورە دەفەرمووێت: درۆت کرد. تۆ بۆیە فێری زانست و زانیاری بویت تاوەکو پێت بلّێن زانا وە قورئانت بۆیە دەخوێند تاوەکو پێت بلّێن قورئان خوێنە وە ئەمەشت پێ گوترا.

ئینجا فەرمان دەدات کە لەسەر روو وەکو کەسی یەکەم رایبکێشن تاوەکو دەیخەنە ناو ئاگری دۆزەخ.

ئینجا باسی کەسی سێیەم دەکات کە دادگایی دەکرێت ئەویش ئادەمیزادێکە کە خودای گەورە لە دونیادا داراو دەوڵەمەدندی کردووە وە هەروەکو کەسی یەکەم و دووەم خودای گەورە لێی دەپرسێ کە چیت لەوانە کرد؟ ئەویش دەلّێت هەرچی تۆ پێت خۆش بێت کە ماڵی بۆ بەخش بکرێت لەوەدا ماڵم خەرج کردووە.
خودای گەورە دەفەرمووێت درۆ دەکەی تۆ بۆیە وات دەکرد تاوەکو بلّێن سەخی‌یەو ئەو قسەیەش لە دونیا دا کراوە.

ئینجا فەرمان دەدات کە لەسەر روو رایبکێشن تاوەکو دەیخەنە ئاگری دۆزەخ.
لەم فەرموودەیە چۆنی‌یەتی دادگای وئەنجامی ئەو کەسانەمان بۆ روون دەبێتەوە کە هەردەم هەوڵی ریابازی دەدەن و هاوبەش لە کارەکانیان بۆ خودای گەورە پەیدا دەکەن واتە کردەوەکانیان بۆ ڕەزامەندی و لە پێناوی خودا نایکەن وەئەمەش پێچەوانەی داوای خودایە کەدەفەرموێت: ﴿وما امروا الا ليعبدوا اللّٰه مخلصين له الدين حنفاء﴾ البينه: ٥

بۆیە موسڵمانان دەبێت هەریەکە لەئێمە کاتێك بەهەرکردەوەیەك هەڵدەستین لەپێناوی خودای گەورە دەبێ پڕ بەدڵ بۆخودای گەورە بێت واتە بەنیازێکی ساف

بۆ خودا بیکەن نەك لەبەر پێناوی چەند کەسانێك بیان کەین یان بۆ ئەوەی لەناو خەڵك بناسرێت وەبە سەخیو بەزاناو قورئان خوێن ناومان ببەن و خەڵك باسی ئەو کردەوانە بکات وەئەم کارەش دەبێتە هۆی سڕینەوەی پاداشتی ئەم چاکەیەوە.
جگە لەمەش دەبێتە هۆی دروست کردنی چەندین هۆکاری دەروونی لەسەر خووڕەوشتی ئادەمیزاد ئینجا چ دەربارەی پەیوەندی ئەم ئادەمیزادە لەگەڵ خۆیدا بێت یاخود لەگەڵ کۆمەڵدا.
بۆنموونە کاتێك ئەو جۆرە کەسانە هەڵدەستن بە ئەنجام دانی چەند نوێژێك لەبەرخاتری چەند کەسانێك واتە بۆ ڕەزامەندی خودای گەورە ئەنجامی نادات ئەم کارە کار لەدەروونی ئەم جۆرە کەسانە دەکات.
لەبەر ئەوەی ئەم کارەوایان لێ دەکات کەبەبەردەوامی لەدڵە ڕاوکێ دابن ئاخۆ ئەو کەسانەی بەرامبەریان بەم کارایان دەزانێت یان ناعوە هەست بە کەم و کوڕی دەکات کاتێك بەم کردارە هەڵدەستێ وەبەبەردەوام بوونی ئەم هۆکارە دەبێتە هۆی کاردانەوەوکار کردنی لەسەر دەروونی ئادەمیزاد و تووشی چەندین نەخۆشی دەروونی دەکات وەئەم نەخۆشییە دەروونیانەش وەکو باسمان کرد دەبنە هۆی تووش بوونی ئادەمیزاد بەچەندین نەخۆشی تر کەپیوەندی بەئەندامەکانی تری لەشی ئادەمزادەوە هەیە لەبەر ئەوەی ئەو نەخۆشیانەی ئادەمیزاد تووشی دەبێت هۆیەکەی دەگەڕێتەوە بۆ نەخۆشییە دەروونییەکان.

٣- منەت و ئازاردان لەخێرکردندا (المن والاذى بالصدقة):

پەیامی موسڵمانیەتی ڕۆڵەی خۆی پەروەردە دەکات لەسەر ئەوەی کەماڵ و سامان گشتی هی خودایەو ئەو تەنها جێگرێکە بۆ ئەو سامان و داراییە کەلەلایەن خودای گەورەوە دامەزراوەو لەسەری‌دا وە ئەم جێگیرتنەش لەچەند پلەیەکدایە بەجۆرێك کەسەیر دەکەی هەندێك کەس بەشێکی کەمیان لەژێر دەست دایە لەهەمان کات دا هەندێکی‌تر دەبینین لەو بەندانەی خودا کەسامان و دارایی‌یەکی فراوانیان لەژێر دەست دایە بۆیە یەك لەیاساکانی خودای گەورە داواکردنە لەو کەسانەی کەسامان و داراییان فراوانە کەماڵ و سامان ببەخشن بەو کەسانەی کەنەبوونن، بەمەبەستی دروست کردنی برایەتی و بەهێز کردنی پەیوەندی کۆمەڵایەتی لەنێوان هەژارو دەوڵەمەنددا بەشێوەیەك کەلەیەکتر نزیك ببنەوەو کەسیان رقی لەوی تر نەبێتەوەو رێزی لەیەکتر بنێین لەلایەکی تردا دەبێتە هۆی پاراستن و رزگار کردنی خاوەنەکەی لەچاوچنۆکی و رەزیلی وەدەبێتە دڵ خۆش کەرێك بۆ هەژارو داماوان کەسێبووریان بەم بەخشینە دێتەوەو دەبێتە هاندەرێك بۆیان بۆ ئەوەی بەیانی هەوڵ بدەن کەکارێك بدۆزنەوەو ژیانی خۆیان پێ چارەسەربکەن.

لەبەخشینی ماڵ و دارایی‌دا پێویستە ڕەچاوی چەند خاڵێکی گرنگ بکرێت لەکاتی بەخشینی ئەو ماڵ و سامانە بەهەژارو داماوەکاندا ئەگینا پاداشتی لەبری ئەو چاکەبەدەست ناکەوێت و بەسەری دادەرێتەوە.

یەکەم: خاڵ کە پێویستە ڕەچاوبکرێت ئەوەیە کە بەخشینەکەی لەبەر ڕەزامەندی خوداو فەرمانی خودا بێت نەك لەبەر خاتری چەند کەسانێك بێت.

دووەم: هیچ منەت و کەشخەیەك لەسەر هەژارەکەنەکات.

سێیەم: پێویستە هیچ داوایەکی لێ نەکات بەرامبەر بەو بەخشینە.

وەخاڵی دوەم و سێیەم دەبنە هۆی ئازاردانی ئەو کەسەی کە ئەو ماڵە وەردەگرێت و کار لەدڵ و دەروونی دەکات بەجۆرێك هەست بەکەم و کوڕی دەکات بەرامبەر بەو کەوسەی کەدەستی لەبەر پان دەکاتەوە ئەگەر ڕەچاو نەکرێن.
بۆیە خودای گەورە ئەو کەسانە ئاگادار دەکاتەوە کەمنەت وئازاری هەژران دەدەن لەکاتی بەخشینی دارایی بەسەریان دا کەئەوان بەم کارەیان پاداشتی ئەو کردەوە چاکەیان دەسڕنەوەو لەناو دەبەن واتە ئەم کارەکار لەو کردەوەچاکەیان دەکات کەدەفەرمووێت:

﴿یأیها الذین امنوا لاتبطلوا صدقاتکم بالمن والاذی کالذي ینفق ماله رئاء الناس ولایؤمن بالله والیوم الاخر فمثله کمثل صفوان علیه تراب فأصله وابل فترکه صلداً لا یقدرون علی شيء مما کسبوا والله لایهدي القوم الکافرین﴾

البقرة: ٢٦٤

واتە ئەی ئەو کەسانەی بڕواتان هێناوە خێرو چاکە کانتان بێ پاداشت مەکەن بەمنەت و ئازاردانی دڵی هەژاران وەکو ئەو کەسەی کەماڵ دەبەخشێ بۆ ئەوەی لەناو خەڵك دا ببینرێ وە ئەمەش لەبەر ئەوەی ئەو کەسەباوەڕی بەخوداو ڕۆژی دوایی نیيە تاوەکو بەخشینەکەی بۆ خودا بێت و بەهیوای رزگار بوون بیدات لەڕۆژی دوایی دا وەئەو کەسە وەکو بەردێکی رەق و ساف وایە کەخۆڵێکی کەمی بەسەریيەوە بێت ئینجا بارانێکی دڵۆپە گەورەی بەسەردا ببارێت و خۆڵەکە بەتەواوی بشواتەوە تابەردەکە ساف دەبێت لەتۆزو خۆڵ وە ئەو کەسە بەم کردەوەیەی خێرو ماڵ بەخت کردنەکەی رەش دەکاتەوەو پاداشتی بەرامبەر وەرناگرێت بەجۆرێك کەهیچ شتێکیان بۆ نانوسرێت لەو چاکانەی کە کردوویانە وەهیچ پاداشتێکی لەبری‌دا وەرناگرێت.

خوێنەری بەڕێز خودای گەورە پێویستی بەبەخشینی ئێمەنی‌یە بەڵکو بۆ بەرژەوەندی ئێمە فەرمانی بەبەخشینی ماڵ و سامان و خێرو چاکە کردن کردووە ئەگینا ئەو دەوڵەمەندەو پێویستی بەچاکەکانی بەندەکانی نی‌یە.

وەکاتێك تۆ شتێك دەبەخشی بەهەژارێك پێویستە منەت بزانی لەو هەژارە کەمنەتت لەسەر بکات کاتێك ئەو پارەیەت یان ئەو شتەت لێ وەردەگرێت چونکە تۆ لەرێگای ئەو هەژارە دەست کەوتێکی گەورەت دەبێت لەپاداشت لەلایەن خودای گەورە کەبەراورد بکرێت لەگەڵ ئەو شتە کەمەی کەتۆ دەدەی ئەو هەژارەو خودای گەورە ئەو پاداشتە فراوانەت دەداتەوە.

وەقسەیەکی خۆش لەگەڵ هەژارو داماواندا لەخێری چاکەیەك باشترەکە ئازار و دڵ گران دەبن پێی کەدەفەرموێت.

﴿قول معرف ومغفرة خير من صدقة يتبعها اذى والله غنى حكيم﴾ بقرة: ٢٦٣

لەکۆتایی ئەم ئایاتە خودای گەورە دەفەرموێت کەئەو لەسەر خۆو پەلە ناکات بەتۆلە سەندن ئەگینا بەزووترین کات تۆلەی ئەسەن لەوانەی کەمنەت ئەنێن ودڵی هەژاران دەرەنجێنن.

وەهەروەها دەفەرموێت: ﴿ولا تمنن تستكثر﴾ المدبر: ٦

واتە هیچ شتێك مەبەخشە ئەگەر بەنیازی ئەوەی کەداوای شتی زۆر بکەی بەرامبەر بەو بەخشینەدا.

بەمانای ئەوەی تۆ بەم کردارە ئازاری ئەو کەسە دەدەیت و نیازی خراپت هەیە لەو بەخشینەدا بۆیە لێت وەرناگیرێت و بەسەرت دائەدرێتەوە وە دەبیتە مایەی دڵ ڕەق بوونی هەژاران لەلایەك و هەست بەکەم و کوڕی خۆت لەلایەکی تر کە هەست دەکەی هیچ تاقم وچێژێکت لەم بەخشینەدا نەکردووە وەئەمەش شتێکی

سروشتی‌یە لەبەرئەوەی پاداشت وەرناگری لەلایەن خودا دا بۆیە بەکردارێکی خودایی هیچ هەست بەدڵ خۆشی ناکەی لەو کارە دا کە بەو نیازە دەیکەیت و منەت لەسەر هەژاران دەکەی.

بۆیە پێویستە کاتێك ماڵ دەبەخشین ئەو بەخشینەمان لەسەر رێگایەکی موسڵمانیەتی بێت و مەبەستمان پێی یارمەتی دانی هەژاران بێت بۆ نەهێشتنی برسێتی و ڕەش و ڕووتی لەناو کۆمەڵی مەسڵمانان دا بەمەش هەردەم هەست بەئارامی دڵ و دەروون دەکەیت وهەست دەکەی تۆ شوێنێکت گرتووە بۆ چاك کردنی کۆمەڵ و خۆت بەبەختەوەر دەزانی لەو کاتەی کەماڵ و سامان دەبەخشی وەبەبەخشینی ماڵ و سامان دارایی خاوەنەکەی بەهیچ جۆرێك کەم ناکات ئەگەر بێت وبەنیازێکی ساف بۆ خودا بیدات بەڵکو هەردەم لەزیاد بوون دادەبێت کە دەفەرمووێت:

﴿یمحق الله الربا ویربي الصدقات والله لایحب کل کفار اثیم﴾ البقرة: ٢٧٦

ئازار دانی دایك و باوك (عقوق الوالدین)

واتە دڵ تەنگ کردنی دایك وباووك بەهەر شتێکی خراپ ئینجا چ ئەم شتە لەڕێگای دەرچوون بێت لەو شتانەی کە داوامان لێ دەکەین کەئەنجامی بدەین یاخود لەرێگەی ئەو کردرانە بێت کەداوامان لێ دەکەن کەپێی هەڵنەستین و ئەنجام ئەدەیین بەمەرجێك ئەم داواکاریانە نەبێـە هۆی دەرچوونمان لەرێگای ڕاست.

سۆزو بەزەیی دایك و باووك بەنرخترینو بەرزترین مانای ژیان دەگەێنێت بەتایبەتی سۆزی دایك کەلەپێناو کۆرپەکەی دا هەموو ژیانە تەرخان دەکات بۆ پێ گەیاندنی ئەم کۆرپەیە بگرە هەر لەیەکەم رۆژی دروست بوونی لەنێو سکی دا تاوەکو لەدایك بوونی وبەبەردەوامی ئەم دایکە کۆرپەکەی لەبیر ناکات هەرچەندە ئەم منداڵە

گەورەتر دەبێت و لەوانەیە ماڵیشی دابنێ بەڵام لەگەڵ ئەوەش دا سۆزی دایك باوەڕناکات و هەردەم چاوی لەڕۆلەکەی دایە.

ئەم سۆزو بەزەیەیە والە ئادەمیزاد دەکات ئەگەر بێت وبەپێچەوانەی کاربکات تووشی نەهامەتی و سەر لێشواندن بێت لەبەر ئەوەی تووڕەیی دایك و باووك لەگوناهە گەورەکان دەژمێردرێت بۆیە پێغەمبەرمان (ﷺ) لەفەرموودەکانی دا ئاگادارمان دەکاتەوە لەو خراپی‌یە گەورەیە کەدەفەرمووێت: **(الا انبئك بأكبر كبائر ثلاثا، قلنا بلى يارسول الله قال: الاشراك بالله، وعقوق الوالدين وكان متكئاً فجلس فقال الا وقول الزور ، وشهادة الزور، فما زال يكرها حتى قلنا ليته سكت)** متفق عليه

لەم فەرموودەیەدا پێغەمبەر (ﷺ) تورەکردنی دایك وباووك بەپلەی دووەم دەهێنێتەوە لەپاش هاوبەش دانان بۆ خودای گەورەو میهرەبان دیارە ئەمەش لەبەر گەورەیی ئەم گوناهەیە کەبەم جۆرە لەپاش هاوبەش دانان بۆ خودای گەورە باسی لێ کردووە وئاگادارمانی کردۆتەوە لەئنجامەکانی دا کە تووڕەکردنی دایك و باووك لەگەڵ ئەوەی کارێکی دوون لایەن دەکاتە سەر دڵ و دەروونمان لەهەمان کاتکیش دەبێتە هۆی وەرنەگرتنی چاکەکانمان وەبەسەرمان دادەدرێتەوە ئەگەر خۆمان لەو گوناهە گەورەیە نەپارێزین کە دەفەرموێت: **(ثلاثة لاينفع معهن عمل: الشرك بالله وعقوق الوالدين و الفرار يوم الزحف)** رواه الطبراني.

واتە ئەم سێ گوناهە هیچ کردەوەیەکی چاك نابێتە هۆی رەش کردنەوەی لەتەرازووی کردەوەکان دا کە بریتین لە هاوبەش دانان بۆ خودای گەورەو تووڕەکردنی دایك و باووك و هەڵاتن لەشەڕی بەرگری‌دا.

موسڵمانینە لەم فەرموودەیەدا شتێکمان بۆ ڕوون دەبێتەوە ئەویش ئەگەر بێت و یەکێك لەم گوناهانە ئەنجام بدەین و تۆبەی لەسەر نەکەین ئەوا هەر چەند

کردەوەی چاك بکەین لەبریدا هیچیان لیٚ وەرناگیرێت و بەسەرمان دا دەرێتەوە بۆیە پێویستە موسڵمان ئەگەر هەست بکات کەدایك و باووکی دڵیان شکاوە بەقەدەر نوکەدەرزییەکیش پێویستە هەوڵ بدات بەزووترین کات دڵیان رازی بکات بەهەر جۆرێك بێ تەنانەت بەدووقسەیخۆشیش بێت، لەبەر ئەوەی ئەگەر بێت و دڵی دایك و باووك لیمان رازی نەبێت لەژیانمان دا تووشی چەندین تەگەرەیەك دەبین و شتی چاکمان بۆ نابێت و وەئەگەر بێت و داواشمان لیٚ بکەن پێویستە بەقسەیەکی خۆش دڵیان ڕازی بکەین.

لەبەرئەوەی ڕازی کردنی دڵی دایك و باووك ئەرکێکی پیرۆزە لەسەر شانی گشت ئادەمیزادێك بۆیە خودای گەورە لە قورئانی پیرۆز دەفەرموێت: ﴿ان اشكرلي ولوالديك الي المصير﴾ لقمان: ١٤

لەم ئایەتەدا خودای گەورە سوپاس وستایشی خۆی بەستۆتەوە بەسوپاس ستایشی دایك و باووك واتە هەر کەسێك سوپاسی خودای گەورەی کردوو سوپاسی دایك و باووکی نەکرد ئەوا ئەم کارەی لیٚ وەرناگیرێت و بەسەری دادەرێتەوە.

وە دەفەرموێت:

﴿وقضى ربك الا تعبدوا الا اياه وبالوالدين احساناً اما يبلغن عنك الكبر احدهما او كلاهما فلا تقل لهما افٍ ولا تنهرهما وقل لهما قولاً كريماً﴾ الاسرء: ٢٣

﴿واخفض لهما جناح الذل من الرحمة وقل رب ارحمهما كما ربياني صغيراً﴾

الاسراء: ٢٥

لێرەدا خودای گەورە داوامان لیٚ دەکات کەتەنها ئەو بپەرستین و لەهەمان کات دا لەگەڵ دایك و باووکمان دا رەوشت و کاری چاك ئەنجام بدەین وە ئەگەر بێت و یەکێکیان یان هەردووکیان گەورەبوون واپیشان مەدەکەتۆ لێیان بێزاری هەروەها

دەمەدەمیان لەگەڵ دا مەکە لەو شتانەی کەپێت خۆش نییە بەڵکوتەنها قسەی خۆشیان پێ بڵێ.

هەروەها باڵی خۆت کەچ بکە بۆیان و داوابکە لە خودای گەورە کەبەزەییان پێ بێتەوە هەروەکو چۆن ئەوان تۆیان پێ گەیاندوە ولەبری دا پێویستە هەموو سۆزو نیانێکیان پێشکەش بکەیت وەبۆ ئەومەبەستەچەند خاڵێکی بۆمان دیاری کردووە کەپێویستە لەسەرمان پەیرەوەی بکەین لەکارو کردەوەکانما لەگەلیان دا بەتایبەتی کاتێك لەتەمەن گەورە دەبن لەبەر ئەوەی ئادەمیزادی بەتەمەن بەبچوکترین شت دڵی دەرەنجێ بەجۆرێك زۆر دڵی ناسك دەبێت تەنانەت بەووشەیەکی گران لەبەرامبەرەکەی دڵ رەق دەبێت و هەست بەبێ دەسەلاتی و دڵ تەنگی دەکات لەبەر ئەوە خودای گەورە داوامان لێ دەکات کە واپیشان نەدەیین تە نانەت بەرووکاری دەم و چاومانیش کە بێ زارین لێ یان.

وە گەورەیی پلەی دایك و باووك لەم فەرموودەیەدا بەدیار دەکەوێت کەنزیك بوونەوە و خوورەوشتی چاك لەگەڵ دایك و باووك پێش خۆبەخت کردن دادەنرێت لەپێناو پەیامی خودای گەورە کە دەفەرموێت:

(اقبل رجل الى النبي (ﷺ): فقال: ابايعك على الهجرة والجهاد وابتغى الاجر من الله تعالى فقال : هل لك من والديك احد حي؟

قال: نعم ، بل كلاهما، قال (فبتغي الاجر من الله تعالى؟ قال: نعم قال فارجع الى والديك فاحسن صحبتها) متفق عليه.

باسی سێیەم: کەم کەرەوەکان:

بریتین لەچەند کردەوەیەك کەدبنە هۆی کەم کردنەوەی چاکەکانمان لەکاتی ئەنجام دانیان دا.

بەمانای ئەوەی ئەم کردەوانە نابنە هۆی لەناو چوونی گشت کردەوە چاکەکانمان (وەکو لەناو بەرەکان) بەڵکو هەندێك لەکردەوەچاکەکانمان کەم دەکەنەوە وەبەردەوامی لەسەر ئەم کردەوە خراپانە والە خاوەنەکەی دەکات کە تەرازووی لایەنی باشی کەم بکات و بەلایەنی خراپەکانیدا دابشکێت.

وە ئەم کردەوانەی کەدەیگرێتەوە پەیوەندی بەڕێکخستنی تاك و کۆمەڵ هەیە لەچەند لایەنێکی دا وە لەچەند لایەنێکی تردا پەیوەندی بەئادەمیزاد خۆیەوە هەیە وەسێ شت دەگرێتەوە:

١- الحسد **٢- الغيبه (باس کردنی پاشمله)** **٣- النميمه.**

یەکەم: الحسد (حەسوودی):

پێغەمبەرمان (ﷺ) دەفەرموێت:**(اياكم والحسد، فأن الحسد يأكل الحسنات كما تاكل النار الحطب).**

واتە خۆتان بپارێزن لە حەسوودی بردن بەخەڵکی چونکە حەسوودی چاکەکانتان دەخوات هەروەکو چۆن ئاگر دار دەخوات.

لەشوێنێکیتر دەفەرموێت حەسوودی دین ئەتاشێ و چاکەش دەخوات.

لەم فەرموودانەی پێغەمبەرمان (ﷺ) ئاگادارمان دەکاتەوە لەو کردەوەخراپەیە کەپێویستە خۆمانی لێ بپارێزین لەبەر ئەوەی وەکو کەم کەرەوەیەك چاکەکانمان کەم دەکاتەوە پرسیارێك دێتە پێشەوە ئەویش ئایا حەسوودی چییە؟

حەسوودی ئەوەیە کەتۆ حەزبکەی‌و هیوا بخوازی کەکەسێك شتێکی خۆی لەدەست بدات بۆتۆبێت یان ئەو کەسە ئەو شتەی نەبوایە بەڵکو بۆ هی تۆ بوایە.

وەکاتێك کە بەو کردارە خراپە هەڵدەستیٚ تۆناڕەزایی دەردەبڕی بەرامبەر بەخودای گەورەو میهرەبان کەشتێکی داوەبەکەسێك لەبەندەکانی وە نەیداوە بەتۆ ئەمە هۆی یەکەمی حەرام کردنی حەسوودی‌یە وەهۆی دووەم ئەوەیە کەکاتێك تۆ حەسوودی دەبەی بەکەسێك.

ئەم کردارە کار لەو کەسە دەکات و دەبێتە هۆی تێکدانی و شێواندی ئەو شتەی کە تۆ حەسوودیت پیٚ بردووە بۆیە خودای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا ئاگادری پێغەمبەرمان (ﷺ) دەکاتەوە لە چاوپیسی ئەو کافرانەی کەدەیانەوێت بەو چاو پیسیەیان کارەکەی تێك بدەن کەدەفەرمووێت:

﴿وان يكادوالذين كفروا ليزلقونك بأبصارهم، لما سمعوا الذكر ويقولون انه لمجنون﴾القلم: ٥١

واتە ئەوکەسانەی کەباوەڕیان نەهێناوە بە خودای گەورە بەچاوێکی توندو تیژسەیری تۆ دەکەن بەجۆرێك هەندەی نەماوە کەلەخۆت ببەن و بت خەنە خواریٚ لەشوێنی خۆت دا...هتد.

لەم ئایەتەدا چەکێکی ئەو جۆرە کەسانەمان بۆ بەدیار دەخات کە چاویان بەکاردەهێنن لەحەسوودی بردن دا.

هەروەها لەشوێنێکی تردا داوامان لێ دەکات کە پەنا ببەیتە بەر خودای گەورە لەبەر خراپی ئەو کەسانەی کەدەیانەوێت حەسوودی لێ بدەن کە دەفەرمووێت:

﴿ومن شر حاسد اذا حسد﴾

وەخۆ پاراستن لە حەسوودی بردن بەخەڵکی یەکێکە لەورەوشتانەی کە پێویستە موسڵمان رەچاوی بکاتو هەوڵ بدات خۆی بپارێزێت لەچاو پیسی.

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) قال: قال رسول الله (ﷺ) لاتخاسدوا ولاتناجشوا، ولاتباغضوا، ولا تدابروا ولايبع بعضكم على بيع بعض، وكونوا عباد الله اخواناً المسلم اخوا المسلم لايطلمه ولا يخذله ولا يكذبه ولا يحقره، التقوى هاهنا ويشير الى صدره ثلاث مرات، يحسب امريء من الشر ان يحقر اخاه المسلم كل المسلم على المسلم حرام دمه وعرضه وماله). رواه مسلم.

لەم فەرموودەیەدا چەند رەوشتێکی موسڵمانانەمان بۆ دیاری دەکات کە پێویستە هەموو موسڵمانێك ڕەچاویان بکات لەکارو کردەوەکانی دا بەمانەی خوارەوە.

١- حەسوودی بەیەکتر نەبەین:

٢- ئەگەر کەسێك شتێك ئەکڕێ تۆش نەچیت و بڵێی من پارەی زۆرتری پێ ئەدەم وە مەبەست کڕینی ئەوشتە نەبێت بەڵکو تەنها بۆ هەڵخەڵەتاندی کڕیار بێت.

٣- ئەو جۆرە کزدەوانە مەکەن کەدەبنە هۆی هەڵساندنی رق و کینە وەکو دووزمانی گاڵتە بەیەك کردن و ...هتد.

٤- كڕین و فرۆشتن مەكەن لەسەر كڕین و فرۆشتنی كەسانیتر وەكو ئەوەی كەسێك شتێك بكڕێ وەتۆش بچیت لەسەری زیاد بكەی.

٥- ببینە برای یەكتر چونكە موسڵمان برای موسڵمانە وەنابێ ستەمی لێ بكات و سەر شۆڕی بكات هەروەها نابێت بەچاوی سووك سەیری بكات.

ئەوەی باسمان كرد چەند رەوشتێكی باوەڕدارانە كە پێویستە بەم رەوشتانە بناسرێن وەلە پێش هەموویان دا كە حەسوودی بەیەكتر نابەن چونكە حەسوودی خراپترین نەخۆشیە كەتووشی ئادەمیزاد دەبێت وە ژیانی لێ تێك دەدات ئەمەش هۆیەكەی دەگەرێتەوە بۆ كارێكی دەروونی ناوەكی چونكە ئەو كەسەی كەحەسوودی بە بەرامبەرەكەی دەبات زەرەر لەخۆی دەدات و خۆی تووشی چەندین نەخۆشی دەكات لەبەرئەوەی كاتێك بیر دەكاتەوە لەوەی كە خودای گەورە چەند شتێكی داوەتە ئەو كەسەی بەرامبەر ئینجا چ (سامان یان دەستەڵات یان زانین و زانیاری) بێت وەنەیداوە بەو تووشی غەم و دڵتەنگی دەبێت و وەهیچی لەدەست نابێت كەئەم كردارەی پێ بگورێت لەبەر ئەوە گشت ئەم هۆكارانە لەناو دەروونی دا پەنگ دەخواتەوە و دایدە پۆشێ وەلەگەڵ رۆیشتنی كات دا بۆی دەبێت بە نەخۆشی و نەهامەتی.

وەخراپی حەسوودی لەوە دایە كەئەم كردارە خراپە دەبێتە هۆی لەناو بردنی پەیوەندی كۆمەڵایەتی لەنێوان چین و توێژەكانی كۆمەڵ دا چونكە ئەم كردارە خراپە دەبێتە هۆی ئەوەی هەندێك لەكۆمەڵ رقیان لەهەندێكی تر بێتەوە بەهۆی ئەوەی كەخودای گەورە شتی باشتری داوە بەوان و نەیداوەتە ئەوان وەدەكەونە باس كردنی ئەو كەسانە كەخودای گەورە چەند شتێكی زیاتری داینێ لەوان بۆ

ئەوەی لە نرخیان (مستوى)یان کەم بکەنەوە بەجۆرێك کەوا لەو کەسانە بەکەن کە لەماڵەوە دەرنەچن و لەکارو کردەوەکانیان بوەستن بۆ یەخودای گەورە نەهی لەحەسوودی بردن دەکات کە دەفەرمووێت: ﴿ولاتتمنوا مافضل الله به بعضكم على بعض للرجال نصيب مما اكتسبوا وللنساء نصيب مما اكتسبن وسئلوا الله من فضله ان الله كان بكل شيء عليماً﴾ النساء: ٣٢

واتە ئاوات مەخوازن بەوەی کە خوای پەروەردگار باوی هێندێکتانی پێ داوە بەسەر هێندێکیترتان داو بۆ پیاوان هەیە بەش لەوەی کە کردەوەو کۆشش بەرهەرمیان هێنابێت وە بۆ ئافرەتانیش هەیە بەش لەوەی کەبەکردەوە بەرهەمیان هێناوە وەحەسوودی مەبەن بەوەی کە خوای پەروەردگار داوێتی بەخەڵك بەڵکو داوابکەن لەخودا کەبە میهرەبانی خۆی بەشتان بدات کەهەمیشە زاناو ئاگادارە بەهەموو شتێك.

کەواتە هەموو کارو کردەوەکانی ئەو راستەو ئاوات حەسادەت بردن بەبەخشینەکانی خوای پەروەردگار زۆر بێ جێو نەزانینە بەوەی کە خوای پەروەردگار بەگەورەییو زانینی خۆی شت دەدات بەبەندەکانی.

چۆنیەتی رزگار بوون لەحەسوودی

پێغەمبەر (ﷺ) باسی ئەو رێگایەشمانی بۆ کردووە کەچۆن پێی رزگار دەبین لەو دەردەناخۆشە کە دەفەرموێت:

(اذا نظر احدكم الى من فضل عليه في المال والخلق فلينظر الى من هو اسفل منه ممن فضل عليه) رواه بخاري

واتە ئەگەر کاتێك سەیری کەسێکتان کرد کەباری ئەو لەسامان و رەوشت زیاتر بوو باڵەهەمان کات دا سەیری ئەو کەسانە بکات کەلەو لەژێر ترن کە باری ئەو چاکترە ە لەو کەسانە.

بۆیە لەسەر ئادەمیزاد پێویستە بەکارو کردەوەکانی هەلبستێ کەئەنجامیان دەدات وە ئەو کردەوانە بەراوورد نەکات لەگەڵ ئەو کەسانە کە شەنسیان لەوزیاترە بەڵکو سەیری ئەوکەسانە بکات کەلەو کەمتر شەنسیان هەیە بەجۆرێك کەچاکەی خودای لەسەر بزانێت وەتۆ چەند بێ دارایی‌و سامان بیت کەسانێکی تر هەیە لەتۆ بێ دارایی‌و بێ سامان تر بین و یاخود تۆ چەند هەوڵ بدەیت ونەگەیتە ئەنجامێکی باش لەکارەکانتدا کەسانێکی‌تر هەن کەچەندین ساڵە هەوڵ دەدەن ناگەنە ئەنجام لەکارەکانیان داوە بەم کرداره جۆرە (قەناعەتێکت)بۆ دروست دەبێت و دڵ و دەروونت ئارامی دەیگرێت و دەحەسێتەوە وە بە بەرامبەرەکەت هەڵناچێت ئەگەر شتێکی لەتۆ زیاتر پێ درابوو.

وەلەکۆتاییدا بەپێویستی دەزانم کە بۆ خوێنەری بەرێز روون بکەمەوە کە حەسوودی تەنها لەدوو شت دا دەبێت بەپێی فەرموودەکانی پێغەمبەر (ﷺ) :

(عن ابي هريرة (رضي الله عنه) قال رسول الله (ﷺ): لاتحاسد الا في الاثنين: رجل اتاهُ الله القران فهو يتلوه اناء الليل والنهار يقول لو اتيت مثل ما أتى هذا لفعلت كما يفعل، ورجل اتاه الله مالا ينفقه في حقه فيقول لو او تيت مثل ما اتى لفعلت كما يفعل). رواه بخاري

واتە حەسوودی بوون تەنها لەدوو رەوشت دا دەبێت یەکەم کەسێك کەخودا قورئانی پێ بەخشیوە بەجۆرێك کەبەشەو بەرۆژ دەیخوێنێتەوە وەئەویش بلێت (ئەو کەسەی کەحەسوودی پێ دەبات) ئەگەر منیش وەکو ئەو کەسەم بۆ بهاتبایە وەکو ئەو دەم خوێندەوە.

دووەم: کەسێك کە خوای پەروەردگار سامانێکی پێ داوەو ئەو دیبەخشێ لەو مافەی کەپەیوەندی بەو سامانەوە هەیە ئەویش بلێت ئەگەر منیش ئەو سامانەم هەبوایە وەکو ئەو مافەکانیم دەبەخشییەوە وەئەم دوو هۆکارە دەبنە هۆی دروست کردنی بەربەرەکانی لەدوو لایەنی باشدا کە قورئان خوێندن ومالْ بەخشینە بۆیە حەسوودی تیادا کار لەکردەوەکانی خاوەنەکەی ناکات.

٣- باس کردنی پاشەملە (الغیبة)

غەبیەت: واتە باس کردنی خەڵك بەچەند شتێك کە ئەگەر بۆی بگەرێتەوە پێی ناخۆش بێت جائەو باس کردنە لەرەگەزی بێت یان لەدرێژو کورتی بێت یاخود لەکردەوەی بێت وە کو بڵێت (ئەو دوو رووە یان باوکی پینەچییە یان رەوشتی خراپە، درۆزنە، رەزیلە یان لەکاتی خواپەرستیدا بلێت ئەو کەسا نازانێ کرنۆش ببات یان لەگەڵ باوك و دایکی باش نییە بان تەنها بلێت کراسی بەری رێك و پێك نییە) ئەمانە گشتی باس کردنی بەخراپییەو خاوەنەکەی پێی ناخۆشە ئەگەر بێت و بۆی بچێتەوەیان لەپێشی پێی بڵێت وەئەم کارەش پێچەوانەی رەوشتی موسڵمانەو پێچەوانەی داواکاری خودایە لەسەر ئێمەی موسڵمان کە دەفەرمووێت:

﴿یاایها الذین امنوا اجتنبوا کثیراً من الظن ان بعض الظن اثم ولاتجسسوا ولا یغتب بعضکم بعضاً ایحب احدکم ان یاکل لحم اخیه میتاً فکرهتموه واتقوا الله ان الله تواب رحیم﴾ الحجرات: ١٢.

واتە ئەی ئەو کەسانەی کەباوەڕتان هێناوە زۆر خۆتان بپارێزن لەگومان بە خەڵك چونکە گومان کردن بەخەڵکی بەبێ بەڵگە شتێکی گەورەو زۆر گوناهە وەدوای کارو کردەوە تایبەتی‌یەکانی خەڵك مەکەون و باسی خەلك بەخراپە مەکەن بەو شتانەی کەپێیان ناخۆشەو نموونەیەکی خراپ بۆ ئەم کردەوە خراپە دەهێنێتەوە کەباس کردنی خەڵك وەکو ئەوە وایە کەتۆ گۆشتی برای خۆت بخۆیت کەئێوە چۆن لەو کردارە ڕادەکەن بە (طبیعة)ی خۆتان لەبەرگەورەیی ئەو کارە.
وەخراپی ئەو کارە لەوەدایە کەتۆ کاتێك باسی یەکێك دەکەیت بەخراپەو ئەو قسەیە بۆ خاوەنەکەی دەگەڕێتەوە ئیتر ئەویش لەجێگای خۆی بەدوای شتێك دەگەڕێت کەباسی تۆی پێوە بکات و ئینجا ئەم کارە بەرەبەرە گەورە دەبێت تاوەکو هەندێك جار دەگاتە پلەی شەڕ کردن و تێك دان هەر لەبەر ئەمە پێویستە هەر کەسێك کەباسی خەڵك دەکات بزانێت کەبەو کردارە تووشی تووڕەیی خوای پەروەردگار دەبیت وە دەبێتە هۆی لەناو چوونی چاکەکانی لەڕۆژی دواییدا لەبەر ئەوەی ئەو چاکانە دەگواسترێتەوە لەڕۆژی دواییدا بۆ تەرازووی ئەو کەسەی کەئەو باسی کردووە لە جیاتی ئەو قسانەی کە کردوویەتی لەسەر ناموسی (عرض) ئەو کەسە چونکە ووشەی ناموس مانایەکی فراوانی هەیە وەکو ڕەوشت و خواپەرستی وجل بەرگ ورەگەزو گشت کردەوەکانی‌تر کە پەیوەندی‌یان بەژیانەوە هەیە وە ئەگەر بێت و چاکەشی نەبێت ئەوا هەندێك لەخراپی ئەو کەسەی بۆ دەگوازرێتەوە نێو تەرازووی خراپی وە ئەمەش کردارێکی زۆر خراپە چونکە تەرازووی ئەو ڕۆژە

هیچ فێل نازانێت لە وانەیە تەنها بەکەم کردنەوەی چاکەیەك لەچاکەکانت یان بەزیاد کردنی خراپەیەك لەخراپەکانی ئەو کەسە لایەنی تەرازووت دا بشکێت ولەئەنجام دا بەرەو دۆزەخ بچێت.

وە کەمترین پلەی خراپی ئەم کارە ئەوەیە کەوەك کارلێ کەرێك کار لە هەندێك لەکردەوە چاکەکانمان دەکات ودەیان سڕیتەوە کە پێغەمبەرمان (ﷺ) دەفەرمووێت: **(ماالنار في اليبس باسرع من الغيبة في حسنات العبد)**

واتە ئاگر خێراتر نی‌یە کاتێك لەپوش وپەلاش هەڵدەگیرسێ لەخێرایی غەیبەت لەخواردنو سڕینەوەی چاکەکانی بەندەکان.

بۆیە پێویستە ئاگاداری خۆمان بین لەباس کردنی خەڵکی دا وە ناموسی خەڵکی باس نەکەی بۆ ئەوەی خۆمانی پێوە خەریك بکەین یان بۆ ئەوەی چەند کەسانێك بەپێکەنین بینین، وە پێغەمبەرمان (ﷺ) بەم جۆرە باسی غەیبەتی کردووە:

(ذكرك اخاك بما يكرهه ، قيل: ارأيت ان كان في اخي ما اقوله؟ قال: ان كان فيه ماتقوله فقد اغتبته وان لم يكن فيه فقد بهته) رواه مسلم والترمذي واحمد وابوا داود والدرامي.

پێغەمبەرمان (ﷺ) دەفەرمووێت غەیبەت ئەوەیە کەتۆ باسی براکەت بکەی بەو شێوەیەی کەپێی ناخۆش بێت، ئەوانیش ووتیان ئەدی ئەگەر برایەکەم وەکو باسی دەکەم وابێت؟ ئەویش ووتی: ئەگەر وابێت واتە غەیبەتت کردووە وەئەگەر وانەبێت واتە بوختانت پێ کردووە.

واتە ئەو شتەی کەتۆ باسی دەکەی وایە ڕاستە چونکە زۆر کەس دەبینین باسی خەڵك دەکەن پێیان دەڵێن باسیان مەکەم دەڵێن ئێمە بەراستی باسیان دەکەینو ئەمەش غەیبەت نی‌یە، بەڵام لەڕاستی‌دا ئەوە غەیبەتە بەپێی پێناسەی پێغەمبەر

(ﷺ) بۆ غەیبەت، ئەگەر وانەبێت کەواتە تۆ بەکەسەت هەڵبەستووەو بوختانت پێ کردووە کاتێك ئەوقسانەی لەسەر دەکەیت.

وەزۆر هۆیەکانی غەیبەت دەگەڕێتەوە بۆ حەسوودی چونکە زۆر کەس دەبینین کاتێك سەیری بەرامبەرەکەی دەکات سەرکەوتووە لەکارەکانیو خەڵك بەباشی باسی دەکەن ئەو خۆی پێ ڕانەگیرێت لەوکاتەدا وەدەست بەباس کردنی ئەو کەسە دەکات بۆ ئەوەی پارێزگاری لە ناوی خۆی بکات کاتێك خۆی بەراوورد دەکات لەگەڵ ئەو کەسەدا لەبەر ئەوەیە خودای گەورە دەبینین لەزۆر جێگا غەیبەت و حەسوودی پێکەوە دەبەستێتەوە:

(رويَّ انه (ﷺ) قال: من كانت لاخه عنده مظلمة في عرض او مال فليستحللها منه من قبل ان ياتي يوم ليس هناك ديناراً ولا درهم انما يؤخذ من حسناته فان لم يكن له حستات اخذ من سيئات صاحبه فزيدت على سيئاته) حديث صحيح

لێرە پێغەمبەر (ﷺ) جارێکیتر باسی ئەو کردارە خراپە دەکات و بەستەم ناوی دەباتوەدەفەرموویت هەرکەسێك هیچ شتێکی لەسەر برایەکەی هەیە لە ناموس یان پارە، با بۆ خۆی حەڵالی بکات (واتە گەردنی خۆی پێ ئازاد بکات) لەپێش ئەو ڕۆژەی کەنەدینارو نەدرهەم هەیە بەلکو بەگوێرەی چاکەکانی لێی وەردەگیرێت وەئەگەر چاکەش نەبێت ئەوا هەندێك لەخراپەی ئەو کەسە بۆ زیاد دەکرێتە سەر خراپەکانی.

کەی دەتوانین باسی خەڵك بکەین

خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا ئەم ڕێگایەشی پێ داوین کە دەفەرموێت:

﴿لايحب الله الجهر بالسوء من القول الامن ظلم وكان الله سميعاً عليماً﴾

النساء: ١٤٨

واتە خودا پێی خۆش نییە ووتن و دەربرینی بەدوو خراپ لەلایەن هیچ کەسێکەوە مەگەر کەسێك کەستەم و دەست درێژی لێ کرابێ وە خوداش هەردەم زانایەو ئاگادارە.

واتە هیچ رێگرێك نییە لەسەر کەسێك وەبۆی بەغەیبە نانوسرێت کاتێك باسی کەسێك دەکات کەستەم و دەست درێژی لێ کردبێ وەشکایەتی لێ بکات یان وەلامی جون و قسەی خراپی بداتەوە ئەمەش گشتی بۆ پارێزگاری کۆمەڵە لەو جۆرەکەسانە کەدەبنە مایەی تێر لەنێو دڵی کۆمەڵ و بەرەبەرە هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵ لەیەکتر دەکەن بەجۆرێك کەبرا رقی لەبرا هەلبستێ ئەدی چۆن برای ئەوە واباسی خراپی ئەو دەکات چۆن ئەمە ڕوو دەدات وەلەئەنجام دا بناغەی کۆمەلایەتی تێك دەچێت و هەموو دەبن بە دوژمنی یەکتر.

بۆیە ئادەمیزاد دەبێ بزانێت بەباس کردنی خەڵکی تووشی توورەیی خودا دەبێت وە ناشزانێ لە هەمان کات دا ئایا لە توورەیی ئەو کەسانە رزگاری بێت کە ئەو باسەیان کردووە بەو جۆرە بۆیە خودای گەورە ئەو جۆرە کەسانە فڕێ دەداتە (ویل) مەکە شوێنێکە لە دۆزەخ نوێژنەکەرانی دەچێتێ وە ئەم کەسانەشی دەچێتێ کەباسی خەڵك دەکەن کە دەفەرموێت:

﴿ويلٌ لكل هُمَزةٍ لُمَزة﴾

جا خوێنەری بەرێز خۆت لەو شوێنە رزگاری بکەو دوور بکەوە پێش ئەوەی رۆژێك دابێت کە کار لەکار بترازێ و هیچت بۆ نەکرێت لەو کاتەدا هەروەها باس کردنی خەڵکی ئادەمیزاد تووشی چەندین نەخۆشی دەروونی دەکات وە ئەم نەخۆشییە دەروونیانەش دەبنە هۆی نەخۆشی تر کە تووشی لەشی ئادەمیزاد دەبن.

لەبەر ئەوەی کاتێك تۆ باسی خەڵك دەکەی لە هەمان کات دا بیر لەوە دەکەیتەوەو خۆت خەریك دەکەی ئاخۆ ئەو قسانەی کە کردووتە بۆ خاوەنەکەی دەچێتەوە یان

نا وە ئەگەر بۆی چووەوە من وەلاًمم چی بێت وەچەند بیرکردنەوەی تر تاوەکو هەندێك جار ئەو کەسەی کە باست کردووە دەێتەوە لات و چەندین جوێنت پێ دەدات و تۆش گەلێك جار توانای وەلاًم دانەوەشت نابێت وە لە ناخت هەڵی دەگریت و دەبێتە هۆی تووش بوونت بە چەندین نەخۆشی.

رێگرتنی خودای گەورە لە ئەنجام دانی ئەم کارانە کە بە تەرازووی کردەوە دەمان ترسێنێ گشتی بۆ سوودی کۆمەڵ وتاکە سوودی کۆمەڵ لەوە دایە بۆ یەك گرتنی کۆمەڵ وە سوودی تاك لە رزگاربوونی لە چەندین نەخۆشی دەروونی و رزگاربوونیشی لە رۆژی دوایی دایە.

جا خوێنەری بەرێز دەتۆش هەوڵ بدە سوود وەربگری و پارێزگاری لە ماف خۆت بکەی لە ژیانت و لە رۆژی دواییش دا.

٢- النميمة

(عن ابي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي (ﷺ) قال: من لم يدع قول الزور والعمل به والجهل فليس لله حاجةٌ أن يدع طعامه وشرابه)

واتە هەرکەسێك واز نەهێنی لە هەڵبەستنی قسە بە خەڵکی و کاربکات بەو قسەیە بە نەزانی با هیچ بۆ خودا بەزۆری نەبێت واتە ئەم کردەوەیە کار لە رۆژیەکانمان دەکات.

پاش ئەم فەرموودەیە پێویستە بزانین نمیمی چی‌یە؟ نمیمی بریتی‌یە لە گواستنەوەی قسەو کردەوە لە نێوان دوو کەس یان زیاتر بە جۆرێك کە بەراستی نەیگێریەوەو یاخود بەراستیش بێت بەلاًم مەبەستت تێك دانی نێوانیان بێت.

ئەمەش کردەوەیەکی زۆر خراپە لەبەر ئەوەی دەبێتە هۆی تێك دانی پەیوەندی کۆمەلاًیەتی کە ئایین زۆر تەرکیزی لەسەر دەکات و هەردەم داوامان لێ دەکات کە بی‌پارێزین لەبەر ئەوەی هەر کۆمەڵێك کە پەیوەندی پچڕا لە نێوان چین و

توێژەکانی دا ژیان لەو کۆمەڵە وەکو بەندیخانەی لیٚ دێت بەجۆرێك هەرکەسێك وا هەست دەکات کە بەتەنیا دەژێت وەکەس لەخۆی بە نزیك نازانێت کە باسی ژیان و تەنگ و تەگەرەکانی بۆ بکات بۆ ئەوەی رزگاری بکات لەبەر ئەوە لە ئاییںی ئیسلام زۆر جار ئەم خاڵە دووبارە کراوەتەوەو هەموو کردارەکانی نەهی لیکردووە کە دەبنە هۆی تێك دانی ئەم پەیوەندی‌یە وە لە قورئانی پیرۆزدا خودای گەورەمان داوامان لیٚ دەکات کە خۆمان بپارێزین لە قسەی ناراست کە دەفەرمووێت:

﴿واجتنبوا قول الزور﴾

بەڵیٚ لەسەر موسڵمان پێویستە خۆی بپارێزی لەم رەوشتە خراپەیە کە هیچ سوودێکی بۆ ئەو تیا نی‌یە تەنها زەرەر نەبێت کە بەخۆی و بە کۆمەڵ دەگەینێت چونکە ئەنجامەکەی هەر دروست بوونی شەرو رق و کینە هەڵساندنە ئینجا لە هەر لایەکەوە بێت لە نێوان بەرامبەرەکەی یاخود وەکو باسمان کرد لە نێوان خۆی و بەرامبەرەکانی‌دا وە بەم جۆرە پەیوەندی نێوانیان دەپچرێت و بە درۆزن و ناپاك ناوی دەبن.

هەروەها قورئانی پیرۆز نەمیمی بە یەکێك لەو رەوشتانەی دادەنێت کە بیٚ باوەڕو دووڕووەکانی پی‌ی دەناسرێن کە دەفەرمووێت:

﴿ولاتطيع كل حلافٍ مهين * همّازٍ مشّاءٍ بنميم﴾ القلم: ١٠

واتە بەگویٚ و بدوای ئەو کەسانە مەکەوە کە زۆر سوێند دەخۆن بە درۆو باسی خەڵك دەکەن بۆ تێك چوونی نێوانیان کە هەردەم هەوڵی بۆ دەدەن.

ئەم کردەوەیەش بە یەکێك لە نەخۆشی‌یە دەروونیەکان دادەنرێت کە تووشی ئادەمیزاد دەبێت وە هۆیەکەی دەگەرێتەوە بۆ دوودڵی باوەڕو حەسوودی بردن بەبەرامبەر کە زۆر کەس دەبینیت کە سەیری چەند کەسانێکی بەرامبەری دەکات

زۆر لەگەڵ یەکدا ڕێك وپێکن وە بەهانای یەکتر دا دێن ئەو زۆر ئەوەی پێ ناخۆشە و هەوڵ دەدات ئەم پەیوەندیە لە نێوانیان دا تێك بدات ئینجا کاردەکات بۆ گواستنەوەو هەڵ بەستنی قسەی ناراست لە نێوانیان دا.

بۆیە ئەم جۆرە کەسانە پێویستیان بە چارەسەرێکی دەروونی هەیە ئەویش باس کردن و یاد کردنەوەی خودای گەورەیە لە هەموو کارەکانیان دا بۆ ئەوەی لەم کارە رزگاریان بێت. کە خودای گەورە دەفەرموویێت:

﴿ألا بذكر الله تطمئن القلوب﴾

وە لە خراپی ئەم کردەوەیەدا پێغەمبەرمان (ﷺ) دەفەرموویێت:

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) قال: قال النبي (ﷺ) تجد من شر الناس يوم القيامة عند الله ذا الوجهين الذي يأتي هؤلاء بوجهٍ وهؤلاء بوجه)

واتە خراپترین کەس لەلای خودای گەورە لە رۆژی دوایی‌دا دووروو وە کە بەروویێك دێتە لای ئەمانەو بە روویێکی‌تر بۆ لای ئەوانی تر دەچێت.

باسی چوارەم (وەرنەگرەکان)

١- خێر کردن بە ماڵی حەرام:

خودای گەورە دەفەرموویێت:

﴿يا أيها الذين آمنوا انفقوا من الطيبات ماكسبتم ومما اخرجنا لكم من الارض ولا تيمموا الخبيث منه تُنفقون﴾ البقرة: ٢٦٧

واتە ئەی ئەو کەسانەی کە بڕواتان هێناوە بەخت بکەن و ببەخشن لە ڕێگای خودای گەورە دارایی چاك و بە نرخ لەوەی کە بە کارو کاسبی پەیداتان کردووە وە لەو بەروبوومە چاکانەی کە لە زەوی‌دا دەرمان هێناوە بۆتان وە مەگەڕێن بە دوای

خراپ و بێنرخ تاوەكو لەوەی بەخت بكەن و بیدەن لە رێی خودا دا لە كاتێك دا ئەگەر بدرێ بە خۆتان وەری ناگرن مەگەر بەچاو پۆش و شەرمەوە نەبێت.

خوێنەری بەرێز ئەمەیە پەیامی موسڵمانان سەیر بكەو چۆن رۆڵەكانی خۆی لەسەر رێگای راست و دروست پەروەردە دەكات وە هانیان دەدات لە بەخت كردنی ماڵ و سامانیشیان شتی بە نرخ و باش پێش كەش بكەن بۆ ئەوەی خۆشەوەیستی سامانیان نەچێتە دڵیانەوە لەسەر ئەم خاڵە خودای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرمووێت:

﴿لن تنالوا البر حتى تُنفقوا مما تُحبون﴾ آل عمران: ٩٣

واتە پاداشت وەرناگرن تاوەكو بەخت نەكەن لەو شتانەی كە خۆشتان دەوێت.

لەم دوو ئایەتەدا خودای گەورە هانمان دەدات بۆ فێركردن و بەخت كردنی سامان و دارایی چاك لە رێگای خودای گەورەدا وە لەو شتانەی كە حەز دەكەین هەردەم بۆخۆمان بێت لەبەرئەوەی خودای گەورە شتی خراپ وەرناگرێت و پاداشت بۆ خاوەنەكەی نانوسرێت لەبەری ئەو شتە خراپەدا.

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) قال: قال رسول الله (ﷺ) (ان الله طيبٌ لا يقبل إلاّ الطيباً وان الله امر المؤمنين بما امر به المرسلين: فقال تعالى ﴿يا أيها الرُسُل كلوا من الطيبات واعملوا صالحاً﴾ **وقال تعالى:** ﴿يا أيها الذين آمنوا كلوا من الطيبات ما رزقناكم﴾ **ثم ذكر الرجل يُطيل السفر أشعث أغبر يمد يديه الى السماء يارب يارب ومطعمه حرام ومشربه حرام وملبسه حرام وغذي بالحرام فأنّى يُستجاب لذلك)**

رواه مسلم

واتە خودای گەورە پاك و بێگەردە و تەنها پاك و بێ گەرد نەبێ وەرناگرێ.

وەخودای گەورە فەرمانی داوەتــە خـاوەن بـاوەران بـەم جۆرەی فـەرمانی داوەتـە پێغەمبەران کە دەفەرموویێت ئەی پێغەمبــەرانی مـن شـتی پـاك و حـەلاڵ بخـۆن وە بەکاری بهێنن وە کردەوەی باش بکەن وە هەر بـەو جـۆرە خـودای گـەورە فـەرمان دەداتە باوەداران و دەفەرموویێت ئەی خاوەن باوەران لەو حەلاڵ و بێگەردە بخـۆن و بەکاری بهێنن کە داومانە بە ئێوە.

وەهەر لەم فەرموودەیەدا پێغەمبەر (ﷺ) باسی جۆرە پیاوێك دەکات کـە رێگایـەکی دوور و درێژی بڕیوە وە وای لێدێت موی سەری نارێك دەبێـت و تـۆزاوی دەبێـت وە دەستی خۆی بەرز دەکاتەوە بۆ ئاسمان و لە خـودای گـەورە دەپارێتـەوەو دەڵێـت خودایە لەوە رزگارم بکە خودایە ئەم شتەم بدێ لەگەڵ ئەوەش دا خواردەمەنی ئەم رێبوارە حەرامەو هەر بە حــەرامی پـێ گـەیندراوەو گـەورە بـووە چـۆن ئـەم جـۆرە کەسە پارانەوەی قبوول دەبێت واتە قەبوول نابێت.

بەڵێ خودای گەورە خاوێنەو تەنها شتی خاوێن نەبێت وەرناگرێت واتــە هـەر شـتێك کە بەخۆت ئەی خۆی و بەکاری دەهێنی یان بۆ ماڵ و منالّت بەکاری دەهێنی دەبێ لەو بێ بەخشی وە دەبێت ئەم شتە حەلاڵ بێت ئەگـەر بـەنیازی پاداشـت وەرگرتـن بی بەخشی هەروەها دەبێـت لـەپێناو خـودای گـەورە بێـت تـاوەکو بـۆت بـە چاکـە بنووسرێت لە تەرازووی چاکەکانت دا.

(عن ابن عمر (رض عنهما) عن النبي (ﷺ) قـال: لا يقبـل الله صـلاة بغـير طـهور و لاصدقة من غلول) رواه الخمسة إلاّ الترمذي

واتە: خودای گەورە نە نوێژ بەبێ دەست نوێژ وەردەگرێت وە نەخێر لـەگزی و دزی وەردەگرێت.

عن ابن مسعود :قال الرسول (ﷺ) لا يكسب عبد مالاً حراماً و تصدق به فيقبل منــه ولا ينفق منه فيبارك الله لة فيه و لا يتركه خلف ظهره إلاّ كان زاده الى النار إن الله

تعالی لا یمحو السيء بالسيء ولکن یمحو السيء بالحسن ان الخبیث لا یمحو الخبیث. رواه احمد .

حەرام هەر حەرامە هەر چەندە نیازی ئەو کەسەی کە پیّی هەڵدەستیٚ باش بێت و هەرچەندە مەبەستی چاکە بێت وە پەیامی موسڵمانیەتی بە هیچ جۆرێك رازی نابێت کە حەرام ببێتە ئامرازێك بۆ گەیشتن بە ئامانج و مەبەستی بۆیە گەیشتن بە ماف دەبێت لە رێگای مافەوە بێت بە تەنها.

هەر لەبەر ئەوە پاداشتی ئەو کەسە نادرێتوە و گوناهی لەسەر هەڵناستێت هەرچەندەماڵی خۆی ببەخشێت ئەگەر بێت و ئەو ماڵ و سامانەی لە رێگای ریباو قومار و هەر رێگەیەکی تر کە خودای گەورە رێگای پیّ نەدابێت کە تێیدا ماڵ سامان کۆبکرێتەوە واتە خراپی ئەم کارە لەسەر ئەم جۆرە کەسانە ناسرێتەوەو هەڵ ناگیرێت با هەر مەبەستیشیان چاکە بێت لەبەر ئەوەی سەرچاوەی ئەم ماڵەیە خراپە لەبەر ئەوە دەرئەنجامیشی هەر خراپەو بە چاکە بۆ خاوەنەکەی نانووسرێت ولیّی وەرناگیرێت.

٢- باوەڕکردن بە جادووکەر:

قال علیه الصلاة السلام (من أتی عرّافاً فسأله عن شيءٍ فصدقه بما قال لم تقبل له صلاة أربعین یوماً) رواه مسلم

واتە هەرکەسێك بچێت بۆلای ئەو کەسانەی کە بە عراف ناسراون بۆ ئەوەی پرسیاری لیّ بکات لە هەندێك شت و باوەری پیّ بکات ئەوا نوێژی لیّ وەرناگیرێت لە ماوەی چل رۆژی داهاتوودا.

جادووکەر : ئەو کەسانەن کە پرو پاگەندە دەکەن بەوەی کە دەتوانن هەموو شتێك دەربارەی بزر بووەکان و نادیارەکانی داهاتوو بدۆزنەوەو پەردە لەسەر نوسراوی داهاتوو هەڵ بگرن و بیدۆزنەوە.

باوەر کردن بەو جۆرە کەسانە مرۆڤ دەخاتە خانەی ئەو کەسانەی کە باوەریان نەهێناوە بە پێغەمبەر (ﷺ) لەبەر ئەوەی کاری ئەم جادوو کەرانە پێچەوانەی یاساو پەیامی خودایە وە پێچەوانەی گشت ئەم ئایەتانەیە کە بۆمان روون دەکەنەوە کە کەس لەخودا زیاتر ناتوانێ شتێك لەنادیار بزانێ وە کەس بۆی نییە پەردە لەسەر قەدەر هەڵ بگرێ و بیدۆزێتەوە کە دەفەرموێت :

﴿قل لا اقول لكم عندي خزائن الله ولا اعلم الغيب ولا اقول لكم اني ملك ان اتبع الا ما يوحى الي﴾ الانعام :٥٠

لەم ئایەتەدا خودای گەورە بە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمووێ: بلێ من هیچ شتێکم لانییە لە کۆکراوەی زانستی خودای گەورە لەو زانستانەی کە بۆ کەس نییە لەئادەمیزاد بیزانێت لەبەر ئەوکەس ناگات بەم پلەیە وە هیچ لەداهاتووی نادیار نازانم وەناش لێم من فریشتەم بەڵکو تەنها بەدوای ئەو شتە دەکەوم کە پێك رادەگەیەندرێت.

لەم ئایەتەدا بۆمان روون دەبێتەوە کە پێغەمبەرانیش بۆیان نییە لەم زانستە بزانن وپەردە لەسەر نادیار هەلبگرن لەبەر ئەوەی ئەم زانستە پەیوەندی تەنها بەخودای گەورەوەهەیە وەبەهیچ کەسێکی ترەوەنییە.

وقال عليه الصلاة السلام: من اتى كاهناً فصدقه بما قال فقد كفر بما انزل على محمد (ﷺ) رواه البزاز

لەم فەرموودەیەش دا پێغەمبەر (ﷺ) ئاگادارمان دەکاتەوە لەو کردارە خراپەو پێمان رادەگەیەنێ کەهەرکەسێك باوەڕ بەم جۆرە کەسانە بکات ئەوا بابزنێ ئەو کەسە باوەڕی نەماوە بەوەی کە بۆمن هاتۆتە خوارەوە.

ئەدی چۆن تۆ کاتێك باوەڕ بەم جۆرەکەسانە دەکەیت تۆ وادەگەیەنی کەتۆ باوەڕت نییە بەو هەموو ئایەتانەی کەپێت رادەگەێنن کەتەنها خودای گەورە و میهرەبان لەتوانای داهەیە نادیار بزانێ بۆیە لە کردەوەکانمان دا خودای گەورە لەسەر ئەم بابەتە دەفەرموێت: ﴿وان تستقيموا بالازلام ذلكم فسق﴾ المائدة: ٣

واتە لەرێگا دەردەچێت ئەگەر بێت و پەنا ببەیتە بەر ئەزلام بۆ زانینی ئەو شتانەی کەلەو کارەیان لەو گەشتەی کەدێتە پێشەوە بیزانێ.

لێرەدا پرسیارێك دێتە پێشەوە ئەوش ئایا ئەزلام چییە؟

ئەزلام: لەناو عەرەباکان پێ یان دەگووت (اقدح) وبریتی بوو لەسێ تیر لەناو کیفکەێك کەتەنها کۆتایی ئەم تیرانە تیادا بەدیار دەکەوت کە لەسەر یەکێکیان نووسراو بوو (نهانی ربی) وە لەسەر دووهەمیان نووسرابوو (امرنی ربي) وەلەسەر سێ هەمیان هیچ نەنوسرابوو.

ئەگەر بهاتبایە سەفەرێکیان هەبوایە یان ژنیان هێنابا وەهەر شتێکی‌تر لەو بابەتە دەهاتن بۆ ئەم شوێنەی کەئەم تیرانەیان لێ دادەنا لەلای بتەکان وە ئەم تیرانەیان رادەکێشا ئەگەر تیری (امرنی ربی) رابکێشرابایە ئەوا کارەکەیان ئەنجام دەدا وە ئەگەر بەپێچەوانەوە (نهانی ربي) بوایە ئەوا ئەنجامیان نەدەدا وەئەگەر (بێ نووسینەکە) دەرچوو بووایە دووبارەو سێ بازەیان دەکردەوە هەتاوەکو امرنی یان نهانی دەردەچوو.

وەلەسەردەمی تازەدا چەندین جۆر شتی وادەبینین کەهەندێك کتاب دەکەنەوەو خاڵ خاڵ دادە نێن بۆ زانینی هەندێك شتی نادیار بەنەزانی خۆیان بەهۆی ئەم خاڵ خاڵ کردنەوە هەندێکی‌تر فنجان دەخۆنەوە...هتد ئەم کارانەش گشتی دەرچوونە لەرێگای ڕاستی و حەرامە.

قال النبي (ﷺ): (لاينال الدرجات العلي من تكهن او استقسم او رجع من سفر تطيراً) رواه الشيخان

واتە پلەی بەرز وەرناگیرێت هەرکەسێك کەباوەڕی بەو کارانە هەبێت وەبگەڕێتەوە لەگەشتەکەی و ئەنجامی نەدات بەهۆی باڵندە فڕێ دان.

وەئەم کارەش لەکاتی گەشت دابەکاریان دەهێناو باڵندە یان کۆتریان فڕێ دەدا ئاسمان وبەهۆی ڕێرەوی ڕۆیشتنی ئەم باڵندەیەوەك (بەرە راست یان چەپ) سەفەرەکەیان دەکرد یان نەیان دەکرد.

لەدرێژ زەمانەوە و پێش هاتنی پێغەمبەر (ﷺ) کۆمەڵێك کەس بەناوی (الکهان) هەبوون کەپیشبەیان هەڵ خەڵەتاندنی خەڵك بوو بەوەی کەلەبارەی شاراوەکانی داهاتوو رابردوو دەزانن.

ئەمەش بەوەی کەدەتوانن پەیوەندی بەکۆمەڵی (جن) بکەن یان بەهەر ڕێگایەکی‌تر.

وەکاتێك پێغەمبەر (ﷺ) چاوی بەو کۆمەڵەکەوت ئەم ئایەتەی لەخودای گەورە بۆمان گێراوە:

﴿قل لايعلم من في السموات والارض الغيب الاالله﴾ النمل: ٦٥

کەواتە نەفریشتە وەنەجن وە نە ئادەمیزاد ناتوانن هیچ لەشاراوەکان بزانن.

﴿لو كنت اعلم الغيب لاستكثرت من الخير وما مسني السوء ان انا الا نذير وبشير لقوم يؤمنون﴾ الاعراف: ١٨٨

وە لە سەر (جن) سلیمان

﴿ان لو كانوا يعلمون الغيب مالبثوا في العذاب المهين﴾ سبأ: ١٤

لەبە ئەوەی هەرکەسێك پروپاگەندەی ئەوە بکات کەئەو لەشاراوەی ڕاستی دەزانێ ئەوا درۆزنەو درۆ دەکات لەخەڵك و بەراستی.

وعن عائشة (رضي الله عنها) قالت سأل رسول الله (ﷺ) اناس عن الكهان فقال: اليسوا بشيء، فقالوا يا رسول الله انهم يحدثوننا عن احياناً بشيء فيكون حقاً فقال رسول الله (ﷺ) تلك الكلمة من الحق يخطفها الجن فيقرها في اذن وليه فيخلطون معها مائة كذبة) متفق عليه.

واتە هەندێك خەڵك پرسیاریان لە پێغەمبەر (ﷺ) کرد دەربارەی (کهان) وە ئەویش وەڵامی داوەو ووتی ئەمانە هیچ نینە ئەوانیش ووتیان ئەی پێغەمبەری خوا ئەوانە هەندێك جار قسەیان پێ دەڵێن و ڕاست دەردەچێ پێغەمبەریش (ﷺ) وەڵامی دانەوەو ووتی: ئەوە ووشەیەکە لەراستی جنۆکە هەڵی دەگرنەوەو دەیخاتە بن گوێی خاوەنەکەی وەسەدان درۆی لەگەڵ تێکەڵ دەکەن.

٤-تەواو نەکردنی ئەو مەرجانەی کەخودی گەورەدایناوە بۆ وەرگرتن.

هەندێك جار ئەو کردەوە چاکانەی کەئەنجامی دەدەین وەرناگیرێت بەهۆی ناتەواوی ئەو مەرجانەی کەبۆی دانراوە لەلایەن خودای گەورە بۆئەنجام دانی وەسوودی دانانی ئەو مەرجانە بۆ رێکخستن و داهێنانی بەرزترن رەوشت و رووکاری بەندایەتی یە لەئادەمیزاددا، ئەمە لەلایەك لەلایەکی تریشەوە رەچاوکردنی ئەم مەرجانەو پاراستنی دەبێتە هۆی بەرزکردنەوەی ئایین و پیشاندانی وێنەی ڕاستی موسڵمانەتی وەکو ئەو مەرجانەی دانراوە لەنوێژ کردن و رۆژی گرتن ولێ بووردن (التوبة)و ..هتد.

وەلێرەدا بەکورتی چەند نموونەیەك دەهێنینەوە کەپەیوەندی بەنوێژەوە هەیە.

١-یەکێك لەمەرجەکانی نوێژ کردن هەڵگرتنی دەست نوێژە بۆیە ئەرگەر بێت و نوێژ بەبێ دەست نوێژ هەڵگرتن ئەنجام بدەی نوێژەکەت وەرناگیرێت و

بەسەرت دا دەدێتەوە لەبەر ئەوەی دەست نوێژ هەڵگرتن بەدوو کرداری سەرەکی هەڵدەستێ.

یەکەمیان: کردارێکی خۆ ئامادەکردنە بۆ نوێژ کردن لەبەر ئەوەی ناوەرۆکی نوێژ بەریتی‌یە لەراوەستان بەمل کەچی بەرامبەر خودای گەورە وەبۆ ئەم مەبەستە پێویستە ئادەمیزاد هەموو توانای بخاتە کار بۆئەوی بەبیر کردنەوەیەکی ساف بەرامبەر خودای گەورەو میهرەبان رابوەستێت.

لەبەر ئەوەی نوێژ کردن بەشێوەیەکی راست و ڕەوان وەکو شوێنێکی حەسانەوە وایە کە ئادەمیزاد تیادا دەحەسێتەوە ودوور دەکەوێتەوە لەوهەموو پالەپەستۆیانەی ژیانی کەدەکەوێتە سەری وەکاتێك کەلەنوێژەکانی دەبێتەوە هەست بەخۆشی وئارامی دڵ دەروونی دەکات کەهەندێك جار دەبێتە هۆی زاڵ بوونی بەسەر ئەو کارانەی کەپێش نوێژ کردن نەدەکرا.

ئەمەش یەکێك لەگرنگی‌یەکانی نوێژمان بۆ بەدیار دەخات لەبەر ئەوەی لەکاتی ئەنجام دانی ئەم پێنج نوێژە لەڕۆژێك دا ئەگەر بێت و ئێمە لێکی بدەینەوە دەبینین نوێژ بە کارێکی رێکخستن هەڵدە ستێ لەژیانی ئادەمیزاد دا کاتێك سەیری کاتی نوێژەکان دەکەین.

دووەم: بۆ خاوێن کردنەوەی ئەندامەکانی لەش بەتایبەتی ئەوئەندامانەی کە بەهۆی کاری رۆژانە پیس دەبن بۆ ئەم مەبەستە خوای پەروەردگار لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت:

﴿یاایها الذین امنوا اذا قمتم الی الصلاة فاغسلوا وجوهکم وایدکم الی المرافق وامسحوا برؤسکم وارجلکم الی الکعبین﴾

واتە ئەی ئەو کەسانەی کە باوەڕتان هێناوە بە پەیامی موسڵمانیەتی کاتێك ویستتان بچن بۆ نوێژ کردن ڕووخسارو دەم و چاوتان پشۆن لەپاشان دەستەکانتان هەتا ئانیشکتان دوای ئەوە دەستی تەڕبهێنن بەسەرتان دا ئینجا قاچەکانتان بشۆن هەتا دەگاتە دوو قوڵایەکانتان، هەروەها پێغەمبەرمان(ﷺ) لە فەرموودەکانیدا گرنگی دەست نوێژ هەلگرتنمان بۆ دووبارە دەکاتەوە کە دەفەرموێت :

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) عن لنبي (ﷺ) قال: (لا صلاة لمن لا وضوء له ولا وضوء لمن لم يذكر اسم الله عليه). رواه ابو داود والترمذی

واتە نوێژی بەبێ دەست نوێژ هەڵگرتن وەرناگیرێت و دەست نوێژ هەڵگرتنیش تەواو نابێت ئەگەر بێت و ناوی خودای گەورەی لەگەڵ دا نەهێنێت.

جگە لەمانەی کە باسمان کرد دەست نوێژ هەلگرتن بەکارێکی ڕەش کەرەوەی گوناهەکانمان هەڵدەستێت ئەوەش بەگوێرەی ئەو فەرموودەی پێغەمبەرمان (ﷺ) کە دەفەرموێت:

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي (ﷺ) قال: (ارايتم لو ان نهرا بباب احدكم يغتسل منه كل يوم خمس مرات هل يبقى من درنه شيء قال فذلك مثل الصلوات الخمس يمحوا الله بها الخطايا). رواه الخمسة الا ابا داود

مانای ئەم فەرموودەیە ئەبو هورەیرە (خوا لێی ڕازی بێت) گوتی پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی پێم بلێن ئەگەر جۆگە ئاوێك لەبەر دەرگای یەکێکتان دابێت وەهەموو ڕۆژێك پێنج جار خۆی تیادا بشوات ئایا هیچ چڵکی پێوە دەمینێ؟ ئەوانیش ووتیان نەخێر هیچ چڵکی پێوە نامینێت. فەرمووی: ئەوە وەکو ئەو وێنەی ئەم پێنج نوێژە وایە گوناهمان پێ ڕەش دەبێتەوە.

٢-مەرجی دووەم لەنوێژدا پێویستە ڕووی ئەو کەسەی کە نوێژ دەکات بەرەو قیبلە بێت هۆی ئەمەش بۆ ئەوەی یەکگرتنی ڕووی نوێژ کردن لە لایەن موسڵمان دروست

بێت لە لایەك لە لایەكی تریشەوە وەكو ئاگاداركردنەوەیەكە بۆ گرنگی یەكگرتن كە پێویستە كۆمەڵ بەهەموو توانایەوە هەوڵی بۆ بدات وە لەسەر تاكیش پێویستە پارێزگاری لێبكات.

لەبەر ئەوەی كاتێك كۆمەڵ یەكی گرت هیچ هێزێك لەدنیادا نییە بتوانێ زاڵ بێت بەسەری دا تاوەكو درزێك لەم یەكگرتنە دروست بكات، بۆیە پەنا دەباتە بەر تاك بۆ چەواشەكردنی تاكو بتوانێ درزێك لەم یەكگرتنە دروست بكات بۆیە دەڵێم پێویستە لەسەر ئادەمیزاد رێزی گەل بپارێزێت و هەوڵ بدات شتێك بۆ نیشتمانەكەی بكات نەك چاوەروانبێت تاوەكو بزانی دەست هەلات داران چی بۆ دەكەن لەبەر ئەوەی ئادەمیزاد بناغەی كۆمەڵە كە بەگوێرەی ئەو نیشتمان بنیات دەكرێت و ئاوەدانی دەكرێتەوە.

٣-مەرجی سێیەم: بریتییە لە پاك و خاوێنی جل و بەرگ لەشتی پیس هەروەها ئەو شوێنەی كە نوێژیشی تیادا ئەنجام دەدرێت پێویستە پاك و خاوین بێت. خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت :

﴿وثيابك فطهر﴾ المدثر: ٤

واتە جل و بەرگت خاوین بكەوە لەپیسی ئەویش گشتی بۆ لێراهاتنی موسڵمانە لە پاك و خاوێنی لەش و جلو بەرگی و دووركەوتنەوەی لەپیسی كە هەردەم دەبێتە هۆی توش بوونی ئادەمیزاد بە نەخۆشی ئەمەش یەكێكە لە مەرجەكانی موسڵمانیەتی بەپێی فەرموودەی پێغەمبەرمان (ﷺ) دكە دەفەرموێت: **(تنظفوا فان الاسلام نظيف)**

بەڵێ پاك و خاوێنی یەكێكە لە مەرجەكانی موسڵمان بوون لەبەر ئەوەی موسڵمانیەتی خاوێنە بۆیە دەبێت لەكاتی ئەنجام دانی كردەوەو داواكاریەكانی پەیامی موسڵمانیەتی بەشێوەیەكی خاوێن و بەنیازێكی باش ئەنجامی بدەین.